

Fragmenta in epistulam ad Romanos

Rom 1,5-7a Ἐκπεπολέμωτο γὰρ τῷ θεῷ ἡ φύσις ἡμῶν διὰ παρακοήν, καὶ ἦν ὁ νόμος ἐπέταττεν ἀρετὴν οὐ φυλάσσοντες, ἀλλὰ παιδευόμενοι μὲν ἕως γήρους, οὐδὲν δὲ μᾶλλον βελτίους ἑαυτῶν γινόμενοι τὸν νομοθέτην ὡς εἰκὸς παροξύνομεν, ἃ μὲν δεῖ ποιεῖν τε καὶ μὴ ποιεῖν ἐκμανθάνοντες ὡς μηδὲ ἀγνοίας σκῆψιν ἡμῖν ὑπολείπεσθαι, ποιῶντες δὲ ἥκιστα μὲν ἃ χρεῶν, μάλιστα δὲ ἃ μὴ χρεῶν ὡς μὴ μόνον ἀργίας καλῶν ἀλλὰ καὶ πράξεως κακῆς ἐνόχους καθίστασθαι καὶ δίκην ἀμφοτέρων ὀφείλιν, ὧν τε γὰρ εἰχόμεθα καὶ ὧν ἀπειχόμεθα. ταύτης τοίνυν τῆς ἔχθρας, φησί, καὶ τῆς ἐντεῦθεν κολάσεως ὑπάρξει μετὰ πάντων, ὧ Ῥωμαῖοι, καὶ ὑμῖν κομίσασθαι τὴν ἀπαλλαγὴν, καὶ μετασχεῖν τῆς εἰρήνης ἧς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων νῦν ἡ θεῖα χάρις ἤξιώσεν. ἐπεύχεται οὖν αὐτοῖς πρῶτον μὲν τοῦ θεοῦ τὴν χάριν· διὰ ταύτης γὰρ ἅπαντες τῆς σωτηρίας ἀπήλαυσαν οἱ πιστεύσαντες· εἶτα τὴν εἰρήνην δι' ἧς πᾶσιν αἰνίττεται τῆς ἀρετῆς τὴν κατόρθωσιν· εἰρηνεύει γὰρ πρὸς τὸν θεὸν ὁ τὴν εὐαγγελικὴν ἀσπαζόμενος πολιτεῖαν, ὁ θεραπεύειν αὐτὸν εἰς ἅπαντας προθυμούμενος. {Rom 1,7b } Ὁ γὰρ τοῦ παντός δεσπότης θεὸς ἀνέδειξεν ἡμῖν υἰοθεσίας παράδοξον. ποῖαν ταύτην; τὴν ἀναφανείσαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν· τῷ μὲν γὰρ ὀνόματι τοῦ πατρὸς τὸ τῆς υἰοθεσίας δῶρον ἐνέφηνεν, τῇ δὲ ἐπαγωγῇ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν ἐν ᾧ πρῶτον καὶ δι' οὗ πρῶτον γέγονεν αὕτη παρέστησεν. υἰοθεσίαν δὲ λέγει τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν εἰς θάνατον καὶ ἀφθαρσίαν ἀποκατάστασιν· ἄξιοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι θεοῦ χρηματίζεσθαι υἱοὶ τῆς πατρικῆς ἀπαθείας καὶ αὐτοὶ μετέχοντες ὅσον οἶόν τε. ταύτης δὲ ἀπελάβομεν ἐνούμενοι διὰ τῆς πίστεως ἐντεῦθεν ἤδη τῇ ἀπαρχῇ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας. τοῦτο δὲ ἦν ἡ θνητότης οἶμαι τοῦ σώματος καὶ τὸ ἐμπαθὲς τῆς σαρκὸς ᾧ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν καταφερόμενοι τῆς πρὸς θεὸν οἰκειώσεως διετειχιζόμεθα. 353 ἀλλὰ νῦν οὐκέτι φησὶν· τὴν γὰρ φύσιν ἡμῶν πεπτωκυῖαν ἠγειρεν ἐν Χριστῷ καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. {Rom 1,8} Οὐκ οὖν ὡς διὰ τινος ὑπηρετοῦ λέγει διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ ἀντὶ τοῦ πρὸς εὐχαριστίαν μάλιστα κειμένην θεοῦ τὴν κατὰ τὸν δεσπότην Χριστόν, καὶ ἡ σῶσασα δι' αὐτοῦ παράδοξος οἰκονομία τὸ γένος ἡμῶν ἥπερ καὶ ἡμᾶς διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως μετὰ τῶν ἄλλων ἐζώγρησεν. Καὶ οἰκειοῦται θεραπεύων ὡς οἶόν τε διὰ τούτων, μὴ ποτε νομίσαντες ἢ ὡς αὐτόν τι κατεγνωκέαι κατ' αὐτούς, ἢ ὡς τοῦ Πέτρου παραδόσεως ἐπιλαμβανόμενον ἐληλυθέναι πρὸς τὸ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς, εἶτα δυσανασχετήσαντες ἐπὶ τούτῳ φύγωσι μὲν τὴν ἀνάγνωσιν, ζημιωθῶσι δὲ τὸ ὄφελος τῆς ἐπιστολῆς. ἀρξάμενος οὖν ἀπὸ τῆς εὐχαριστίας καὶ τῆς πίστεως, ἐπαινέσας αὐτούς ὡς αὐτῆς τε οὐσίας ἀψευδοῦς καὶ βεβαίας κἀκεῖνων ἰσχυρῶς ὁμοῦ πάντων ἀντεχομένων αὐτῆς, διὰ τε τῆς καταγγέλλεται λέξεως ἦν οἰκείως ἄγαν ἔφη πρὸς τὸ ὑπερέχον τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ σεμνύνας ἀποχρώντως καὶ ἐξᾶρας αὐτούς, ἐπὶ τὴν σύστασιν εὐθὺς μεταβαίνει τοῦ ἰδίου προσώπου. {Rom 1,9} Ἐαυτοῦ δὲ τὸ πνεῦμα εἶπεν, ἐπειδὴ μὴ τὴν ὑπόστασιν τοῦ πνεύματος ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ πρὸς τὸ εὐαγγελίζεσθαι χάριν τοῦ πνεύματος, οὗ τῆς συνεργείας ἀξιούμενος τὸ τῆς ἀποστολῆς ἔργον διανύειν ἐδύνατο. {Rom 1,10-12} Ταῦτα δὲ λέγει ὑπειδόμενος τὸν ἀκροατὴν τραχέως κρατεῖν τῷ ῥήματι, καὶ οἶον ὑπαντήσεσθαι τί λέγεις, ἐπείγει χάρισμα ὑμῖν μεταδοῦναι πνευματικοῦ. τί γὰρ ἐνδεῖται τῇ τοῦ Πέτρου διδασκαλίᾳ; μέμφει ὅλως τοῖς ἐκείνου διδάγμασιν ὡς τις ὧν αὐτός, ὡς ἐκείνου μείζων ἀπόστολος, ὡς μᾶλλον ὁμιληκῶς ἐκείνου τῷ δεσπότη Χριστῷ καὶ μᾶλλον ἐκείνου φιληθεῖς ὑπ' αὐτοῦ. ταῦτα τοίνυν ὑπειδόμενος πρῶτον μὲν καὶ ἐν αὐτῷ τὸν σκοπὸν μηνύειν τῆς παρουσίας αὐτοῦ, ἐκόλασεν ἱκανῶς τῆς αὐθαδίας τὴν ὑπόληψιν. τότε τὸ τί 354 προσθῆναι καὶ τὸ μὴ δῶ

φησαι ἀλλὰ μεταδῶ· πολὺ γὰρ ἐκείνου τοῦτο δήπουθεν. ὑφείμενος ἰάσατο δὲ πάλιν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς εἰπών· ἐσπούδακα γάρ, φησίν, οὐχ ὡς τι καινὸν ὑμᾶς παρὰ Πέτρον αὐτὸς εὐαγγελιζόμενος, ἀλλ' ὡς ἐν αὐτοῖς οἷς παρειλήφατε βεβαίωσων ὑμᾶς. καὶ ἔτι πλέον ἀποσκευαζόμενος τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν, τοῦτο δὲ ἐστὶ, φησί, συμπαρακληθῆναι ἐν. ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ. ἔφην ὑμῶν, φησί, τῆς θεᾶς ἐφίεσθαι, καὶ βούλεσθαι τινος χαρίσματος ὑμῖν μεταδοῦναι πνευματικοῦ πρὸς ὑμετέραν βεβαίωσιν, εἰδὼς ὃν τὸ ἐντεῦθεν κέρδος κοινόν, οὐκ ἐξ ἐμοῦ μᾶλλον ὑμῶν, ἢ ἐξ ὑμῶν ἐμοῦ κοιμιουμένου παράκλησιν. {Rom 1,13-15} Ἐμὸν ἦν κέρδος ἢ πρὸς ὑμᾶς παρουσία λέγων· τῶν γὰρ ἔθνων οἱ τῷ εὐαγγελίῳ δι' ἐμοῦ προσαγόμενοι ἐμοὶ δήλον ὅτι τὸν πλοῦτον ἐπαύξουσιν. οὐκ ἂν οὖν ἐκὼν ὠφελείας κατημέλουν οἰκείας οὐδὲ ζημίας τοσαύτης ἐθέλοντης ὑφιστάμην· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι λόγον τὸν ἕκαστα τῶν ἄλλων ἔθνων σπουδαίως οὕτως διὰ τὸ κέρδος μεταδιώκοντα τοῦτον ὑμῶν καταφρονῆσαι μὴ κατὰ πολλὴν ἀνάγκην ἀπολειπόμενον. καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ διότι παρ' Ἑλλησὶ τε καὶ βαρβάρους, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί· οὕτως τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγε λίσασθαι. οὐ γὰρ τῶν μὲν προεβλήθην ἀπόστολος τῶν δὲ οὐ, ἀλλὰ κηρῦξαι πᾶσιν ἀπλῶς τὸν Χριστὸν ἐπετάγην, ὥστε καὶ χρέως ἔκ τινος οὐ χάριν διδοὺς τὸ ὡς ἐκάστους ἐλθεῖν, οὐκ ἂν οὐδὲ ὑμῶν ἀπελείφθην, εἴπερ ἦν ἐγχωροῦν. συχνοῖς δὲ καὶ γενναίοις ἄρτι τούτου λογισμοῖς τὴν ἐπὶ τῇ μελήσει κατηγορίαν ἀποδυσάμενος καὶ ἔτι πρὸς τούτων αὐτάρκως θεραπεύσας αὐτοὺς καὶ τὴν ὡς περὶ αὐθάδους ἐπιφυομένην κατ' αὐτοῦ διαβολὴν ἀνελὼν συμπεραίνει καὶ τὸ προοίμιον. {Rom 1,16-17} Οἱ τῷ χριστιανικῷ πολεμοῦντες κηρύγματι διέσυρον αὐτὸ κωμῶ δοῦντες ὡς ἐπονείδιστον· οὐ γὰρ εἶναι τι καταγελαστότερον λόγου τοῦ καταγγέλλοντος μὲν ὑπὸ Ἰουδαίων συνειληφθαι καὶ συνηρῆθαι τὸν υἱόν, καὶ οὕτε τὸν σταυρὸν οὕτε τὸν θάνατον ἀρνούμενου, φάσκοντος δὲ αὐθις οὐ μόνον ἐκ νεκρῶν ἐκείνον αὐτὸν ἐγηγέρθαι ἀλλὰ καὶ εἰς οὐρανούς ὡς ἂν τοῦ παντὸς κύριον ἀνεληλυθέναι καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι καὶ τᾶλλα πάντα ὅποσα δὴ καὶ ἐκήρυττον οἱ ἀπόστολοι. ταῦτα χλευάζοντες ἐκεῖνοι καὶ διασύροντες ἐπιστομίζουσιν τοὺς ἀποστόλους ἐνόμιζον. πρὸς ταύτην οὖν τῶν ἀποστόλων τὴν δόξαν 355 καὶ ὁ μακάριος ἐνυφιστάμενος Παῦλος οὕτως ἄρχεται τοῦ περὶ τοῦ δόγματος λόγου· οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον. συνῆθες δὲ αὐτῷ καὶ τοῦτο μὴ προτιθὲν τὰ πολλάκις τὴν ἔνστασιν ἀπ' αὐτῆς ποιεῖσθαι τῆς λύσεως τὴν ἀρχήν, καὶ εἰ μὴ τοῖς αὐτοῖς συντείνας ἀκριβῶς τοῖς ἀποστολικοῖς ῥήμασι προσέχει τὸν νοῦν, ἀποπλανώμενος αὐτῶν τῆς διανοίας οὐ ῥαδίως αἰσθησεται. τοιοῦτόν ἐστιν ἀμελὲς καὶ τὸ οὐχ οἶον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦτο μὲν τότε σαφηνιούμενον ὅταν ἐπ' αὐτῷ γενόμεθα σὺν θεῷ, νυνὶ δὲ πρὸς τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. ἀπαντήσας γὰρ τῷ ἰσχυροτάτῳ τῶν ἐναντίων ὡς ὦντο λόγῳ, κατ' ἀναίρεσιν τούτου τῆς τοῦ οἰκείου συστάσεως ἤρξατο· οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον ἀντὶ τοῦ· τί γὰρ δεῖ τοῦ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους ἐκτρέχειν τὸ πρόθυμον; ἐκκόψοιτο ὑμῶν ἢ εὐτέλεια, φήσει τις, τοῦ κηρύγματος. αὐτὴ μὲν οὖν ἐστὶν ἢ πλέον ἐπεγείρουσα καὶ νεύρουσά με· τὸ γὰρ ἀσθενὲς ὑπάρχει ἐν τῷ εὐαγγελικῷ λόγῳ δοκοῦν, τοῦτο μάλιστα τὴν τοῦ θεοῦ παρίστησι δύναμιν. τίνα τρόπον; δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστὶ, φησίν, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. σώζει ὑμᾶς πάντας ὅσοιπερ αὐτὸν εἶναι πιστεύωσιν ἀληθῆ, καὶ τούτου δεῖται πρό γε τῶν ἄλλων ὁ Ἰουδαῖος, ὁ διὰ τοῦ γραπτοῦ νόμου τὸ πλέον Ἑλλήνων εἰς θεοσεβειαν ἔχειν αὐχῶν. σώζει δὲ πῶς; δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν. διὰ μὲν τοῦ δικαιοσύνη τὴν ἀναμαρτησίαν φησίν, διὰ δὲ τοῦ θεοῦ τὸ ἐκ χάριτος θείας, διὰ δὲ τοῦ ἀποκαλύπτεται τὸ κατὰ καιρὸν ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως ἡμέρᾳ ταύτην γνωσθήσεσθαι, διὰ δὲ τοῦ ἐκ πίστεως τὸ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου ἀλλὰ τὸ πιστεῦσαι τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ, διὰ δὲ τοῦ εἰς

πίστιν τὸ μὴ περὶ ἐκείνου μόνου ἀλλ' ἐξ ἐκείνου καὶ περὶ ἑαυτῶν ὡς ἀναστησομένων πιστεῦσαι. τὸ σύμπαν οὖν νόημα τοῦ προκειμένου τί οὗτό ἐστιν; ὅτι τὸ ἡμέτερον εὐαγγέλιον πάμμεγά τι καὶ ὡς ἀληθῶς ἐστὶ θαυμαστόν, εἴ τε ἀκριβῶς αὐτοῦ προσέχει τις τῇ δυνάμει· πάντας γὰρ ἀνθρώπους οὐς οὐδὲ ὁ φυσικὸς ὤνησε νόμος οὔτε ὁ γραπτὸς τῷ φυσικῷ προστεθείς, σώζει διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως· πληροφορηθεὶς γὰρ τις περὶ τῆς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ὅτι γε ταύτης αὐτῷ συμμεθέξει καὶ αὐτὸς ὑπακούων αὐτοῦ κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ὑπόσχεσιν εἶσω τῆς σωτηρίας ἐστίν. καὶ τοῦτο, φησί, δι' Ἀββακοῦμ τοῦ προφήτου πάλαι καὶ πρόπαλαι θεὸς κατεμήνυεν, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. προσπαρέγραψε δὲ τὴν μαρτυρίαν ταύτην εἰς τε ἀξιοπιστίαν τοῦ οἰκείου λόγου καὶ εἰς ἔλεγχον μάλιστα τῆς Ἰουδαίων ὑπὲρ τοῦ νόμου δῆθεν φιλονεικίας. τοιοῦτον οὖν τὴν δυνάμιν ἐστὶ, φησί, τὸ ἡμέτερον 356 εὐαγγέλιον, κάλλιστα δὲ ἀπὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διὰ τὸ τέως ἀφανὲς ἐπὶ τὴν σύστασιν ὥρμησεν, ὡς ἂν εἰ καὶ περὶ κόκκου σίτου τις λέγει, ὅτι τοῦτο τὸ μὲν ὀρώμενον νῦν ἐστὶ κόκκου πλέον οὐδέν, εἰ δὲ αὐτοῦ κατίδες τὴν δυνάμιν καὶ ρίζαν ὄντα τοῦτον καὶ καλάμην εὐρήσεις καὶ ἄσταχυν καὶ σῖτον, ὡσαύτως δὲ πολυπλασιαζόμενον ἑαυτοῦ, καὶ τὸ θαυμαστότερον· πρὶν μὲν εἰς τὴν γῆν πεσὼν ἀποθάνοι, γίνεται τούτων οὐδέν, χωσθεὶς δὲ καὶ τελευτήσας εἰς γῆν, καθάπερ ἔφην, ποιεῖ. Μέχρι τούτων οἶονεὶ προακροβολισάμενος τοῦ εὐαγγελίου τὴν σύστασιν καὶ ἀποφαντικῶς αὐτὴν μᾶλλον ἢπερ ἀποδεικτικῶς ποιησάμενος καὶ φήσας αὐτὸ σωτήριον ὁμοίως ἅπασιν Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσιν εἶναι, χωρεῖ λοιπὸν ἐπὶ τὸν ἐξετασμόν, Ἑλληνισμοῦ τε πρότερον καὶ Ἰουδαϊσμοῦ μετὰ τοῦτον, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ τε φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ. φυσικὸν δὲ νόμον οὐχ οἶον τὴν τῶν ἀλόγων φημί ἀλλὰ τὴν φυσικὴν τῷ λόγῳ τὰ πρακτέα διακρίνειν δυνάμιν τῆς ψυχῆς. ἐξετάζει μὲντοι τὸν φυσικὸν πρότερον τοῦ γραπτοῦ, ὅτι ὁ μὲν φυσικὸς νόμος ἐπὶ πλέονκοινὸς γὰρ τῶν ὄλων ἐστίν· ὁ δὲ γραπτὸς ἐπ' ἔλαττον· μόνων γὰρ Ἰουδαίων. ἐκείνον οὖν εἰκότως πρότερον ἔχοντα πάντας ὑφ' ἑαυτὸν διελέγχει, καὶ δεῖξας ἀμφοτέρους Ἑλληνας τε καὶ Ἰουδαίους ὑπευθύνους κολάσεως· εἰδότας γὰρ αὐτοὺς παραβαίνειν τὸ δέον ἀναγκαίαν αὐτοῖς οὔσαν ἀναμφισβητήτως τὴν μόνην ὑπολειπομένην διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως κατεσκεύασε σωτηρίαν. {Rom 1,18a } Ὁμολόγηται, φησί, τοῦτο παρὰ πᾶσι, τὸ δίκας τε καὶ ἀμοιβὰς ἐκάστοις κατὰ καιρὸν ἀναλόγως τῶν ἐντεῦθεν βεβιωμένων γενήσεσθαι. καλῶς δὲ τὸ ἀποκαλύπτεται ὡς ἐντεῦθεν μὲν ἐπὶ τούτοις ἀγανα κτοῦντος ἤδη τοῦ θεοῦ ἀλλ' ἀνεχομένου διὰ μακροθυμίαν, τότε δὲ φανεροῦντος τῇ τιμωρίᾳ τὴν ἀγανάκτησιν. καὶ ἡ προσθήκη δὲ τοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μειζόνως τῷ ἀκροατῇ τὸν φόβον ἐπηύξησεν· τὸ γὰρ ἀδιάφικτον ἐνέφηνε τοῦ κριτοῦ, Ἑλληνα δ' ὁμολογούμενον εἰκότως αὐτό, διότι καὶ παρ' Ἑλλήσιν ἀνευδοκίως τὸ κρίσιν ἔσεσθαι πάντων δοξάζεται. {Rom 1,18b-19} Ἐπειδὴ γὰρ δύο ταῦτά εἰσι τῶν ἀμαρτημάτων τὰ γενικώτατα, ἡ περὶ θεὸν πλημμέλεια καὶ ἡ περὶ τὸν πλησίον, τίθησιν ἀμφοτέρας, καὶ προτέραν μὲν ὡς μείζονα τὴν εἰς τὸν θεὸν ἀσέβειαν καλέσας αὐτήν, 357 δευτέραν δὲ τὴν εἰς τὸν πλησίον ἀδικίαν ταύτην προσειπὼν. εἶτα καὶ συνίστησι τὸ δικαίως ἅπαν τὸ γένος ἡμῶν ὑπὸ κρίσιν ἐλεύσεσθαι, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων εἰπὼν· οὐδὲ γὰρ εἰς ἄγνοιαν καταφεύγειν αὐτοῖς ἔνεστιν. εἰδότες γοῦν λυμαίνονται τὸ κατ' αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν. καὶ διελὼν τὰς ἀμαρτίας, προτέραν αὐτῶν τὴν εἰς θεὸν ἐξετάζει καὶ λέγει σαφῆ τε καὶ φανεράν τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν ὑπάρχειν αὐτοῖς ἑαυτὸν αὐτοῖς τοῦ θεοῦ ἐπιπεφανερῶς. {Rom 1,a } Καὶ γὰρ καὶ τὸ θεὸν εἶναι δυνατὸν καὶ ἄδιδον, καὶ μὴν καὶ δημιουργὸν καὶ προνοητὴν καὶ ἄλλα πάντα ὅσα καὶ πρόσεστι μὲν αὐτῷ, τοῖς δὲ γεννητοῖς ἐστὶ πᾶσιν ἀόρατον. ταῦτα διὰ τῆς πανσόφου δημιουργίας ἐν τῇ κτίσει τοῦ κόσμου τούτου διανοία καθορᾶν ἡμῖν ἔδωρήσατο· κτίσας γὰρ τὸν κόσμον οὕτως αὐτὸν κατεσκεύασε συνετῶς ὥστε μεταποιούμενον

μὲν καὶ μεταβαλλόμενον ὅτιπερ ὑπὸ θεοῦ γέγονεν, αἰδίου τε ὄντως αὐτοῦ καὶ ἀναλλοιώτου, διδάσκει συνεστῶτα δὲ κὰν ταῖς συνεχέσι κινήσει καὶ μὴ καταφθειρόμενον ὑπ' αὐτῶν ὅτιπερ ὁ ποιήσας αὐτόν ἐστι δυνατὸς ἐκβοᾶν. ἡμᾶς τε φύσεως τοιαύτης ἐδημιούργησε νοῦν τε καὶ λογισμὸν ἐπιβαλὼν τούτων ἡμῖν δωρησάμενος, ὥστε παρεπομένους ἡμᾶς τῇ διὰ τοῦ κόσμου τούτου διδασκαλία δύνασθαι νοοῦντας καθορᾶν αὐτοῦ τὰ ἀόρατα. εἰ γὰρ ὅτι γενητός ἐστιν ἐκ τῶν τροπῶν τε καὶ ἀλλοιώσεων αὐτοῦ κατεμάθομεν, δῆλον ὅτι γε γενόμενος ὑπὸ τοῦ πάντως ἀγενήτου καὶ ἀτρέπτου γεγένηται, ὃς ὑπερβολὴν δυνάμενος οὐδὲ ἐν τοσαύτῃ ὄντα μεταβολῇ τῶν στοιχείων διὰ τὸ ἡμῖν χρειῶδες συμφερομένων εἰς ἄλληλα, ἀφήσιν ἀπολέσθαι ἀλλ' ὑφεστῶτα καὶ ἀκατάλυτα ἔτι διακρατεῖ. {ROM 1,β} Τὸ δὲ εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους φησὶν ἀντὶ τοῦ παραιτεῖται αὐτῶν τὴν ἀπολογία· τοῦτο ἀποστρέφει τὴν γλῶτταν, ἐμφράττει τὸ στόμα εὐχει, σιωπᾶν ποιεῖ. ἔφη δὲ αὐτῷ τῷ αἰτιατικῷ τρόπῳ κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα· σύνηθες γὰρ τῷ ἀποστόλῳ τὰς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις ὡς τῶν πραγμάτων αἴτια τιθέναι. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο τὴν πρώτην ὁ θεὸς τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως τοὺς ἀνθρώπους ἠξίωσεν, ἵνα αὐτοῖς μηδ' ἦστινος ἀπολογίας μετεῖη, ἀλλὰ ταύτην ἐν αὐτοῖς ἐφάνέρωσε πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῖς ἵνα ἔχειν τὸ τε αὐτοῦ καὶ τῆς κηδεμονίας ἀπολαμβάνειν τῆς αὐτοῦ. ἐπειδὴ τὴν δωρεὰν ἐκεῖνοι τὴν θεῖαν διὰ τῆς αὐτῶν ἐνύβρισαν ῥαθυμίας, ἠκολούθησαν ὡς εἰκῶς τὸ ἐκπεσόντας αὐτοὺς τοῦ προσήκοντος πάσης παραιτήσεως ἀποστηρηθῆναι. 358 Rom 1,21-23} Ὅτι μὲν οὖν ἔγνωσαν εἶναι θεόν, δῆλον οὐκοῦν οὐχ ὑπὲρ τούτου δίκην ὑφέξουσιν, ὅτι δὲ οὐκ εἰς δέον τῇ γνώσει κατεχρήσαντο, ὑπὲρ δὲ τούτου τιμωρηθήσονται· θεὸν μὲν γὰρ αὐτὸν ἐδόξαζεν ἕκαστος, καὶ ὅτιπερ ᾤετο θεόν, τοῦτο καὶ ὡς ὑπερέχον ἠγούμενος ἐθεράπευσεν. ἐσφαλμένως δὲ καὶ ἀσυνέτως τὸ πρᾶγμα μετήλθον· τὴν τοῦ θεοῦ γὰρ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ γνώσιν ὁδὸν καταλιπόντες καὶ οἰκείαν ἀνατεμόμενοι πρὸς ἐσχάτην μανίαν ἐξώκειλαν, τὸν πλεονασμὸν τῆς ὡς ᾤετο σοφίας αὐτῶν προσθήκην μωρίας κτησάμενοι, μέχρις ἐρπετῶν καὶ ἀψύχων τὸ θεῖον σέβας καταβιβάσαντες, ὥστε ἢ περὶ τοῦ θεοῦ πλάνησις αὐτῶν ἐλέγχεται αὐτοὺς τῷ τὴν περὶ θεοῦ γνώσιν ἐνυπάρχειν αὐτοῖς, καὶ ἅμα πάσης αὐτοὺς ἀφαιρεῖται συγγνώμης. τοῦ μέντοι γε οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ηὐχαρίστησαν ὁ νοῦς οὕτως ἐστίν· τοῦ μὲν ηὐχαρίστησαν, ὅτι μὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν αὐτὸν αὐτοῖς εἶναι αἴτιον καὶ χορηγὸν ὠμολόγησαν, τοῦ δὲ ἐδόξασαν, ὅτι ἦν ἐχρῆν αὐτοὺς περὶ θεοῦ ἔχειν ὑπόληψιν, ταύτην οὐκ ἔσχον. γνόντες γοῦν αὐτὸν ἐκ τῆς διὰ τοῦ κόσμου τούτου διδασκαλίας ἀόρατον, αἰδίου, ἄφθαρτον, παντοδύναμον, οὐκ ἐνέμειναν τούτοις, οὐδὲ τὴν τοιαύτην περὶ αὐτοῦ δόξαν ἐφύλαξαν, ἀλλ' ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου. ὁμοίωμα γὰρ μὴ εἰκόνοσ αὐτὴν τὴν εἰκόνα φησὶν, ὡσπερ οὖν καὶ ὁμοίωμα σαρκὸς αὐτὴν λέγει τὴν σάρκα, διὸ καὶ σφόδρα βαρύνων τῷ λόγῳ τὸ ἔγκλημα, αὐτὸ τε τοῦτο προστέθηκε τὸ φθαρτοῦ ἀνθρώπου τοῦτ' ἐστὶ τῆς φθειρομένης σαρκὸς. ἐπειδὴ καὶ ταύτης τοῦ ἀνθρώπου μόνης, οὐ μὴν καὶ τῆς ψυχῆς εἰκόνας εἰσὶ τὰ ἐκτυπώματα. διήλθεν ἐξῆς γενικῶς μὲν, ὀνομαστὶ δὲ ὅμως ἐκπομπέων τὴν πλάνην αὐτὴν, πετεινῶν καὶ τετραπόδων φήσας καὶ ἐρπετῶν, τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ τοῦ ψαλμοῦ· ἥλλαξαν τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἐσθίουτος χόρτον· κἀνταῦθα γὰρ ὁμοίωμα μόσχου τὸν μόσχον φησὶν. ποῖον μέντοι μόσχον λέγει, δεδήλωκεν εἰπὼν· ἐποίησαν μόσχον ἐν Χωρήβ καὶ προσ ἐκύνησαν τῷ γλυπτῷ. {Rom 1,24-27} Ἀποδείξας τοίνυν αὐτάρκως ὁ ἀπόστολος δεδῶσθαι μὲν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ θεοῦ γνώσιν παρὰ θεοῦ τῇ ἐντέχνῳ τοῦ κόσμου τούτου δημιουργίᾳ καὶ τῇ τῆς αὐτῶν φύσεως πρὸς τὴν μάθησιν τούτων ἐπιτη δεῖα κατασκευῇ, τοὺς δεδωγμένους δὲ ταύτην σαρκικοῖς λογισμοῖς αὐτὴν ἐν ἑαυτῇ διαφθεῖραι καὶ οὐκ εἰς δέον τι χρῆσασθαι, λέγει λοιπὸν 359 ἀκολούθως, ὅσων τε καὶ οἷων ἀτοπημάτων αὐτῶν αἰτία γέγονεν ἢ τοῦ θεοῦ τῆς ἀληθινῆς ἀπόπτωσις

γνώσεως. Τὸν μὲν οὖν δεσπότην θεόν, φησίν, οὐδὲν τὰ τῆς ἀγνοίας τούτων παρέβλαψεν, ἀλλ' ἀνευδής ὢν καὶ φύσιν ἔχων, πῶς ἂν εἴποι τις· αὐτὸς φύσει μακαριώτατος μένει διηνεκῶς ἐπὶ ταύτῃ; αὐτοὶ δὲ πρὸς ἅπαν εἶδος κακίας ἐξεκολλήθησαν, ἐπὶ τοσούτων κατακρατηθέντες τῇ πλάνῃ καὶ τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ θεοῦ σκοτωθέντες, ὡς καὶ πρὸς τὰ παρὰ φύσιν ἐξενεχθῆναι, τυφλῶν δίκην οἷς ἔτυχον περιπίπτοντες, καὶ εἰκότως· εἰ γὰρ οὐχ οἶόν τε τοὺς τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς ἀπεστερημένους μὴ προσπταίειν τοῖς ἐν ποσίν, πολλῶ μᾶλλον ἀδύνατον ὀρθῶς βιώναι καὶ ἀναμαρτήτως τοὺς ἐκείνου τοῦ μακαρίου φωτὸς ἑαυτοὺς ἀπεστερηκότας. Αὐτὸ τοῦτο δίκην αὐτῶν τῆς εἰς τὸν θεὸν πλημμελείας ἀπήχθαι δεικνύς, ὡς πρὸ τῆς ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι τιμωρίας αὐτὸ τὸ ἀμαρτάνειν οὐ χαλεπωτάτη τοῖς σωφρονουσί κόλασις. {Rom 1,28} Οὐ τοῦτο τοίνυν φησίν, ὅτι περ αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐγκατέστρεψε τοῖς βδελυροῖς τούτοις τολμήμασιν· οὐδενὸς γὰρ αἴτιος τούτου θεὸς ἀνθρώποις, μὴ γένοιτο. πῶς γὰρ ὅς τε ἀγανακτῶν καὶ γεένναν ἐπὶ τούτοις ἠπέιλησεν; ἀλλ' εἴωθεν ἡ γραφὴ τὴν συγχώρησιν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐγκατάληψιν οὕτω καλεῖν ὡς τὸ ἐξέκλινας τοὺς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, καὶ τὸ ἐσκλήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ τὸ τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἐσκλήρυνας τὴν καρδίαν ἡμῶν τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε; καὶ τὸ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν· λέγει τοίνυν ὅτι ἀποστάντων ἀπέστη καὶ ἀφέντας αὐτὸν ἀφήκεν αὐτούς, ὥστε αὐτοῦ τοῦ κιβδήλου βίου παραίτιον ἢ αὐτῶν περὶ θεοῦ ἀδόκιμος γνῶσις. {Rom 1,29-32} Καὶ ἐνὶ τούτῳ τῷ τῆς ἀδικίας προσρήματι κοινῇ τὰ εἰς ἀλλήλους αὐτῶν πάντα περιλαβῶν ἀμαρτήματα, ἐν τοῖς ἐξῆς ἀπαριθμεῖται καθ' ἕκαστον. καὶ πονηρίαν μὲν λέγει τὸν ἐκ κατασκευῆς εἶς τινα παρὰ τούτου πόνον γινόμενον, πλεονεξίαν δὲ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐπιθυμίας 360 τοῦ πλείονος βλάβην, κακίαν δὲ τὴν τοῦ κακῶσαι τὸν πέλας σπουδῆν, φθόνον δὲ τὴν ἐπὶ τοῖς τοῦ πλησίον καλοῖς βασκανίαν, φόνον δὲ τὴν μέχρι ἀναιρέσεως κίνησιν, ἔριν δὲ τὴν ἐπίψογον φιλονεικίαν, δόλον δὲ τὰς ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀδελφῶν ἐπιβουλάς τε καὶ μηχανάς, κακοήθειαν δὲ τὴν κακοτροπίαν, ψιθυρισμὸν δὲ τὴν ὑπ' ὀδόντα τῶν παρόντων κακολογίαν, καταλαλιὰν δὲ τὴν εἰς ἀπόντας ὑπότινων βλασφημίαν, θεοστυγεῖς δὲ οὐ τοὺς ὑπὸ θεοῦ στυγουμένους οὐ γὰρ αὐτῷ τοῦτο δεῖξαι πρόκειται νυνᾶλλὰ τοὺς μισοῦντας θεόν, ὑβριστὰς δὲ τοὺς θρασεῖς καὶ λοιδορούς, ὑπερηφάνους δὲ τοὺς κατὰ τῶν οὐκ ἐχόντων ἐφ' οἷς ἔχουσιν φυσωμένους, ἀλαζόνας δὲ τοὺς ἐφ' οἷς οὐκ ἔχουσιν ἀυχοῦντας ὡς ἔχοντας, ἐφευρετὰς δὲ κακῶν τοὺς ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς κακοῖς ἕτερα καινοτομοῦντας κακά, γονεῦσι δὲ ἀπειθεῖς τοὺς καὶ μέχρι γονέων ἀγνώμονας, ἀσυνέ τους δὲ τοὺς ἀσυνειδήτους τῶν γὰρ τοιούτων οὐδὲν ἀφρονέστερον, ἀσυνθέτους δὲ τοὺς ταῖς συνθήκαις μὴ ἐμμένοντας ἅς ἂν πρὸς τινὰς συνθῶνται, ἀστόργους δὲ τοὺς ἀπηνεῖς καὶ ἀφίλους, ἀσπόνδους δὲ τοὺς ἀδιαλλάκτους καὶ μνησικάκους, ἀνελεήμονας δὲ τοὺς ἀκαμπεῖς καὶ ἀνευδῶτους πρὸς ἔλεον.

{Rom 2, 1} Ἡ ὁ κρίνων φησὶν ἀντὶ τοῦ ὁ διακριτικὸς τῶν πρακτέων φύσεως καταξιωθείς. διὰ τί δὲ ὁ τοιοῦτος ἀναπολόγητος; ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις, φησί, τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. {Rom 2, 2-5} Ἄνω δέ μοι τὰ εἰρημένα διδάσκειται· φήσας γὰρ αὐτῷ κατακρίτους ἡμᾶς ἐφ' οἷς πταίομεν εἶναι, πάλιν κἀνταῦθα τοῖς ἀνωτέροις ὁμοίως ὁμολογουμένην παρὰ πᾶσι καὶ ἀνευδοίαστον οὔσαν τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ, ἐπάγει· οἶδαμεν ὅτι τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. καὶ τοῦτο ὡς ἀναμφισβήτητον τεθεικῶς ἐπιτιμητικώτερον λοιπὸν τοῖς ἐξῆς πρὸς αὐτοὺς κέχρηται λόγοις. ὄντος ἡμῖν ἅπασιν, φησί, τούτου σαφῶς ὅτι κρίσις ἀδέκαστος διαδέχεται, σὺ προσδοκᾷς, ἄνθρωπε, ἐν γνώσει πταίειν 361 ἐξλεγχόμενος ὑφ' ἑαυτοῦ, μὴ δώσεις δίκην, ἀλλ'

ἐφ' οἷς ἐτέρων καταψηφίζῃ τινῶν ἐπὶ τούτοις ἀθῶος αὐτοῖς ἀφαιρεθήσεται. καὶ θεὸν τὸν ἀληθινὸν κριτὴν οἶει μὴδ' ὄσσην σὺ τοῦ δικαίου ποιεῖσθαι τὴν πρόνοιαν, ἀλλ' ὅτι μὴ παρὰ πόδας τὴν κόλασιν ἐπιφέρῃ σοι διδούς καιρὸν εἰς μετάνοιαν, τούτῳ καταχρήσει πρὸς ἐπίδοσιν τοῦ κακοῦ. καὶ τὸ μακρόθυμον τοῦ θεοῦ περὶ σὲ ἀφορμὴν ποιήσει πάσης ἀνοσιότητος. οὐκοῦν ἴσθι σαφῶς ὅτι κατὰ τὴν σκληρότητά σου θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν. προσέοικεν ὄλον τοῦτο τῷ τοῦ ψαλμωδοῦ ταῦτα ἐποίησας καὶ ἐσίγησα, ὑπέλαβες ἄνο μίαν ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος· ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου. τὸ μὲν οὖν θησαυρίζεις ἀπὸ μεταφορᾶς ἔφη τῶν ἐν ἀποκρύφῳ μὲν ἐχόντων τοὺς θησαυροὺς, αὐξόντων δὲ αὐτοὺς ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις. ἡ μέραν δὲ ὀργῆς τὸν τῆς τιμωρίας λέγει καιρὸν. καὶ σὺ τοίνυν, φησί, τῷ πλήθει τῶν ἀμαρτημάτων οἷον ἐν ἀφανεί τὰ μείωτινί, τῇ μελλούσῃ κρίσει τὴν καθ' ἑαυτοῦ τιμωρίαν ἐπάξεις. ἀποκαλύψεως δὲ ἡμέραν αὐτὴν ὠνόμασε διὰ τὸ πάντα τὰ τελέως λανθάνοντα τότε μέλλειν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἐπὶ πάντων προάγεσθαι, δικαιοκρισίας δὲ ὡς ἐνταῦθα μὲν, τῆς δικαίας κρίσεως κατὰ πολλοὺς τρόπους ἀδικουμένης, ἢ δι' ἄγνοιαν τῶν κρινόντων ἢ δι' ἄλλην πρόφασιν σαρκικὴν, ἐκεῖσε δὲ καθαρᾶς δικαίως καὶ λαμπρᾶς ἐκφερομένης τῆς ψήφου. καὶ οἷαν εἰκὸς τὴν θείαν, ἀνέλαβε μέντοι καὶ διὰ τούτων τὰ ἀποκαλύπτει γὰρ ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ, διὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, τῷ τῆς τιμωρίας δεῖε τὴν κατηγορίαν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν καὶ τῆς ἀδικίας περιλαβῶν.

{Rom 3, 19} Εἰς τοῦτο, φησὶν, ὁ νόμος ἐλυσιτέλησεν, ἐγνώρισεν ἡμῖν τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τῷ ἀπαγορεῦσαι μόνον τῶν ἀτόπων τὴν πράξιν ἀλλὰ καὶ τῷ παρακούοντα αὐτοῦ τιμωρησασθαι· οὐ γὰρ ἂν μὴ κολάσεως τοῖς πταισμάσιν ἐπιφερομένης ὁποῖόν τι τὸ τῆς ἀμαρτίας ἐγνωρίσαμεν, καὶ διὰ τούτων τοίνυν ἀπάντων σφόδρα ἀκριβῶς συστήσας τὸ ὑφ' ἁμαρτίαν τοὺς πάντας ἐπάγει λοιπόν, δεικνὺς τοῦ οἰκείου λόγου τὸ περιττόν. 362 {Rom 3,22} Εἰς πάντας μὲν τοὺς Ἰουδαίους, φησὶν, ὡς οἴκοθεν καὶ ἐξ ἑαυτῶν ἐσχηκότας τῆς σωτηρίας τὸν αἴτιον, ἐπὶ πάντας δὲ τοὺς ἐθνικούς, λέγει, ὡς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐπὶ τούτους ἐκταθείσης τῆς χάριτος, ὅμως μέντοι καὶ τούτων κἀκείνων μετασχεῖν τῆς χάριτος ἔφησεν. οὐχ ὡς ἀπλῶς ἀλλὰ τοὺς πιστεύοντας· καὶ πάλιν ὅτι κοινὴ δικαίως ἡ χάρις κατὰ πάντων.

{Rom 4,1} Μεθυπέρβατος ἡ ρῆσις ἐστίν· ἀκολούθως γὰρ οὕτως, εἴ πως ἂν ἦν συγκειμένη· τί οὖν ἐροῦμεν εὐρηκέναι Ἀβραάμ τὸν κατὰ σάρκα πατέρα ἡμῶν; ἀνέλθωμεν, φησὶν, ἐπὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ σάρκα γένους ἡμῶν, ὃν ἐκ πάντων ἐκλέξας ὁ θεὸς τῶν ἐθνῶν εὐλόγησέν τε καὶ εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ δι' αὐτὸν παραπέμψειν τὰ τῆς εὐλογίας ὑπέσχετο· δῆλον γὰρ ὅτι, ὅπως ἂν ἔχοι τὰ κατ' αὐτόν, οὕτως σχήσει καὶ τὰ ἡμέτερα.

{Rom 5,12-14} Ταύτης ἡμῖν, φησί, τῆς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ζωῆς τῆς ἁμαρτεῖν τε καὶ ἀποθανεῖν ἐπιδεχομένης καὶ διὰ τοῦτο καὶ νόμου δεομένης, εἰκότως τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ὑποδεικνύντος τε καὶ ἀπαγορευόντος, ἦρξε πρῶτος ὁ Ἀδάμ, ἅτε πρῶτος καὶ γενόμενος καὶ παρανομήσας. τῶν οὖν ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὰς τικτομένων πάντες ἀπέθνησκον ὡς εἰκὸς τοῦ προπάτορος κληρονομοῦντες τῆς φύσεως· ἀλλὰ τῶν ἀποθνησκόντων τούτων οἱ μὲν δι' ὧν καὶ αὐτοὶ παρηνόμουν, ὑπήγοντο τῷ θανάτῳ, οἱ δὲ διὰ μόνην τοῦ Ἀδάμ τὴν κατάκρισιν, οἷον ἡ τῶν νηπίων μερίς. διὰ τοῦτο νῦν μὲν, φησὶν, εἰς πάντας ἀνθρώπους διήλθεν ὁ θάνατος, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, ἀντὶ τῶν πολλῶν λέγων τοὺς πάντας ὡς περ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα· εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, τοὺς πολλοὺς ἀντὶ τῶν πάντων φησὶν. νῦν δὲ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ

ἀμαρτήσαν τας· οἱ γὰρ οὔτε πράξεως οὔτε διακριτικῆς προαιρέσεως ὄντες ἐντός, 363 πῶς ἂν εἶεν ὑπεύθυνοι πλημμελήματι; τὸ δὲ ἄχρι νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ μακάριος Παῦλος ἀπὸ τῶν κατὰ Χριστὸν πολλάκις ἡμῖν διαλέγεται, ὡς μετὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ σωτῆρος οὐκέτι τῆς παλαιᾶς κρατούσης ἀλλὰ τῆς καινῆς καταστάσεως· ἐν μὲν οὖν τῇ παλαιᾷ σαρκικοῖς οὖσιν ἡμῖν καὶ ὑποκειμένοις παθήμασιν ἀναγκαίαν εἶναι τὴν δόσιν τοῦ νόμου συνέβαινε, ταῖς τῶν τιμωριῶν ἀπειλαῖς ἀνακόπτοντος ἡμῶν τῆς φύσεως τὰς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ὁρμάς, καινοῖς δὲ γενομένοις ἐν Χριστῷ καὶ δικαίοις, τοῦτ' ἔστι τὴν διὰ τῆς ἀμαρτίας παλαίωσιν ἐπιδεχομένοις οὐκέτι, περιττὸς παντάπασιν ὁ νόμος ἐστίν. διὰ τοῦτο λέγει· δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται καὶ ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον καὶ ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. διὰ τοίνυν τοῦ ἄχρι γὰρ νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ τοῦτο λέγει, ὅτι ἕως οὗ φύσεως ἦμεν σαρκικῆς καὶ παθητικῆς καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ νόμον εἶναι χρηζούσης, τῇ ἀμαρτίᾳ κατεκρατούμεθα, πολιτευομένης αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ παντί, ἀναιρεθέντος μέντοι τοῦ νόμου διὰ τὸ πνευματικούς γενομένους πρὸς δικαίωσιν ἡμᾶς ἐν Χριστῷ μετελθεῖν, συνανήρηται καὶ ἡ ἀμαρτία· οὐ γὰρ ἐλλογεῖται λοιπὸν μὴ ὄντος νόμου. ὁ τοίνυν σύμπαρ, ὡς ἂν ἐν κεφαλαίῳ τις εἴποι, τῆς ῥήσεως ταύτης νοῦς οὗτός ἐστιν. παρέχει πᾶσιν ἡμῖν ἢ κατὰ Χριστὸν χάρις τὸ βεβαίως αὐτῇ πεπιστευκότας καυχᾶσθαι καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν ἀπεικὸς ἀλλὰ καὶ σφόδρα γε εὐλογον, ἄρξαι τοῦτον ἡμῖν τῆς ἀθανάτου καὶ δικαίας ζωῆς ὃν τρόπον ἤρξεν ἡμῶν τὸ πρότερον ὁ Ἀδὰμ τῆς φθαρτῆς τε καὶ παθητικῆς· εἰ γὰρ ἐκείνῳ πταίσαντι καὶ κατα κριθέντι τελευτῇ οἱ μετ' αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ κεκοινωνήκαμεν ἅπαντες, οἱ μὲν καὶ αὐτὸ προσεφάμαρτάνοντες τῷ παρανομεῖν, οἱ δὲ ἀπὸ μόνης κατὰ τὸ συγγενὲς τῆς ἐκείνου κολάσεως, πῶς οὐκ ἀναντίρρητον τῷ καὶ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον πολιτευσαμένῳ καὶ κατορθώσαντι καὶ κομισαμένῳ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τὴν ἀμείνονα λῆξιν; διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, αὐτὸν ὁ θεὸς ὑπερύψωσεν, τοὺς ἐνουμένους αὐτῷ διὰ πίστεως καὶ καταξιουμένους τῆς τοῦ πνεύματος ἐνοὶ κήσεως, τοῦ πρώτου αὐτὸν ἐκεῖνον ἐγειράντος ἐκ νεκρῶν, κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀκηράτου ζωῆς ἀντὶ σαρκικῶν γενομένους πνευματικούς. ἀλλ' ἐβασίλευσε, φησὶν, ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, ἀντὶ τοῦ καθ' ὃν τρόπον παραβεβηκότος Ἀδὰμ ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν, οὕτω καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ μετ' αὐτὸν γενομένων ἡμαρτηκότων τε καὶ οὐχ ἡμαρτηκότων ὁμοίως. τὸ δὲ μέχρι Μωϋσέως ταῦτόν ἐστι τῷ ἄχρι γὰρ νόμου· Μωϋσέα γὰρ νῦν οὐκ ἰδικῶς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνδρὸς ἀλλὰ τὸ πράγμα φησὶν, τὸν νόμον ἐκ τοῦ νομοθέτου καλῶν. οὕτω καὶ ἐν 364 τῇ πρὸς Κορινθίους· ἕως ἀναγινώσκηται Μωϋσῆς, τοῦτ' ἔστιν ὁ νόμος ὁ διὰ Μωϋσέως δοθείς. ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. ἐτυποῦτο δὲ ἄρα, φησὶν, ἐν τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ προδιεγράφετο τὰ μετέπειτα γενησόμενα, ταῦτα δὲ τὰ κατὰ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἔδει γὰρ ἴσως γενέσθαι τὸν μὲν πρώτον ἄνθρωπον Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, τὸν δὲ ἔσχατον Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν. ἐπειδὴ γοῦν ὁ μὲν πρώτος ἄνθρωπος ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δὲ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, ἀνάγκη κατὰ μὲν τὸν χοϊκὸν εἶναι τοὺς χοϊκούς, κατὰ δὲ τὸν ἐπουράνιον τοὺς ἐπουρανίους· καὶ ὥσπερ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὕτω δήπου καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ φορέσομεν, ἀκολουθῶντες ἐκ τῶν ὑποδεεστέρων ἀναβιβαζόμενοι πρὸς τὰ ὑπερέχοντα. {Rom 5,16} Μία μὲν γὰρ, φησὶν, ἀμαρτία τῆς κατακρίσεως πάντων αἰτία, καὶ τὴν ἐκείνης δίκην οἱ καθεξῆς πάντες ἐξέτισαν, ἢ δὲ χάρις οὐκ ἐκείνην μόνην ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ἐκείνης βαρυτέρας ἐπιτηδευθεῖσας ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀνείλεν, ἅπταιστον παντελῶς τοῦ λοιποῦ καὶ δικαίαν ἐργασαμένη τὴν φύσιν ἡμῶν. {Rom 5,17} Ἀποδείξας αὐτάρκως τὸ περιττὸν τῆς χάριτος κατὰ σύγκρισιν, ἐπισυλλογίζεται λοιπὸν καὶ κατασκευάζει τὸ

σπουδαζόμενον καί φησιν· εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ τὰ ἐξῆς. τῷ γὰρ συνδέσμῳ νῦν ἀντὶ τοῦ τοίνυν ἐχρήσατο· εἰ τοίνυν, φησί, καὶ ἐνὸς ἀνθρώπου παραπτώματι καὶ δι' ἐνὸς παραπτώματος ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν, ἄρα οὖν πολλῶ μᾶλλον οἱ τὸ πλεον τῆς εἰς δικαιοσύνην χάριτος ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ κομιζόμενοι, καθὼς ἀποδέδεικται, βασιλεύσουσιν ἐν ἀθανάτῳ ζωῇ. {Rom 5,} Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, φησίν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. ἔοικε τοῦτο τῷ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας· ὁ νόμος τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη. τὸ γὰρ ἵνα κἀνταῦθα κατὰ τὸ ἰδίωμα τέθεικεν, σημαίνει γὰρ τὸ ἀκόλουθον. τοῖς γὰρ μετὰ τὸν Ἀδάμ, φησίν, ἅπασιν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Ἀδὰμ νόμου δοθέντος 365 ἐπλεόνασε τὸ παράπτωμα· ὅσω γὰρ τὰ παραγγέλματα πλείω, τοσούτῳ παραβαινομένων αὐτῶν καὶ τὰ παραπτώματα. ταῖς δὲ παρανομίαις τῆς ἁμαρτίας ἀυξηθείσης εἰς πλῆθος ἡ ταύτην ἀναιροῦσα χάρις ὑπερμεγέθης εἰκότως πέφηνεν οὕσα. {Rom 5,21} Ὡστε, φησίν, ἀναντίρρητον ὅτι καθάπερ ἡ ἁμαρτία τὴν ἑαυτῆς ἐν τῷ θανάτῳ καὶ διὰ τοῦ θανάτου δυναστείαν ἐκράτουνεν, οὕτω καὶ ἡ χάρις τὴν ἐν Χριστῷ τοῖς πᾶσι παρεχομένη δικαίωσιν ἐν ἀτελευτήτῳ ζωῇ τὴν βασιλείαν ἀδιάδοχον ἔξει.

{Rom 6,12} Τὰ προλαβόντα εἰρηκῶς ἐπὶ συστάσει τοῦ περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν χάριτος λόγου συνεῖδεν ἐκ τούτων αὐτῷ τικτομένην ἀντίθεσιν, καὶ ταύτην ἀντιθεῖς ὡς ἀπὸ τοῦ ἐναντίου, τὴν λύσιν αὐτῆς ἰσχυροτάτην ἐργάζεται καὶ φησιν· τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο. ἄρα οὖν, φησίν, ἔκ γε ὧν ἔφην ἐρεῖς ὡς ἐπεξαμαρτητέον ἡμῖν καὶ ταύτη τὴν χάριν ποιητέον πλείονά τε καὶ μείζονα, εἴπερ οὖν πρὸς τὸ τῶν ἡμετέρων πλῆθος ἁμαρτημάτων καὶ ἡ ταύτης αὐξεται φύσις; ἔοικε δὲ μάλιστα τοῦτο τῷ φασί τινες ἡμᾶς λέγειν· ποιήσωμεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. μὴ γένοιτο, φησίν. τέως ὡς ἀνόσιον παντὸς λογισμοῦ τὸν λόγον ἀπηύξατο, μετὰ τοῦτο δὲ ἤδη καὶ λογισμοῖς ἀναμφιλέκτοις τὴν ἀτοπίαν αὐτοῦ διελέγχει καὶ φησιν· οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; τοῦτο λέγειν ἂν, φησίν, ἔχοιεν οἱ σαρκικοί τε καὶ ἄπιστοι, ἡμᾶς μέντοι τῶν παντάπασιν ἀδυνάτων ἐστὶν αὐθις ἀναβιῶναι τῇ ἁμαρτίᾳ τοὺς ἅπαξ ἀποθανόντας αὐτῇ.

{Rom 6,3-4} Ὡστε τοῦτο πάντως, φησίν, ὡς τὸ Χριστοῦ βάπτισμα τύπον ἔχειν αὐτοῦ τοῦ τε θανάτου φαμέν καὶ τῆς ἀναστάσεως. οἱ τοίνυν τοῦτο πίστει δεξάμενοι πρόδηλον ὡς ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν αὐτὸ ταύταις εἰλήφαμεν, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν εἰς υἰοθεσίαν ἐπίδοξοντοῦτο γὰρ λέγει διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρόσουτῳ καὶ ἡμεῖς τοῦ θανάτου κεκοινωνηκότες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, κοινωνοὶ ἡμεν τῆς ἀθανάτου καὶ ἀπαλαιώτου καὶ παμμακαρίας ἐκείνης ζωῆς. 366 {Rom 6,5} Ὁμοίωμα θανάτου αὐτοῦ. αὐτὸν αὐτοῦ λέγει τὸν θάνατον ὡς καὶ τὸ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ ἐν ὁμοίωματι ἀνθρώπου γενόμενος, ἢ καὶ τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισμα τὸ προτυπῶσαν αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως τὸ μυστήριον. καλῶς δὲ τὸ σύμφυτοι τῇ τῶν φυτῶν μνήμη παριστῶν τὸ τοῦ πράγματος ἀναμφίβολον· τὸ γὰρ συμφυτευόμενον δηλονότι συνανίσχει τε καὶ συνάνεισιν. οὐκοῦν ὅτι καὶ ἡμεῖς συναποθανόντες Χριστῷ, συναναστησόμεθα πρόδηλον. {Rom 6,6-7} Παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθαρτὸν λέγει καὶ παθητὸν, ὡς τῆς παλαιώσεως φθειρούσης τὸν ὧπερ ἂν ἐπιγίνοιτο· ἁμαρτίας δὲ σῶμά φησι τὸ μηκέτι μένον τὸ ἀναμάρτητον ἀλλ' ἐπιδεχόμενον ἁμαρτίαν. τοῦτο τοίνυν καταργεῖται, φησί, τοῦτ' ἔστιν ἀνεργητὸν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καθίσταται. διὸ καὶ οὐχ ἀπλῶς ἔφη καταργεῖσθαι τὸ σῶμα ἀλλὰ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας· τοῦτο γὰρ φθαρτὸν ὃν νῦν ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν, καὶ θνητὸν ὃν νῦν ἐνδύσεται ἀθανασίαν, μετασχηματίζοντος ἡμῶν τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως τοῦ δεσπότου Χριστοῦ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης

αὐτοῦ. ὁ γὰρ ἀποθανών, φησί, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. τί τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει; τῶν ζώντων ταυτηνὴ τὴν ζωὴν τὸ πταίειν ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ τὸ νόμου ἔχειν τούτων ἐστίν, τοῖς τετελευτηκόσι δὲ προσήκει τούτων οὐδέτερον· οὔτε γὰρ νόμος τῷ τεθνηκότι προσδιαλέγεται· ἵνα γὰρ τῷ γε μηδὲ ἀκούοντι; καὶ ἀμαρτία τὸν τοιοῦτον οὐ διοχλεῖ. τῷ τοίνυν ἀποθανόντι, φησίν, οὐδὲν πρὸς τὴν ἀμαρτίαν κοινόν, οὐδὲ αὐτὴ πρὸς ἐκεῖνον ἔχει τι δίκαιον· οὐδὲ γὰρ τῷ πλημμελεῖν ὑπόκειται τοῦ λοιποῦ. {Rom 6,8-11} Οὐκοῦν, φησί, καθάπερ ὁ Χριστὸς καὶ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, καθάπερ ὁ Χριστὸς ζησόμεθα καὶ ἡμεῖς, προσήκει οὖν εἰς ἐκεῖνον ὑμῖν ἀφορᾶν. καὶ ὡσπερ ἐκεῖνον ἅπαξ ἀποθανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ, εἶτα ἀναστάντα τῷ θεῷ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν αὐθις ἀποθανεῖν, οὕτω δεοί ἂν καὶ ὑμᾶς λογισθῶτε χρωμένους δικαιοτάτῳ τὸν ἑαυτῶν τοῦ λοιποῦ βίον ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ῥυθμίζειν ζωῆς, ὡς ἐλπίδι πρὸς ταύτην μεταβηκότας ἐκ τῆς προτέρας. 367 {Rom 6,12-14} Ἀνατρέψας ἐκ τῶν κατὰ Χριστὸν τὴν ἀντίθεσιν καὶ δείξας οὐκέτι τοῦ ἀμαρτάνειν αὐτοῖς οὐδαμῶς ὡς οὐκ οὖσιν ἔτι μετὰ τὸ βάπτισμα σαρκικοῖς ταῦτα δὲ μόνῃ πίστει τέως οὐ πείρα κεκτήμεθα· οὔτε γὰρ ἀπαθεῖς οὔτε ἀθάνατοί πως γεγόναμεν, τοῦ πράγματος αὐτοῦ κατὰ τινὰ λόγον ἀπόρητον τῷ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως φυλαττομένου καιρῷ συμβουλήν μετρίαν τε αὐτοῖς καὶ τὴν ἐνδεχομένην προσάγει. οὐ γὰρ ἔφη· μὴ οὖν ἀμαρτάνετε· τοῦτο γὰρ φύσεως ἀπαθοῦς τε καὶ ἀθανάτου ἀλλὰ μὴ βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, τοῦτ' ἔστι μὴ τῷ πρόσθεν χρόνῳ παραπλησίως ἀστασίαστος καὶ νῦν ἡ ἀμαρτία τὸ καθ' ὑμῶν κράτος ἐχέτω, μηδὲ δίκην οἰκετῶν τὸ προσταττόμενον ὑπ' αὐτῆς ἐν ταῖς τοῦ σώματος ἡμῶν ἐπιθυμίαις ἔτι ποιεῖν καταδέχεσθε, δορυφόρους ὡσπερ αὐτῇ πρὸς συνεργίαν τῆς ἀδικίας τὰ ἑαυτῶν παρεχόμενοι μέλη, ἀλλ' ἀποφυγόντες ἐκείνην καὶ πολεμίαν ὑμῖν εἶναι καὶ ἐχθρὰν ἡγησάμενοι, καταφύγετε πρὸς θεόν, καὶ ὡς ἀθανάτους αὐτῷ πρὸς δικαιοσύνης κατόρθωσιν ἑαυτοὺς εὐτρεπίστετε. ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν. ἂν γὰρ σπουδάζητε, φησίν, οὕτω βιοῦν πεπεισμένοι τε καὶ πεπληροφορημένοι βεβαίως περὶ τῆς χάριτος, οὐχ ἀλώσεσθε τῇ ἀμαρτίᾳ ποτέ. διὰ τί; ὅτι τὴν μὲν ἀμαρτίαν ὁ νόμος κυροῖ, ὑμεῖς δὲ οὐκέτι τῆς ὑπὸ νόμον ζωῆς ἀλλὰ τῆς ὑπὸ χάριν ἐστέ. οὐ τοίνυν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κυριευθήσεσθε τῷ θανάτῳ ὡς τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ζωοποιουμένης ἀμαρτίας κατακυριευούσης τοῦ γένους ἡμῶν. πληρώσας δὲ ἄχρι τούτου τὴν συμβουλήν, ἑτέραν ἀνθυφορμῶσαν αὐτῷ διαδέχεται πάλιν ἀντίθεσιν· εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀμαρτία ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν, ἔγνω τούτου τὸν σαρκικὸν ἐτοιμῶς ἐξόμενον καὶ τῇ χάριτι πρὸς ἀμαρτημάτων ἀποχρησάμενον ἄδειαν. τοῦτο τοίνυν προϋπιδόμενος ἑαυτῷ τὸν παρ' ἐκείνου λόγον ἀνθυποφέρει καὶ φησιν. {Rom 6,15-16} Οὐ γὰρ ὑμᾶς τοῦτο, φησί, λέληθεν, ὅτι προσήκον ὑμῖν ταῖς ὑμῶν αὐτῶν ὁμολογίαις ἐμμένειν, καὶ τοῦτο, ὅτι δεσπότην ἑαυτοῦ τοῖς ἔργοις τις ἐπίδεδεικται, τὸν οὗ τοῖς κελεύσμασις ἔγνωκεν ὑπακούειν, κἂν ἀμαρτία τοῦτο, κἂν δικαιοσύνη· τὸ γὰρ ἢ τοι ἀμαρτίας ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην ἀσαφῶς εἰρημένον τοιοῦτόν ἐστιν ἢ τοι ἀμαρτίας εἰς ὑπακοὴν ἢ δικαιοσύνης. 368 {Rom 6,17-18} Χάρις, φησί, τῷ θεῷ, διότι τὴν δουλείαν νῦν μετελλάξατε τῆς ἀμαρτίας ἀνθελόμενοι τὴν δικαιοσύνην καὶ ταύτην ἀντ' ἐκείνης δεσπότην ἔχειν καταδεξάμενοι, ἧς καὶ τὸν τύπον τῆς διδασχῆς ἐκ ψυχῆς παρεληφότες προσήκασθε πρὸς ὃν τοῦ λοιποῦ βιωτέον ὑμῖν ἀκριβῶς. εἰς τοιοῦτους ἀντικατενήνεγμα λόγους καὶ παραδείγμασις ἂν θρωπίνων ἐχρησάμενη ἐθῶν τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἀτόνου τῆς σαρκὸς ὑμῶν με καταναγκάσαντος. {Rom 6,19} Ὡσπερ γὰρ παρεστήσατε, φησί, τὰ μέλη ὑμῶν καὶ τὰ ἐξῆς. τὸ γὰρ κἀνταῦθα σύνδεσμον ἀντὶ τοῦ τοίνυν παρείληφεν. δεῖ τοίνυν ὑμᾶς, φησίν, ὡσπερ ἐν τῷ πρόσθεν ὅλους ἑαυτοὺς τῇ ἀνομίᾳ πρὸς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας ἐκδεδῶκετε πάσης, οὕτω νῦν ἢ καὶ μᾶλλον

ἀποσχομένους ἐκείνων παντάπασι τὴν δικαιοσύνης σπουδαίως ἀγιότητα μετελθεῖν. Ἴστε γάρ που τὸν χρόνον ἐκείνον, φησίν, ἐν ᾧ τοῖς ἁμαρτίας ἐπιτάγμασι ὑπετάττεσθε, πῶς ἦν ὑμῖν πρᾶγμα κοινὸν πρὸς τὴν δικαιοσύνην οὐδέν. {Rom 6,21-23} Καίτοι ἡδέως ἂν ἔγωγε νῦν πυθοίμην ὑμῶν, ὑπὲρ ὅτου κατεσπευ σμένως οὕτως τῇ ἁμαρτίᾳ τὴν καλὴν ἐκείνην δουλείαν ἐξεπληροῦτε, καὶ τίς τῆς πολλῆς ταύτης εὐνοίας ὑμῖν ὁ καρπός; οὐ φθορά καὶ ἀκαθαρσία καὶ θάνατος καὶ τὰ πάσης αἰσχύνης ἀνάμεστα; Ἄρα οὖν, φησί, τοιαῦτα καὶ τὰ νῦν; ἢ μικρῶ τῶ καὶ τῶ τυχόντι διεστηκότα, ἀλλ' οὐχὶ τῶ ὄλω καὶ τῶ παντί; ἀλλαξάμενοι γὰρ τῆς ἁμαρτίας θεὸν καὶ τὰ δοκοῦντα τούτῳ διαπράττεσθαι γνόντες, καρποῦσθε μὲν τὸν ἁγιασμόν, τὸ ἀναμάρτητον τοῦτ' ἔστιν, ἐκ δὲ τούτου τὸ ἀθανά τοις ὑμῖν διαμένειν περιέσται.

{Rom 7,14} Φέρε δὴ, φησί, συστήσωμεν καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦτο αὐτό. οὐκ οὖν ἴστε νομομαθεῖς ὄντες τοῦτό γε ἀκριβῶς, ὅτι τοῦ ἀνθρώπου κύριος ὁ νόμος μέχρις οὗ ζῆ καθέστηκεν; ἢ γοῦν ὑπανδρος γυνὴ ζῶντι μὲν τῶ ἀνδρὶ προσδέδεται νόμῳ. οὐκοῦν αὐτοῦ περιόντος ἴδιοι πρὸς ἕτερον ἢ κεκρίσεται μοιχαλῖς, τελευτήσαντος δὲ ἀφεῖται τοῦ νόμου καὶ συνοικήσει μὲν ᾧ βουλήσεται, τὸ δὲ τῆς μοιχείας ἔγκλημα διαφεύζεται. ἄρα οὖν, ἀδελφοί, τοιοῦτόν τι καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς; γεγόνατε μὲν γὰρ πιστεύσαντες τοῦ σώματος τοῦ 369 Χριστοῦ, τετελευτηκῶς δὲ ἐκεῖνος τῶ νόμῳ πρὸς ἑτέραν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνεβίω ζωὴν. οὐκοῦν ἔν ὄντες καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῶ τῶ μὲν νόμῳ τεθνήκατε, καρπώσατε δὲ διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτῶ παραπλησίως καὶ ὑμεῖς. {Rom 7,5} Τῶ τῆς σαρκὸς ὀνόματι διχῶς ἢ θεία χρῆται γραφή· νῦν μὲν τὴν φύσιν οὕτως αὐτὴν ὀνομάζουσα, ὡς τὸ πνεῦμα σάρκα καὶ ὅστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα τῶ σωτῆρι πρὸς τοὺς μαθητὰς περὶ ἑαυτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰρημένον, νῦν δὲ οὐκ αὐτὴν ἀλλὰ τὸ αὐτῆς ἐμπαθές, ὡς τοῦτο αὐτὸ τὸ προκείμενον. οὐ γὰρ ὡς ἀσάρκων νῦν ὄντων ἔφησε τὸ ὅτε ἡμεῖς ἐν τῇ σαρκί, ἀλλ' ὡς πρὸς ἀθανασίαν καὶ ἀπάθειαν ἐν Χριστῶ μετεληλυθόντων· πολλάκις γάρ, καθὼς ἤδη προέφη, ἀπὸ τῶν κατὰ Χριστὸν πιστευομένων ἡμῖν ὡς ἐνεστώτων προσδιαλέγεται. λέγει τοίνυν ὅτι τῆς προτέρας ἡμῶν ἔτι τῆς σαρκικῆς ὄντων ζωῆς, τὰ ἐν τοῖς ἡμετέροις παθήματα μέλεσι πρὸς ἁμαρτίαν ἐνηργεῖτο διὰ τοῦ νόμου, τοῦτ' ἔστιν ὑφ' ἡμῶν ἐνεργούμενα διὰ τὸν νόμον ἡμῖν εἰς ἁμαρτίαν κατελογίζετο, τιτρωσκόμενοι δὲ ὑπὸ ταύτης ἀναγκαίως τῶ θανάτῳ παρεπεμπόμεθα· τρισὶ γὰρ τούτοις δι' ἀλλήλων κρατυνομένοις ἢ φύσιν ἡμῶν ἐδαμάζετο, τῆς μὲν ἁμαρτίας ἰσχυροῦσης διὰ τοῦ νόμου, τοῦ θανάτου δὲ διὰ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦντος, τοῦ νόμου δὲ τοῖς θνητοῖς τε καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἁμαρτίαν ἐπιρρεπέσιν ἀναγκαίως ἐπικειμένου. οὐκοῦν τὴν μὲν ἁμαρτίαν ὁ νόμος συνίστη, ἢ δὲ ἁμαρτία τὸν θάνατον ἀπεγέννα, ὁ δὲ θάνατος τὴν φύσιν εἰς ἁμαρτίαν εὐόλισθον διὰ τοῦ ἐμπαθοῦς ἐργασάμενος ἐν χρεῖα νόμων κατέστησεν. {Rom 7,6} Νῦν μέντοι, φησίν, ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ κατέχοντος ἡμᾶς κατηργήθημεν, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. δεόν οὖν ὡς ἀθανάτους τοῦ λοιποῦ καὶ πνευματικούς γεγενημένους ἡμᾶς πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ μὴ ὡς φθαρτοὺς ἔτι καὶ παλαιουμένους καὶ νόμῳ διὰ τοῦτο κατηναγκασμένους δουλεύειν. ἀντιδιέστειλε δὲ τῶ γράμματι μὲν τὸ πνεῦμα, τῇ παλαιότητι δὲ τὴν καινότητα, καὶ αὐτοῖς τοῖς ὀνόμασι μεγίστην δεικνὺς τὴν τῶν πραγμάτων διαφορὰν. {Rom 7,7} Τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν, φησίν, οὐκ ἤδειν εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· οὐκ ἐπιθυμήσεις. οὐ τοῦτό φησιν ὅτι τῆς ἐπιθυμίας μοι 370 τὴν φύσιν ἐντέθεικεν οὐκ ἔχοντι τὸ παράγγελμα ἢ γὰρ ἐπιθυμία τῆς φύσεως, ἀλλ' ὅτι μὴ διδάξαντός με τοῦ νόμου διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως, ἐπίψογόν τε καὶ φαύλην ἐπιθυμίαν ὑπάρχειν οὐκ ἠπιστάμην. {Rom 7,8a} Μὴ διδάξαντός με τοῦ νόμου, φησί, διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως, ἐπίψο γόν τε καὶ φαύλην ἐπιθυμίαν ὑπάρχειν οὐκ ἠπιστάμην, νυνὶ

δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς τοῦτο μεμάθηκα· μετρούσης γάρ μοι ταύτης τὴν ἐγκειμένην ἐπιθυμίαν τῇ φύσει, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἄφετον οὐκ ἐώσης ἀλλ' ὄροις τακτοῖς αὐτὴν περιγραφούσης τε καὶ περιλαμβανούσης, ἡ ἁμαρτία λαβοῦσα δι' αὐτῆς ἀφορμὴν, τοῦτ' ἔστιν ἰσχύος εὐπορήσασα καὶ ἐπικουρίας, εἶτά με πρὸς ἀμετρίαν ὑποσκελίσασα ἐνεργὸν εἰς ἁμαρτίαν μοι πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀπειρημένην κατέστησεν· τῷ γὰρ κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἐνδεῖ τὸ ἀπηγορευμένην. {Rom 7,8b11} Χωρὶς γὰρ νόμου, φησὶν, ἡ ἁμαρτία νεκρά· τὴν γὰρ πρᾶξιν ὁ νόμος ἀπαγορεύων ἁμαρτωλὸν συνίστησιν, ὡς ἐὰν μὴ τούτου μοι προπαρηγγελκός τις αὐτῆς ἀποχὴν ἐπιτετηδευκῶς ὑπῆρχον αὐτὴν, οὐκ ἂν ἦν ἔνοχος πλημμελήματι. οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις· οὐ γὰρ ἔλλογεῖται ἁμαρτία μὴ ὄντος νόμου. Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· τὸ ἐγὼ νῦν ἀντὶ τοῦ ὁ ἄνθρωπος λέγει, λέγει δὲ περὶ τοῦ Ἀδάμ. ἔλθουσης δὲ τῆς ἐν τολῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. ἐμὲ γοῦν, τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα πρὸ τοῦ νόμου τὸ ζῆν, ἡ ἐντολὴ προσελθοῦσα διὰ τῆς πρόσθεν νεκρᾶς ἁμαρτίας ἀναζησάσης τοῦτο ἀφείλετο. καὶ εὐρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἢ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον· καὶ πέπονθά τι σφέλιον καὶ ὄντως ἔλεεινὸν τῇ εὐεργεσίᾳ βλαβεῖς καὶ τῷ πρὸς ζωὴν δοθέντι μοι βοηθήματι, τούτῳ τὸ ζῆν ἀπολέσας. ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέν με καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν· ἔχουσα γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς πρόφασιν ἢ κατάρατος ἁμαρτία καὶ δυνατωτέρα τῷ ὄπλῳ τῷ ἐμῷ γενομένη, δι' αὐτοῦ με τούτου παρακρουσαμένη κατέσφαξεν. δίδεισιν μὲντοι περὶ τῆς ἁμαρτίας ὡς ζώσης τε καὶ ὑφεστηκυίας καὶ σοφίζομένης τὸν ἄνθρωπον 371 κατὰ τὸ τῆς θείας ἔθος γραφῆς· οὕτω γοῦν καὶ τὴν δικαιοσύνην προσωποποιῶν ὁ μακάριος εἰσάγει Δαυὶδ λέγων· δικαιοσύνη ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύσεται, καὶ πάλιν ὁ Σολομὼν τὴν σοφίαν, καὶ ὅλως ἐν τοῖς θείοις λογίοις πολὺ τὸ τοιοῦτον ἰδίωμα. {Rom 7,12} Ὡστε, φησὶν, ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. ὁ μὲν σύνδεσμος ἀπλῶς ἐνταῦθα προσέρριπται, νόμον δὲ καὶ ἐντολὴν ταύτων ἀμφοτέρως ὠνόμασεν. ἀγίαν μὲντοι τὴν ἐντολὴν εἶπεν ὡς τῆς ἁμαρτίας ἀπάγουσαν καὶ διίστῶσάν τε καὶ ἀφορίζουσαν τοῦ κακοῦ, δικαίαν δὲ ὡς μετὰ τοῦ δικαίου τιμῶσάν τε ὑπακούοντας καὶ κολάζουσας παρακούοντας, ἀγαθὴν δὲ ὡς ὀδηγοῦσαν τε πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ δι' ἀγαθότητα δοθεῖσαν θεοῦ. οὐ τοίνυν ὁ νόμος ἁμαρτία, φησὶν, ὅς γε γνωρίζει τέ μοι τὸ φαῦλον καὶ τῆς τούτου πράξεως εἶργει, ἀλλὰ τούναντίον ἅγιός τε καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός. {Rom 7,13} Τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοί, φησί, γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἡ ἁμαρτία. οὐκ ἄρα, φησί, τοῦ κακοῦ μοι τὸ ἀγαθὸν αἰτιάσομαι, τῆς δὲ ἁμαρτίας κατηγορῶ, καὶ ταύτην μισῶ, καὶ πρὸς ταύτην οὐκ ἂν ἐκὼν εἶναι σπείσαιμην ποτέ. ἵνα φανῆ, φησὶν, ἡ ἁμαρτία διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον· αὕτη γὰρ βλάβασά με τῷ ἀγαθῷ, δι' αὐτοῦ μοι τούτου καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν ἣτις ἐστὶ κατεφάνη. ἵνα γένηται, φησί, καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. τοῦτο κατ' ἔλλειψιν εἴρηται· λείπει γὰρ ὡς πρὸς τὸ νόημα τὸ φανερά, ἵνα ἦ τοιοῦτον· ἵνα γένηται φανερά καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς οὗσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. ἐλέγχεται γὰρ διὰ τοῦ νόμου, φησὶν, ἡλίκον τε καὶ ὅσον ἐστὶν ἡ ἁμαρτία κακόν· τὸν γὰρ παρακελυόμενον αὐτὴν μοι φυλάττεσθαι καὶ δεδομένον εἰς συμμαχίαν ὑποσκελίσασά με δι' ἀπάτης, αὐτόν μοι τοῦτον ἐπέστησε φονευτήν. 372 {Rom 7,14} Ἐπὶ πλέον ὑπεραπολογούμενός τε τοῦ νόμου καὶ τῆς αἰτίας ἀπολύων αὐτόν, τοῦτο, φησὶν, ἐπίσταμαι ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστίν, ἵνα εἶπη, τέλειος καὶ ἀνευδεῆς καὶ ἀρετὴν ἀπηκριβωμένην ἀπαιτῶν ἀθανάτοις προσήκουσαν. ἀλλ' ἐγὼ τί πάθω; θνητὴν καὶ φθαρτὴν καὶ πολλοῖς πάθεσιν ὑποκειμένην περικείμενος σάρκα, ἐκδεδομένος ὡσπερ εἰς πταίσματα· τὸ γὰρ πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἀντὶ τοῦ ὡς πεπραμένος λέγει. καὶ τοῦτο δὲ ἰδίωμα γραφικόν, τὸ δίχα τοῦ ὁμοιωματικοῦ ἐπιρρήματος λέγειν τι τῶν

προκειμένων πολλάκις· οἷόν ἐστι καὶ τὸ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. ἔοικε δὲ τῷ δούλῳ ἦτε τῆς ἀμαρτίας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένῳ καὶ τῷ παρὰ τῷ προφήτῃ· τίνι ὑπόχρεως ὢν πέπρακα ὑμᾶς; ἀλλ' ἢ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε, καὶ τῷ ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις λεγομένῳ παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας· ὄντως γὰρ ᾧ τις ἦττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. {Rom 7,15} Ἐπειδὴ εἶπεν τὸ πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν μὲν ἐν τάξει δεσποίνης ὑπέθετο, ἑαυτὸν δὲ ἐν δούλῳ. πρὸς τοῦτο ἀκολουθῶς ἐπάγει· ὁ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω. τοῦτο γὰρ ἴδιον οἰκετῶν τὸ μὴ γνώμης ἰδίας εἶναι κυρίου, ἀλλὰ δεσποτικοῖς ὑπηρετεῖσθαι προστάγμασιν. πολλάκις γοῦν τι, φησὶν, οὐ προαιρούμενος αὐτὸς διαπράττομαι· τὸ γὰρ οὐ γινώσκω οὐχ ὅτι ἀγνοῶν λέγειπῶς γὰρ, εἰ ὁ πράττει τις τοῦτο αὐτὸν ἀγνοεῖν ἐγκωρεῖ; ἢ ὅλως ἂν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον εἰς σφάλμα καταλογίζοιτο; ἀλλὰ τὸ οὐ γινώσκω τοιοῦτόν ἐστιν οἷον τὸ ἐν Εὐαγγελίοις τοῦ σωτῆρος οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ, ἀντὶ τοῦ κατεργάζομαι τι πολλάκις οὐκ οἰκειούμενος, οὐδὲ χαίρων, οὐδὲ ἠδόμενος αὐτῷ κατὰ πρόθεσιν, οὐδὲ ἑμαυτοῦ, συντόμως εἰπεῖν, ἐπακούων ἀλλὰ ἄλλου. καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, φησὶ, δηλόν· οὐ γὰρ ὁ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ τοῦτο ποιῶ, τοῦτ' ἔστιν ἃ μὲν αὐτὸς ἑμαυτῷ θέλω, τούτων οὐδὲν διαπράττομαι, ποιῶ δὲ τάναντία καὶ ἃ μισῶν οὐκ ἂν ἑμαυτῷ βουληθεῖν ποτέ. διὰ μὲν τοιούτων τὸν τοῦ σωτῆρος ἐκεῖνον νόμον παραβαίνειν φησὶν, τὸν φυσικόν τε καὶ 373 περιεκτικὸν τῶν ἀπάντων, τὸν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε· οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται. {Rom 7,16} Εἰ τοίνυν, φησὶν, ὁ μὴ αὐτὸς θέλω τοῦτο ποιῶ, διὰ τούτου τὸν νόμον εἶναι καλὸν καθομολογῶ· ἄς γὰρ ἐκεῖνος κακίζων πράξεις ἀπαγορεύει μοι, τούτων καὶ αὐτὸς ἐγὼ προκατέγνωκα, κἂν μετῴω τοῖς ἔργοις αὐτά. {Rom 7,17} Διὰ πάντων τούτων τὸ ἐκ τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις λέγει παρὰ τοῦ δεσπότου λεχθέν, ὅτι τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· τὸ γὰρ φθαρτὸν τῆς σαρκὸς καὶ συμπαθὲς τῆς παρανομίας κατατιτᾶται. οὐκ οἰκεῖ γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν, τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἔχει τὸ ἀπαθὲς οὐδὲ τὸ τέλειον καὶ ἀνενδεδῆς τε καὶ ἀναμάρτητον, ὅθεν αὐτὴν καὶ σάρκα πολλάκις ἀμαρτίαν καλεῖ, καὶ σῶμα ἀμαρτίας, καὶ σῶμα θανάτου. αἰρουῦμαι γοῦν τῷ νῷ τὸ ἀγαθόν καὶ παρεσκεύασμαι πρὸς τοῦτο κατὰ ψυχὴν, ἐπὶ δὲ τῶν διὰ σαρκὸς ἔργων αὐτὸ μετελθεῖν οὐχ εὐρίσκω, ἀλλ' ἐσπούδακα μὲν καὶ ἀγωνίζομαι ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, ὑπάγομαι δὲ παρ' αὐτῆς πράττειν ἃ μὴ προήρημαι. τὴν οὖν τοιαύτην πράξιν εἰκότως οὐκ ἐμὴν ἀλλ' ἄλλοτριαν λογίζομαι. {Rom 7,21} Οὐκοῦν, φησὶν, ἐκ τούτων δείκνυται βουλόμενος καὶ ὁ νόμος συνωδᾷ τῷ περὶ τὸ καλὸν μου θελήματι, ἐξ ὧν καὶ τὸ κακὸν ἀμφοτέροις, ἐμοί τε κάκεινῳ, ταῦτόν καταφαίνεται. {Rom 7,22-23} Συνήδομαι γὰρ, φησὶ, τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ τὰ ἐξῆς. τῷ γὰρ ἀντὶ τοῦ τοίνυν κἀνταῦθα ἐχρήσατο· πάντων γὰρ τῶν ἀπὸ τοῦ οἶδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευ 374 ματικός ἐστὶν προειρημένων αὐτῷ, συναγωγὴν ἠβουλήθη ποιῆσαι. τῷ μὲν νόμῳ τοίνυν, φησὶ, συνήδομαι τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ὀνομάζει τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν καὶ χαίρω καὶ γέγηθα τούτου τοῖς παραγγέλμασιν, βλέπω δὲ νόμον ἕτερον, τὸν τῶν ἑμαυτοῦ μελῶν ἀντιπαραταττόμενον τούτῳ καὶ πρὸς βίαν εἰς ἑαυτὸν ἀποσπῶντά με καὶ οἷον αἰχμαλώτῳ τινὶ παρακεχρημένον μοι· ἃ γὰρ ἐκεῖνος ἐπιτάττει, καὶ ὧν ἐκεῖνος ἔχεσθαί μοι κελεύει, οὗτος ἀπέχεσθαι τούτων ἐπαναγκάζει. νόμον δὲ ἀμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ τὸ βούλημα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς παθητῆς λέγει σαρκός, ἐπειδὴ καὶ παντὸς ἴδιον νόμου τὸ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα παρακελεύεσθαι. ἐγὼ τοίνυν οὐχ ᾧ χαίρω νόμῳ, φησὶν, ὑπακούω, ἀλλ' ᾧ μὴ χαίρω· οὐ πράττω γὰρ ἃ βούλομαι, ἃ δὲ μὴ βούλομαι πράττω, καὶ μᾶλλον μοι τῶν μελῶν ὁ νόμος τοῦ θεοῦ νόμου κατακρατεῖ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγωνιζόμενος ἀντισχεῖν οὐκ ἄρκω. τὸ μὲν γὰρ τὸ

καὶ τὸ ποιῆσαι, καὶ πάλιν τὸ καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι διὰ τοῦ θείου νόμου παιδευόμενος, ἔχω μετρούμενος ὑπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρετῆς, ἐν ἐργῆσαι δὲ αὐτὴν κωλυόμενος ὑπὸ τῆς σαρκός, παρ' αὐτοῦ βοηθείας οὐκ ἀξιοῦμαι· ἀλλ' ὁ τῶν μελῶν μου νόμος ἀμετραίνων οἴχεται μετὰ πολέμου λάφυρον κατακτώμενος. {Rom 7,24-25a } Οὐκ εἶπεν κακὸς ἄνθρωπος οὐδὲ πονηρός, ἀλλὰ ταλαίπωρος. προδιηγησάμενος γὰρ καὶ δείξας αὐτὸν τῷ νῶ μὲν ὀρώντα πρὸς τὸ καλόν, ὑποσυρόμενον δὲ πρὸς τὸ φαῦλον τῷ πάθει τῷ τῆς σαρκός, εἰκότως ὡς ἔλεεινὸν μᾶλλον ταλαίπωρον προσηγόρευσεν, οὐχ ὡς μισητὸν πονηρόν. θαυμασιώτατα δὲ ἔφη τὸ τίς, ἐμφαίνων διὰ τῆς ἀπορήσεως τὸ τοῦ πράγματος δύσκολον. τίς οὖν ἄρα, φησί, τοσοῦτος, ὅς με τῆς τυραννίδος τοῦ σώματος ἀπαλλάξει, ὑφ' ἧς πρὸς ἀμαρτίαν καθελκόμενος θανατοῦμαι; σῶμα γὰρ θανάτου τὸ θανάτου παραίτιον λέγει, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτὸ προσειπών. ὑποδείξας δὲ αὐτάρκως τὴν ἀνάγκην καὶ δηλώσας τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος, ἐπάγει μετ' εὐχαριστίας καὶ ὕμνου τὸν εὐεργέτην δηλῶν· εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, τοῦτο λέγων ὅτι χάρις τῷ φιλανθρώπῳ θεῷ δωρησαμένῳ τὴν ἀθανασίαν ἡμῖν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν διὰ τῆς οἰκονομίας τῆς κατὰ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, 375 ὃς μεγαλοφώνῳ πρὸς ἡμᾶς κηρύγματι κέκραγεν· δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἄνα παύσω ὑμᾶς. {Rom 7,25b- 8,2} Ἀποδοὺς τῷ εὐεργέτῃ τὴν καθήκουσαν εὐφημίαν ἔχεται τοῦ προκειμένου· ἐγὼ τοίνυν ὁ αὐτὸς θεοῦ τε δοῦλος καὶ ἀμαρτίας εἰμί, καὶ με διὰ τοῦ παθητοῦ τῆς σαρκός ἢ ἀμαρτία μερίζεται πρὸς θεόν. ὑποδείξας δὲ τῶν ὑπὸ νόμον τὸ πρὸς δικαίωσιν ἔλλιπές, ἐπιφέρει τὸ τῆς χάριτος τέλειον καὶ φησιν· οὐδὲν ἄρα κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ τὰ ἐξῆς. ἀλλ' ἰδοὺ γὰρ νῦν, ἢ διὰ Χριστοῦ χάρις, φησί, τῆς κατακρίσεως ταύτης ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν· πρὸς γὰρ ἀπαθῆ καὶ ἀθάνατον ζωὴν διὰ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς μεθιστάμενοι καὶ ὅλοι πνευματικοὶ δι' ὅλων γινόμενοι, τῆς τε ἀμαρτίας ἀπαλλαττόμεθα καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δι' αὐτήν. {Rom 8,34} Ἦν ὁ νόμος, φησί, δικαίωσιν ὑπαγορευῶν ἠτόνει διὰ τῆς ἡμετέρας σαρκός ἐν ἡμῖν κατορθῶσαι, ταύτην ἐν Χριστῷ παρέσχεν ἡμῖν ὁ θεός· τὸν γὰρ υἱὸν πέμψας τὸν ἑαυτοῦ, σάρκα τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχοντα παθητὴν τε καὶ ἀμαρτεῖν ἐπιδεχομένην ὁμοίωμα γὰρ σαρκός ἀμαρτίας τὴν ἐνδεχομένην ἀμαρτῆσαι σάρκα φησίν, ὡς καὶ τὸ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος ἀντὶ τοῦ γενόμενος ἄνθρωπος σταύτην οὖν ἔχοντα τὴν σάρκα, φησίν, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας περὶ ἀμαρτίας, τοῦτ' ἔστιν ἐφ' ᾧ τὴν ἀμαρτίαν καταγωνίσασθαι, κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, κατεδίκασεν αὐτήν ἐν αὐτῇ, ἀνέπαφον αὐτήν καὶ ἀνάλωτον παντελῶς διαφυλάξας αὐτήν. ἢ καὶ ἄλλως. ὅτι περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἀντὶ τοῦ ἀναμαρτήτου τῆς σαρκός οὐσης αὐτῷ καὶ οὐχ ὑποκειμένης διὰ τοῦτο θανάτῳ, κατέκρινε μὲν περὶ ἀμαρτίας τὴν ἀμαρτίαν ὁ θεὸς ἐν αὐτῇ, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ τῷ θανάτῳ τὴν τοῦ κυρίου σάρκα περιβαλοῦσαν. διὰ δὲ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνην μετέβαλε πρὸς ἀπάθειαν, καὶ οὕτω λοιπὸν ἢ τοῦ νόμου δικαίωσις ἐν ἡμῖν κατορθοῦται διὰ πίστεως ἡμῶν ἐνουμένων αὐτῷ καὶ πνευματικῶν ἀντὶ σαρκικῶν γινομένων. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας εἰρημένον αὐτῷ ὅτι ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἐδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως δικαιοθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται. 376

{Rom 8,56} Ὡσπερ, φησί, τοὺς ὄντας φθαρτοὺς καὶ τὸ φρόνημα φθαρτὸν ἔχειν ἀνάγκη, οὕτω καὶ τοὺς ὄντας ἀφθάρτους ἀφθαρτὸν εἶκός ἐστιν ἔχειν καὶ τὸ φρόνημα, ἐκατέρων ἀνάλογον τῆς οἰκειᾶς φύσεως τὸν λογισμὸν κεκτημένων. τὸ γὰρ φρόνημα, φησί, τῆς σαρκός θάνατος, θάνατον τοῦτ' ἔστι προξενοῦν καὶ πρὸς κόλασιν παροξύνον θεόν. τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη, τοῦτ' ἔστιν

ἀθανασίαν δωρούμενον καὶ φιλίαν τὴν πρὸς θεόν. {Rom 8,7-8} Ἀμήχανον γάρ, φησί, τοῖς τοῦ θεοῦ θελήμασι τοῖς διὰ τοῦ νόμου γνωριζομένοις ἡμῖν τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς ποτε συνελθεῖν καὶ φιλίαν ἀσπάσασθαι· ὁ μὲν γὰρ ἀπάθειαν ἐπαγγέλλεται, ἡ δὲ ἐστὶν παθητή. οὐ τοίνυν οὐδὲ τοὺς ἐνεχομένους τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς καὶ μετέχοντας τῆς φύσεως ταύτης οἷόν τε ἀρέσαι θεῶ· ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ αὐτοῦ διεστήκασιν ἐφ' ὅσον εἰσὶ ταύτης ἐγγύς, καὶ εἰσὶν ἀρετῆς πόρρω τοσοῦτον ὅσον θνητότητος ἀθανασία. {Rom 8,9a} Ἄλλ' ὑμεῖς γάρ, φησὶν, ἐκ θνητότητος εἰς ἀθανασίαν μεταβεβήκατε, ἀντὶ σαρκικῶν γεγενημένοι πνευματικοί. καὶ ἀναντίρρητον τοῦ λόγου τούτου τὴν ἀπόδειξιν ἔχων, εἶπερ πνεῦμα θεοῦ, φησὶν, οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· τότε γὰρ πρὸς τῷ τῆς υἰοθεσίας χαρίσματι καὶ ἐτέρων ἐπὶ θαυματουργίᾳ χαρισμάτων ἀπέλαβον, τοῦ πνεύματος αὐτοῦ διὰ τούτων καὶ περὶ τῶν τέως ἀφανῶν πιστουμένου. ὅτι τοίνυν, φησί, πρὸς πνευματικὴν μετέστητε ζωὴν ἐκ τῆς σαρκικῆς, ἡ τοῦ πνεύματος κατοικοῦσα χάρις ὑμᾶς ἀποχρώντως δηλοῖ. {Rom 8,9b-10} Εἰ δὲ τις, φησί, πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. ὡς περ οἱ ἐξ Ἀδάμ τοῦ Ἀδάμ εἶναι λεγόμεθα τῆς φύσεως αὐτῷ κοινωνήσαντες, οὕτως οἱ τῆς πρὸς Χριστὸν ἀξιωθέντες ἐνώσεως εἶναι λέγονται τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς τοῦ ἐνὸς πνεύματος μετουσίας. εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. εἰ τοίνυν γνωρίζεται Χριστός, φησὶν, ἐν ὑμῖν τῷ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ 377 μετέχειν ὑμᾶς, ὃν τρόπον ἐστὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀθανασίας ἀμέτοχον, οὕτως αὐθανάτου πόρρω διὰ τὴν δικαιοσύνην τὸ πνεῦμα. πνεῦμα δὲ τὸ πνευματικὸν σῶμα προσεῖπεν ἐκ τοῦ μεθεκτικοῦ τὸ μετέχον καλέσας, ὡς καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὸ γεγεννημένον φησὶν ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν. {Rom 8,11} Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ περὶ τούτου, φησί, διαμφισβητεῖν, ὅτι τοὺς ἠξιωμένους ναοὺς γενέσθαι τοῦ πνεύματος καὶ ταύτη κεκοινωνηκότας Χριστῷ, ἐχόμενόν ἐστὶ τὸ κοινωνῆσαι αὐτῷ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν εἰς ἀθάνατον ζωὴν ἀναστάσεως. {Rom 8,12-13} Ἀγωνισάμενος διὰ πάντων καὶ δείξας οὐκέτι προσήκειν αὐτοὺς τῷ Ἀδάμ, τοῦτ' ἔστι τῇ παθητῇ καὶ ὑπὸ νόμον ζωῆ, ἀλλ' εἶναι Χριστοῦ, τοῦτ' ἔστι πνευματικούς τε καὶ ἀκηράτους, συγκεφαλαιούμενος τὰ διὰ πλειόνων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα, νοθεσίαν σαφῆ τε καὶ σύντομον ἐπιφέρει λέγων μὴ χρῆναι τοῦ λοιποῦ τοῖς τῆς σαρκὸς ἑαυτοὺς πάθεσιν ἐκδιδόναι. διὰ τί; εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζητεῖτε, φησί, μέλλετε ἀποθνήσκειν· τῆς γὰρ τοιαύτης ζωῆς, φησί, φθορὰ τὸ τέλος ἐστίν. εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε· εἰ μέντοι, φησί, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν τοῦ πνεύματος χάριν σπουδάζετε ζῆν, ἀνεργήτους ἑαυτοὺς πρὸς τὰς τοιαύτας τοῦ σώματος πράξεις διαφυλάττοντες, οἴσεσθε τὴν ἀθανασίαν. {Rom 8,14} Οἱ γὰρ πνεύματι θεοῦ κυβερνώμενοι, τοῦτ' ἔστιν οἱ πνευματικοὶ καὶ οὐ ψυχικοί, ἑαυτοῖς ὡς ἀληθῶς τὸ εἶναι θεοῦ βεβαιοῦσιν υἱοί. ἔφη δὲ τοῦτο πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὑπὸ τὸν νόμον χρηματισάντων υἱῶν θεοῦ καὶ αὐτῶν διὰ τὴν ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἐξαιρετον τοῦ θεοῦ κηδεμονίαν περὶ αὐτούς· ἐλάλησας γὰρ ἐν ὁράσει τοῖς υἱοῖς σου, φησί, καὶ υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. ὡς πρὸς τούτους οὖν ἀντιδιαίρων τοὺς κατὰ Χριστὸν ἔφη τὸ οὐτοὶ εἰσὶν υἱοὶ θεοῦ. 378 {Rom 8,15} Οὐ γὰρ κατὰ τὴν προτέραν καὶ ἡ νῦν χάρις ἐστίν, ὡς καὶ τοῦ νόμου καὶ κατὰ χάριν θεοῦ δεδομένου. τοῦτο δὲ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησὶν· χάριν ἀντὶ χάριτος, τὴν Χριστοῦ λέγων ἡμῖν ἀντὶ τῆς διὰ Μωϋσέως δεδόσθαι. οὐ τοίνυν τῆς νομικῆς παραπλησία καὶ ἡ τῆς παρούσης χάριτος δωρεά, μακρῶ δὲ καὶ ἀπείρῳ προέχουσα, καὶ ὅσω γένοιτ' ἂν μείζων τῆς δεσπότου περὶ δούλους εὐνοίας ἢ πατρὸς σχέσις περὶ γνησίους υἱούς. τότε μὲν γε παρανομοῦντες φόβῳ τοῦ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦμεν δουλείας, νυνὶ δὲ Χριστοῦ καταργήσαντος διὰ τοῦ

οϊκείου θανάτου θάνατον, ἀπηλ λάγημεν μὲν τοῦ χαλεπωτάτου δέους ἐκείνου, τῆς δὲ ἀνακαινώσεως ἀξιούμενοι τὸν θεὸν ἔχομεν ἀψευδῶς ἐπικαλεῖσθαι πατέρα. {Rom 8,16-17a} Κεκτῆμεθα τῆς τοσαύτης χάριτος, φησί, τὸ ἐνέχυρον ἀξιόπιστον· ἥς γὰρ πνευματικῆς μετεσχῆκαμεν δωρεᾶς ἐπὶ τῇ τῆς υἰοθεσίας ταύτης ἐλπίδι, αὕτη βεβαιοῖ τὴν προσδοκίαν ἡμῖν βεβαιουμένη διὰ τὸ ἐξ οὐπὲρ ἐστὶ πνεύματος ἀξιόπιστον. αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ πνεῦμα τὴν τοῦ ἀγίου πνεύματος ὑπόστασιν λέγει, τῷ πνεύματι δὲ ἡμῶν τὴν ἀπ' ἐκείνου δεδομένην χάριν ἡμῖν, ἣν εἴωθεν ἰδίαν τῶν λαμβανόντων καλεῖν, ὡς ἐν τῷ συνελθόντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖη. ὥσπερ γὰρ ἥλιος μὲν ἐστὶν αὐτὸ τοῦ ἡλίου τὸ σῶμαλέγεται δὲ καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀκτὶς ἥλιος ὁμωνύμως τῷ ὅλῳ. φαμέν γοῦν τῶν τόπων τοὺς μὲν ἔχειν ἥλιον, τοὺς δὲ ἀνηλίους ὑπάρχειν, οὐχ ὡς τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἡλίου τῆς οἰκίας ἐξισταμένης, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα πῆ μὲν τῶν χωρίων προσβάλλειν, πῆ δὲ προβόλοις τισὶν ἀποκλείεσθαι οὕτω καὶ τὴν τοῦ ἀγίου πνεύματος χάριν ὁμωνύμως τοῦ ἐξ οὐπὲρ ἐστὶν ἡ θεία λέγει γραφή. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις φησὶ τὸ οὐπὼ γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, δόξαν μὲν τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὁ εὐαγγελιστῆς σημαίνων ἀνάληψιν, πνεῦμα δὲ ἅγιον ὀνομάζων οὐ τοῦ ἀγίου πνεύματος τὴν ὑπόστασιν αὕτη γὰρ ἦν τε ἀεὶ καὶ ἔστιν ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ ἀγίου πνεύματος χάρισμα, ὃ μετὰ δεκάτην μὲν τῆς ἀναλήψεως ἡμέραν, πεντηκοστὴν δὲ τῆς ἀναστάσεως 379 οὐρανόθεν ἐπὶ τοὺς τοῦ κυρίου μαθητὰς κατεφοίτησεν. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκεῖμενον· εἰ τέκνα, φησί, καὶ κληρονόμοι. ἀλλὰ μὴν, εἰ τὸ εἶναι ἡμᾶς τέκνα θεοῦ σαφές τε καὶ οὐκ ἀμφισβητήσιμον, σαφές δήπου καὶ τὸ κληρονόμους εἶναι τῶν πατρῶν ἡμᾶς· τῷ προτέρῳ γὰρ ἀναγκαίως καὶ τοῦτο συναποπέφανται· κληρονόμοι μὲν θεοῦ, οὐκοῦν ἐπιγραφόμενοι τὸν αὐτὸν πατέρα Χριστῷ καὶ εἰς υἰοθεσίαν αὐτῷ κληθῆναι τὴν αὐτὴν καταξιοθέντες καὶ κληρονομίας αὐτῷ τῆς αὐτῆς συμμεθέξομεν. {Rom 8,17b-18} Ἐν τοῖς πρὸ ὀλίγου τῆς ἀντεξετάσεως ἀψάμενος τῆς πρὸς τὰ παλαιὰ καὶ διὰ τῆς παράλληλα θέσεως αὐτῶν τὸ ὑπερέχον γνωρίσας τῆς χάριτος, εἶτα ἵνα μὴ διὰ τὸ μέγεθος τοῖς μαθηταῖς ἀμφιβάλλοιτο, πιστωσάμενος αὐτὸ τῇ τοῦ ἀγίου πνεύματος μετουσίᾳ, μέτεισιν ἐπὶ παράκλησιν ἀκολουθῶν, καὶ προτρέπει μηδένα κίνδυνον ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀποδιδράσκειν, σφόδρα χρησίμης καὶ ἀναγκαίας αὐτῷ τῆς περὶ τούτων οὔσης διδασκαλίας, ἄλλως τε καὶ πολλῶν πολέμων ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ κηρύγματος ἐπιφερομένων τοῖς μαθηταῖς. χρὴ τοίνυν, φησί, τῆς διὰ Χριστοῦ δόξης ὀρεγομένους ὁμοίως αὐτῷ πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐνίστασθαι πειρασμούς· ἡ γὰρ τῶν παθημάτων κοινωνία καὶ τῆς ἀνταποδόσεως κοινωνίαν ἐργάζεται. ἐγὼ γοῦν, φησὶν, ἐνθυμούμενος καὶ πάσας ἀντιπαρατιθεὶς τὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος θλίψεις αἰῶνος τοῖς ἐπηγγελμένοις ἡμῖν ἀγαθοῖς ἐν Χριστῷ μικρὰς καὶ τὸ μηδὲν οὔσας εὕρισκω. {Rom 8,19} Τοσοῦτόν ἐστιν, φησί, τῆς εἰς ἡμᾶς ἀποκαλυφθησομένης δόξης τὸ περιόν, ὡς καὶ τὴν ἀποκαταδοκίαν τῆς κτίσεως, τοῦτ' ἔστι τὴν ἄποθεν αὐτῆς προσδοκίαν, δήλην ὑπάρχειν ὅτι τὴν ἀποκάλυψιν ἀπεκδέχεται τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ. ἀποκάλυψιν μὲν οὖν ἔφη τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ διὰ τὸ τέως τὴν ζωὴν ἡμῶν κεκρῦφθαι σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. τὸ μέντοι σύμπαν νόημα τοιοῦτόν ἐστιν· εἰώθαμεν πολλάκις οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὰς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις ὡς σαφῆ ταῖς μνήμαις ἀναλαμβάνειν τὰ πρόσθεν ἡμῖν ἀσαφῆ· οἷόν τι λέγω· πεφώραταί τις ἀγαθόν τι πεποιηκὼς ἢ πάλιν 380 κακόν, εὐθύς παριόντες φαμέν· ἀλλὰ καὶ πόρρωθεν οὗτος τοιοῦτος ὢν κατεφαίνετο καὶ ἐδείκνυ τῷ σχήματι, καὶ ἐγὼ μὲν αὐτὸν ἐκ τῆσδε τῆς ῥήσεως ὅστις ἦν αὐτίκα μάλα κατέμαθον. καὶ ὅλως τοιαῦτά τινα πρὸς τὴν παροῦσαν πρᾶξιν ἐκ τῶν παλαιῶν λαμβάνοντες σύμβολα, βεβαιούμεν ἑαυτοῖς ἐκ τῶν

προτέρων τὰ δεύτερα. τοιοῦτόν τί φησι καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ κυρίου, ὅτι οὐ συνίεσαν μὲν τὰ περὶ αὐτὸν οἰκονομούμενα πρότερον· ὅτε δὲ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, τότε ἔγνωσαν ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. κἀνταῦθα τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος πνευματικῇ χάριτι τῆς οἰκονομίας τῆς ἐν Χριστῷ τὴν γνῶσιν παρειληφώς, καὶ γνοὺς ὅτι ἄνωθεν δέδοκτο τῷ θεῷ, καὶ ὅτι ἐξελέξατο ἡμᾶς πρὸ καταβολῆς κόσμου, διδάσκει τὰ τοῖς πρόσθεν ἀπόρρητα· λέγει γὰρ ὅτι αὐτῆς τῆς κτίσεως ἡ τοιαυτότροπος διασκευὴ προκηρύττει τὸ νῦν πεφηνὸς εὐαγγέλιον, καὶ δῆλη καὶ σαφὴς ἐστὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ θεοῦ περιμένουσα, ἐπεὶ μηδὲ ματαίως ὄντως ἔκτισε πάντας τοὺς υἰοὺς τῶν ἀνθρώπων. {Rom 8,} Ματαιότητα λέγει τὸν ῥευστὸν τοῦτον καὶ φθαρτὸν βίον ἡμῶν, ἐπεὶ τίνας χάριν, φησὶν, οὕτω πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν φθαρτῶν ἅπαντα συνετείνετο, μὴ ἐπ' ἐλπίσι καὶ προσδοκίαις τοιαύταις, ποιεῖν αὐτῇ θεοῦ τοῦ τοῦτο νομοθετήσαντος; τὸ δὲ οὐχ ἐκοῦσα προσωποποιήσας ἔφη. πολὺ δὲ τοῦτο παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὸ ἰδίωμα, λέγω τὸ καὶ φωνὰς καὶ ἦθη τοῖς ἀψύχοις περιτιθέναι, ὡσπερ ἀμέλει καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· ἀπέστειλεν γὰρ, φησὶν, Ἰωᾶς βασιλεὺς Ἰσραὴλ πρὸς Ἀμεσσίαν βασιλέα Ἰούδα λέγων· Ὁ ἄκαὸ ἐν τῷ Λιβάνῳ ἀπέστειλε πρὸς τὴν κέδρον τὴν ἐν τῷ Λιβάνῳ λέγων· δὸς τὴν θυγατέρα σου τῷ υἱῷ μου εἰς γυναῖκα. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Κριταῖς Ἰωθαμὸς ὁ Γεδεῶνος τοῦ καὶ Ἱεροβοὰμ υἱὸς εἶπεν, φησὶ, πρὸς ἄνδρα Σικίμων· ἐπορεύθη τὰ ξύλα τοῦ χρίσαι ἐφ' ἑαυτὰ βασιλέα, καὶ εἶπον τῇ ἐλαίᾳ· βασίλευσον ἐφ' ἡμᾶς. καὶ ὅλως ἀνάπλευς, ὡς ἔφην, τῶν τοιούτων ἡ θεία γραφή. τὸ οὖν οὐχ ἐκοῦσα κατὰ τοῦτο καὶ ὁ 381 ἀπόστολος ἔφησε τὸ ἰδίωμα. ἢ καὶ διὰ τοὺς ἀγγέλους τυχόν, ἵνα ἀπὸ τοῦ κρείττονος μέρους ὡς περὶ τῆς πάσης αὐτῆς ἢ τὸ λεγόμενον. {Rom 8,21} Ἀνέχεται μέντοι γε νῦν, φησὶν, ὡς καὶ αὐτὴ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας συναπολαύουσα· παύσεται γὰρ τῆνικαῦτα λοιπὸν δουλεύουσα τῇ φθορᾷ, τοῦτ' ἔστιν οὔτε ἡμῖν ἔτι φθαρτοῖς οὓσιν ἐξυηρηθήσεται, καὶ τῆς οἰκείας ἀπαλλαγῆσεται· ἴσμεν γὰρ ὅσην νῦν ἡ τῶν στοιχείων κτίσις ἀλλοίωσιν ὑφίσταται καὶ φθοράν, καὶ μὴν καὶ τοὺς ἀγγέλους ὅτι μήπω φύσει τὸ ἄτρεπτον ἔχουσιν, ἐπιστάμεθα· οὐκ ἀπὸ τῶν ἐκπεπτωκότων μόνον καὶ διὰ τοῦτο πεσόντων ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν Παῦλος ἔφη περὶ αὐτῶν ὡς ἐνδεχομένων τὸ ἁμαρτεῖν· κἀν γὰρ ἡμεῖς, φησὶ, κἀν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγε λισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. {Rom 8,22} Γνώριμος, φησὶν, ἅπασιν ἐστὶν ἡ φύσις τῆς κτίσεως συνταλαιπωρουμένη τέως ἡμῖν, καὶ οἶονεὶ κατεπείγουσα καὶ προευτρεπιζομένη πρὸς τὴν κοινὴν ἀναγέννησιν. {Rom 8,23-24} Τί περὶ τῆς κτίσεως ταῦτα λέγω; φησὶν. ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοί, τὸ κεφάλαιον τῆς δημιουργίας καὶ δι' οὓς καὶ μεθ' ὧν τὰ πάντα ἀνακαινίζεται, δεδεγμένοι τὴν τοῦ πνεύματος ἀπαρχὴν, τοσοῦτον τῶν μελλόντων εἰλήφαμεν πόθον ὥστε ἀσχάλλομεν πρὸς τὴν μέλλουσαν καὶ ῥαδίως οὐχ ὑποφέρομεν τὴν ἀναβολὴν, ἀλλὰ κομίσασθαι τὸ πᾶν ἤδη γλιχόμεθα. καὶ τὴν υἰοθεσίαν δηλῶν, τὴν ἀπολύτρωσιν, φησὶ, τοῦ σώματος ἡμῶν ἐπιθυμοῦμεν, τοῦτ' ἔστιν ἀπολυθῆναι τὸ ἡμέτερον σῶμα φθορᾶς καὶ ἁμαρτίας καὶ θανάτου ποτέ. καὶ ἐπειδήπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις μὲν ὡς ἤδη τῆς θνητότητος ἀπολυθεὶς τὴν εὐχαριστίαν ἀνέκραγεν, ἐνταῦθα πάλιν ὡς οὐπω τούτου τετυχηκῶς ἀλλ' ἔτι τυχεῖν ἐφιέμενος προστίθησι· τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐν ἐλπίσιν ἔτι, φησὶ, τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. {Rom 8,26} Ἡ μὲν φύσις ἡμῶν ἐστὶ, φησὶν, ἀσθενής, καὶ τὸ καθ' αὐτὴν ἀρνούμενη τὸ αὐθις ἀναβιώσεσθαι, τὰ δὲ ἐπηγγελμένα μεγάλα τε καὶ 382 θεῖα, καὶ οἷα μηδὲ τῷ νῶ χωρηθῆναι δυνάμενα, μηδὲ ὅλως ἐπ' ἀνθρώπου καρδίαν ἀνέβη ποτέ, ἀλλ' ὅμως πρὸς πίστιν τούτων τῶν τηλικούτων ἀπὸ τοῦ πνεύματος οὐ μικρὰν ἐπικουρίαν ἔχομεν· ταῦτα γὰρ καὶ αἰτήσεως κρείττονα καὶ περὶ ὧν οὐκ ἴσμεν οὐδὲ ὅπως εὐξασθαι χρή,

ἵνα εἴπη τὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπινον καὶ εὐχὴν, ταῦτα ἡμῖν ἡ δεδομένη τοῦ πνεύματος χάρις ἀπορρήτως εἰσπράττεται, καὶ δίδωσιν ἡ ἀπαρχὴ θαρρεῖν περὶ τοῦ παντός. ὡσπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν γάμων ἀρραβῶνες οὓς ἀλλήλοις οἱ γαμοῦντες διδόασιν, ἐγγυῶνται τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ προφερόμενοι τὰς ἐφ' οἷς δέδονται συνθήκας ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι καταναγκάζουσιν, οὕτως οἶμαι καὶ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ πνεύματος, τοῦτ' ἔστι τὸ μερικὸν τοῦ πνεύματος χάρισμα, ὃ ἔστιν ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, τὴν ἐπὶ καιροῦ δοθησομένην καθόλου χάριν ἡμῖν βεβαιοῖ. δεὸν οὖν ἄρα τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς πόνους μὴ ἀποφεύγειν. τὸ δὲ ἐντυγχάνει μεταφορικῶς εἶπεν ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμῶν τὰς χρείας ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἐντυχίαις ἀνύεσθαι. {Rom 8,27} Οὐκ ἄγνοιαν ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ τοῦ θεοῦ γνῶσιν τῶν καθ' ἡμᾶς διὰ τῆς ἐρευνῶν ἐσήμανε λέξεως, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἐρευνησάμεθα ταῦτα καὶ πλείονος ἀξιούμεν ζητήσεως, ἅπερ ἂν ἀκριβῶς μαθεῖν βουλευθῆμεν. τούτῳ προσέειπε κάκεῖνο· τὸ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ Σοφονία· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει τις, ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου. θεὸς οὖν, φησὶν, ὁ σαφῶς πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰδώς, οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἀγνοεῖ, ἀλλ' οἶδεν ὅτι κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα ἐφ' ᾧ δέδωκεν αὐτότοῦτο γὰρ ἔστι τὸ κατὰ θεὸν πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὴν ἔντευξιν, ὥστε τυχεῖν οὓς ἀγαπᾷ ὀλοκλήρου τῆς ἀγιότητος, τοῦτ' ἔστιν ὥστε αὐτοὺς διὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς ἀθάνατον καὶ ἀπαθῆ καὶ παντελῶς ἀνόλεθρον μεταστῆναι ζωὴν. εἰδὼς δὲ τοῦτο καὶ πληρώσει τὴν δωρεάν. 383 {Rom 8,28} Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἡμῖν, φησὶν, πάντως ἀνωμολόγηται, ὅτι ὁ θεὸς οὐκ ἐγκαταλείπει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν, ἀλλὰ πάντα αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοὺς συμβαίνοντα γίνεσθαι παρασκευάζει πρὸς ἀγαθόν, ἅτε καὶ κατὰ τὴν ἀγαθῶν αὐτῶν πρόθεσιν προσκεκλημένος αὐτούς. ἐντεῦθεν μέντοι καὶ τὴν ἀπολογία τὴν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀποβολῆς ἤρξατο προκατασκευάζειν. {Rom 8,29} Ἡ συμμόρφους, φησὶ, τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ τῆς υἰότητος τοῦ σώματος αὐτοῦ. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον, εἰ γὰρ καὶ μετέδωκε τῆς υἰοθεσίας καὶ ἄλλοις, οὐδὲν ἐντεῦθεν τὸν υἱὸν ἐζημίωσεν, ἔχει γὰρ καὶ οὕτως ἐκεῖνος τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν καὶ πλεονεκτεῖ τοῖς πρωτοτόκοις τῶν ἀδελφῶν. {Rom 8,31-32} Θεοῦ τοίνυν, φησὶν, ὄντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμεῖς ἄλλον τινὰ τῶν πάντων φοβηθησόμεθα; καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν οὕτως ὑπὲρ ἡμῶν ὁ δοὺς ἀφειδῶς, οὗτος εἰς ἡμᾶς περὶ τῶν ὑπολοίπων σμικρολογήσεται; οὐκ ἔστι πάντα δεῦτερα θεῷ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς; εὐκαιρον τοῦτο νῦν ἐπισχεῖν ὅτι ἐνταῦθα τὸν υἱὸν παρὰ τοῦ πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν παραδεδοσθαι λέγων, ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει τὸν υἱὸν τοῦτο πεποικέναι· ὁ Χριστὸς γὰρ, φησὶν, ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, τί διδάσκων ἡμᾶς ἕτερον ἢ ἐν εἶναι πατρὶ καὶ υἱῷ τῆς ἀνθρώπου σωτηρίας τὸ βούλημα; 384 {Rom 8,33-34a} Ἐγκαλούντων τοιγαροῦν οἱ βουλόμενοι καὶ κατηγορούντων ἡμᾶς οὐ γὰρ ἰσχύουσιν ἡμῖν μήνασθαι τὸ παράπαν τῆς θεοῦ ψήφου μεθ' ἡμῶν τε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τεταγμένης ... βούλεται εἰπεῖν ὅτι μηδενὶ δυνατὸν ταῦτα ἡμῶν ἀφελῆσθαι, ἃ προλαβὼν ὁ θεὸς ἡμῖν ἐχαρίσατο. οὔτε οὖν ἐκλεξαμένου ἡμᾶς τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῇ τῶν μελλόντων ἀπολαύσει ἀνατραπῆναι ὑπότινος τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν δυνατὸν, οὔτε παρέχοντος ἡμῖν τὰ προσδοκώμενα, καὶ πρόγε πάντων τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην δικαίωσιν ἐν ἧ καταστησόμεθα, ἀμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι τότε, ἔσται τις ὁ μεταβολὴν τῶν καθ' ἡμῶν ποιῆσαι δυνάμενος. ὥστε οὐ προσήκε δεδιέναι τοὺς διώκοντας· ἀφελῆσθαι γὰρ τὰ ἀγαθὰ παρ' ἡμῶν δύνανται οὐδαμῶς, ἅπερ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῖν αἰῶνος προσέσεσθαι ἐλπίζομεν. διὸ εἶπε τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν δικαίωσιν· διὰ μὲν τῆς ἐκλογῆς τὸ πρὸς τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη ἀφωρίσθαι, σημαίνων δὲ διὰ τῆς δικαιώσεως τὸ εἶναι αὐτῶν ἐν ἀπολαύσει τότε, δικαίωσιν τὸ ἀμαρτίαν μὴ ἐπιδέχεσθαι καλῶναυτῇ γὰρ ἀληθῆς δικαίωσις ἀπὸ δὲ

τούτου τὸ βέβαιον τῶν διδομένων ἡμῖν σημαίνων· οἱ γὰρ μὴ ἀμαρτάνοντες ἐν τοῖς διδο μένοις μενοῦμεν αἰεὶ, ὅθεν οὐδὲ ἀνατραπῆναι ὑπὸ τινος αὐτὸ δυνατόν εἶναι ἔφη. {Rom 8,34b} Πρὸς τὴν ἀπόδειξιν αὐθις τῶν προειρημένων χωρεῖ καὶ φησιν· Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς καὶ τὰ ἐξῆς. οὐ γάρ, ὡς τινες ᾤθησαν, μέλλουσιν ἀντίρρησιν αὐτῷ παρά τινων ταύτην ἀνθυποφέρεσθαι διαλύων τοῦτο ἐπήγαγεν, ἐπεὶ μηδὲ ἐπεφύετο μηδαμόθεν ἐκ τῶν προειρημένων αὐτῷ τοιαύτη τις ἔνστασις, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων εὔρομεν ἀντιθέσεων· τίς γὰρ ἂν τοῦτο ὑπέλαβε πρὸς τὸν Παῦλον, τὸ ὅτι τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς δικαιοῦντος ἡμᾶς, ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς οὐκ ἔασει; οὐδὲ εἷς δήπου. οὐ τοίνυν οὐδὲ ὁ ἀπόστολος πρὸς οὐκ ἀνθιστάμενον αὐτῷ λόγον ἔμελλεν εἰκῆ διαγωνίζεσθαι καὶ σκιομαχεῖν. πιστοῦσθαι μέντοι καὶ βεβαιοῦν πλέον τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὡς προέφαμεν, ἦν αὐτῷ καὶ σφόδρα γε ἀναγκαῖον. διὰ τοῦτο τοῖς προειρημένοις ἐπήγαγε τὸ Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. μὴ γὰρ ἔνι; τί δεῖ σε, φησί, τοῦ λοιποῦ; μὴ γὰρ ὑπείδεσθαι μεταβολήν, ἔχει τέλος τὸ πρᾶγμα, πρὸς πέρας ἐκβέβηκεν, οὐδὲν ἐνδεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. τέθνηκε Χριστός, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγήγερται καὶ τετίμηται τὰ πρῶτα παρά θεῷ, καὶ τὴν χάριν αὐτὸς ἐκβιβάζει τὴν εἰς ἡμᾶς, τοῦτ' ἔστιν αὐτῷ τῷ πράγματι δῆλός ἐστιν ὡς ἑαυτὸν ἡμᾶς προσκαλούμενος, καὶ ἡ ἀπαρχὴ τὸ πᾶν ἀπολήψεται, καὶ τῇ κεφαλῇ τὸ λοιπὸν ἀποδοθήσεται σῶμα· τὴν γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν 385 πληρώσας οἰκονομίαν καὶ ὑψωθείς ἔλξει καὶ ἡμᾶς ὡς ἑαυτὸν κατὰ τὴν οἰκειάν ὑπόσχεσιν· ὅταν γάρ, φησίν, ὑψωθῶ, τότε πάντας ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. ἐσχημάτισε δὲ κἀνταῦθα τὸ πρᾶγμα διὰ τῆς ἐντυγχάνει λέξεως πρὸς πληροφориάν ἡμῶν, καθὰ καὶ πρὸ βραχέως ἐν τοῖς περὶ τοῦ πνεύματος ἔφαμεν. {Rom 8,35} Αὐξήσας τὸ περὶ ἡμᾶς φίλτρον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἡμετέραν λοιπὸν εὐγνωμοσύνην ἦν περὶ τὸν τοσοῦτον ἡμᾶς εὐεργέτην ἔχειν χρεῶν, διεξέρχεται λέγων ὡς οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις ὄντων δεινῶν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης προσῆκεν ἡμᾶς ἐξιστᾶν. {Rom 8,36-37} Ἐπειδή, φησί, τὰ τῷ προφήτῃ Δαυὶδ περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ νόμου τῶν Μακκαβαίων ἐνστάσεως εἰρημένα προήνεγκεν, ἐπήγαγεν· ἀλλ' ἐν τούτοις ἅπασιν ὑπερνικῶμεν. τί γὰρ θαυμαστὸν ἐργασόμεθα, τὴν ἴσην τοῖς πρεσβυτέροις εὐνοίαν ἐπιδεικνύμενοι περὶ τὸν θεόν; οἷς οὐκ ἴσην, ἀλλὰ καὶ μείζονα κεκομίσαμεθα χάριν; καὶ ἐπειδὴ τῆς οἰκειᾶς γνώμης ἐξεῖπε τὴν πρόθεσιν, ἵνα μὴ δόξη κατ' ἀλαζονείαν ἐφθέγγχθαι, ἐπήγαγε· διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς, ἔχομεν λέγων τὸ τούτων κατὰ περιουσίαν κρατεῖν, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. {Rom 8,38-39} Θάνατον μὲν οὖν πάντα λέγει τὰ χαλεπά, ἐπειδὴ τῶν τοιούτων πάντων τέλος ὁ θάνατος· ζωὴν δὲ πάντα τὰ τρυφηλά τε καὶ ἀγαθὰ, ἐπειδὴ τῶν τοιούτων πάντων τέλος πάλιν ἐστὶν ἡ ζωὴ· ἀγγέλους δὲ καὶ ἀρχὰς καὶ δυνάμεις τὰς ἀοράτους οὐσίας αἱ τοῖς διαφόροις τούτοις ὀνόμασι καταλλήλως αἷς ὑπηρετοῦνται χρεῖαις προσαγορεύονται, ἄγγελοι μὲν παρά τὸ ἐξαγγέλλειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἐκ θεοῦ, ἀρχαὶ δὲ παρά τὸ ἄρχειν ἢ πόλεων ἢ ἐθνῶν ὅλως οἷς ἐφεστᾶσιν, δυνάμεις δὲ παρά τὸ δυνατόν δεδημιουργῆσθαι πρὸς ὑπουργίαν θεοῦ· εὐλογεῖτε γάρ, φησί, τὸν κύριον πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ· ἐνεστῶτα δὲ σύμπαντα περιληπτικῶς τὰ παρόντα· μέλλοντα δὲ ὁμοίως πάντα 386 τὰ προσδοκώμενα· ὑψωμά τε καὶ βάθος ὑπερουράνια τε καὶ ὑποχθόνια. προσέθηκε δὲ καὶ τοῦτο, οὔτε τις κτίσις ἕτερα, δεικνὺς τῆς περὶ θεὸν ἀγάπης αὐτοῦ τὴν ὑπερβολήν, καὶ ὅτι ταύτης χάριν ἔτοιμός ἐστι τοῖς τε οὔσι καὶ τοῖς οὐκ οὔσι διαμάχεσθαι. διὰ μέντοι τοῦ οὔτε μέλλοντα δῆλον πεποίηκεν ἀκριβῶς, ὅτι οὐ διὰ τι φιλεῖ τὸν θεὸν οὐδὲ ἀμοιβῶν ἐλπίδι τινῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο στέργων τὸ φιλεῖν τὸν θεὸν καὶ κατ' αὐτὸ κρίνων αὐτὸ περισπούδαστον. οὐδὲν οὖν τῶν προαπηριθμημένων, φησίν, ἀποστήσει τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης ἡμᾶς ἔνεκεν τῆς ἀφάτου

περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ σχέσεως, ἦν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ποιησάμενος ἐνεδείξατο.

{Rom 9,15} Τονώσας οὕτω διὰ πάντων αὐτοὺς εἰς τὸ πιστεύοντας τῷ εὐαγγελίῳ βεβαίως πάντας ἀόκνως τοὺς ὑπὲρ τούτου πειρασμοὺς καταδέχεσθαι, βούλεται πρὸς ἔνστασιν ἀνθυποφερομένην αὐτῷ καὶ μάλα νεανικὴν ἀποκρίνασθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν νόμον ἐκβαλὼν τὴν χάριν πολυτρόπως καὶ μάλιστα γε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου συνέστησεν, καὶ ἀληθῶς υἱοὺς θεοῦ τοὺς ταύτης ἔφησεν εἶναι οὐς καὶ πάλαι προειδόμενα κεκληκέναι νῦν τὸν θεόν, ἔγνω τὸν Ἰουδαῖον εὐθύς τοῦτον ἀντιστησόμενον καὶ τὴν πολυθρύλλητον αὐτοῖς ἐκείνην ἀντίθεσιν αὐτῷ προβαλοῦμενον· ἔφασκον γὰρ Ἰουδαίων οἱ τοῖς ἀποστόλοις καὶ τῷ κηρύγματι πολεμοῦντες δυοῖν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν τὸ ἕτερον· ἢ ψευδὲς τὸ εὐαγγέλιον, ἢ τὸν θεὸν ψεύστην. εἰ μὲν γὰρ ἂν κηρύττετε, φασίν, ἐστὶν ἀληθῆ, ψευδὴς ὁ θεός, τὰς οἰκείας πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν περὶ ἡμῶν ὑποσχέσεις τοῖς ἔργοις ἐξαρησάμενος· ἐπηγγείλατο μὲν γὰρ τῷ Ἀβραάμ εἰς τὸ σπέρμα τὸ αὐτοῦ παραπέμψειν τὰς εὐλογίας, νυνὶ δὲ ἀνθ' ἡμῶν ἀκαθάρτους καὶ ἄλλοφύλους ἀνθρώπους τὰ ἔθνη προσδέδεκται. εἰ τοίνυν ἢ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκείνων ἔκβασίς ἐστίν, ὡς φατε, τὸ ὑμέτερον κήρυγμα, πρόδηλον ὡς ἔψευσται τοὺς πατέρας ἡμῶν ὁ θεός. εἰ δὲ οὐχ ὅσιον περὶ θεοῦ τοῦτο εἰπεῖν, ὑμεῖς ἄρα καὶ ὁ παρ' ὑμῶν λόγος ψευδής. τοῦτον πρὸς τοὺς ἀποστόλους τὸν λόγον συνεχῶς προβαλλόμενοι πραγμάτων οὐ μικρῶν αὐτοῖς αἴτιοι καὶ θορύβων καθίσταντο· διὰ γὰρ τῆς τοιαύτης πιθανολογίας αὐτῶν ἐξαπατῶντες τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων, τούτους τε ἀφηροῦντο τῆς σωτηρίας, καὶ διωγμοὺς τοῖς ἀποστόλοις ἀφορήτους ἐπήγειρον. Ταύτην τοίνυν αὐτῶν καὶ νῦν ὁ ἅγιος Παῦλος τὴν ἀντίρρησην βούλεται διαλύσαι καὶ δεῖξαι τὸν τε τοῦ εὐαγγελίου λόγον ἀληθῆ καὶ τὸν θεὸν οὐ ψευσάμενον. μέλλον δὲ τοῦτο κατασκευάζειν εἰς αὐτοὺς ἐκείνους περιτρέψαι βούλεται τὴν κατηγορίαν καὶ τὴν ἀποβολὴν αὐτῶν, οὔτε τὸν θεὸν ψεύστην οὔτε τὸ εὐαγγέλιον, διελέγχειν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων 387 αὐτῶν πονηρίαν τε καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀπιστίαν. ἵνα οὖν τοῦτο ποιῶν μὴ δοκοῖη ποιεῖν αὐτὸ φιλονεικία τινὶ καὶ μίσει τῷ πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ τῷ οὕτως ἀληθείας ἔχειν τὸ πρᾶγμα, προδιορθοῦται τὸν λόγον, καὶ τὸ μέλλον ἀνθυφορμεῖν ἐξ αὐτοῦ καὶ προϊστασθαι τῷ ἀκροατῇ προϊόμενος ἄρχεται οὕτως· ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι καὶ τὰ ἐξῆς. ἀνάθεμα τὸ ἀφωρισμένον ἐστίν, εἴτε δὲ ἐπ' ἀγαθῷ οἶον θεῷ, εἴτε ἐπὶ κακῷ οἶον ἀπὸ θεοῦ. τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου γνωρίζεται· ἠυχόμεν γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τὰ ἐξῆς. διελθὼν ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἐν Χριστῷ τοῦ θεοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἑαυτοῦ προθυμίαν καὶ ἔνστασιν, νῦν μέμνηται τῶν προτέρων ὅτε καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ ἐπόρθει αὐτήν, περισσοτέρως ζηλωτῆς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν αὐτοῦ παραδόσεων, καὶ φησι ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐγὼ, ὁ νῦν ἔτοιμος ὢν ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου πᾶν ὀτιοῦν ὑπομεῖναι, οὕτως ἐκ τῆς ἐναντίας γνώμης αὐτοῦ τὸ πρόσθεν πολέμιος ἦν, ὡς καὶ αὐχεῖν τὸ ἀπηλλοτριῶσθαι θεοῦ καὶ κοινωνίαν εἶναι μοι μὴδ' ἠντιναοῦν πρὸς αὐτόν. οὕτω δέ, φησί, διεκείμην πρὸς τὴν κατὰ σάρκα μου τῶν Ἰουδαίων συγγένειαν ἀφορῶν, καὶ νομίζων, ἐπεὶ Ἰσραηλῖται τυγχάνουσιν οὗτοι, ψευδὲς εἶναι τὸ κήρυγμα ταῖς θείαις περὶ αὐτῶν ἐναντιούμενον ὑποσχέσεσιν, καταγνόν μὲν τὸν νόμον, καὶ προσιέμενον δίχα τούτου τοὺς ἐθνικούς, ἀπωθούμενον δὲ τούτους ὢν ἢ υἰοθεσία, τοῦτ' ἐστὶν οἵπερ ἦσαν οἱ ἐκλεκτοί, καὶ οὐς ἐνδόξους διὰ τῶν περὶ αὐτοὺς αἰεὶ θαυμάτων ἐποίησεν ὁ θεός, καὶ οἵτινες ὑπῆρχον τῶν διαθηκῶν οἱ διάδοχοι, καὶ οἷς νομοθετῆσαι θεὸς κατηξίωσεν, καὶ οἷς ἐκ πάντων τὴν αὐτῷ προσήκουσαν λατρείαν ποιεῖν ἐφάνέρωσεν, οὐς περιεῖχον αἱ ὑποσχέσεις, καὶ ὢν οἱ πατέρες, οἱ πάνυ φίλοι θεοῦ, καὶ τὸ μέγιστον πάντων, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ

σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. πρότερον μὲν οὖν οὕτω διεκείμην, νυνὶ δὲ τι κληθῆναι διὰ τῆς χάριτος καταξιωθείς, καὶ γνοὺς ἀληθῶς εἶναι τοῦτο ἐκεῖνο τὸ παρὰ θεοῦ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπάγγελμα, κατέγνωκα μὲν ἐπὶ τοῖς πρόσθεν ἑμαυτοῦ, λύπη δὲ ἀφορήτῳ καὶ ὀδύνη συνέχομαι διαρκεῖ, λογιζόμενος ὑπὲρ τίνων τίνι διεμαχόμεν καὶ πῶς Χριστοῦ μὲν χωρίζειν καὶ ἀλλοτριοῦν ἐσπούδαζον ἑμαυτόν· προετίμων δὲ τὴν κατὰ σάρκα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἠπατημένος οἰκείωσιν. ὅθεν ἐπειδὴ τὸ λεγόμενον οὐκ εὐπαράδεκτον ὄν ἠπίστατο τῷ ἀκροατῇ, διὰ τε τὸ τῆς μεταβολῆς ὑπερβάλλον καὶ ὅτι γνώμης ἦν καὶ προαιρέσεως ἀοράτου, προδιατείνεται μὴ λέγειν ψευδῆ, καὶ ἐπιμαρτύρεται τὸν Χριστὸν ὡς παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ συνεργείας τῶν λόγων αὐτοῦ τὸ ἀληθεύειν ἐχόντων. συμμαρτυρεῖ δέ μου, φησί, τοῖς λεγομένοις καὶ ἡ συνειδήσις διὰ τῆς πνευματικῆς χάριτος εἰς τοῦτο φθάσαντος 388 γνώμης. φήσας μέντοι τὸ ηὐχόμεν αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν μου, προσέθηκεν τὸ κατὰ σάρκα. διὰ τοῦτο δύο γεννήσεις ἡμῶν οἶδεν ἡ θεία γραφή, μίαν μὲν τὴν θνητὴν ἣν καὶ σαρκικὴν ὀνομάζει, δευτέραν δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τὴν ἀθάνατον ἣν καὶ πνευματικὴν εἶναι φησιν· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων γάρ, φησίν, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. θεὸς μὲν οὖν ἡμῶν ἐν ἑκατέρᾳ γεννήσει δημιουργός· σὺ ἔπλασάς με, φησί, καὶ ἔθηκας ἐπ' ἐμὲ τὴν χειρὰ σου. ὅμως ἀνθρώπων μὲν υἱοὺς καλεῖ τοὺς τῆς προτέρας γεννήσεως, θεοῦ δὲ τοὺς τῆς δευτέρας. θελήσας τοίνυν ὁ ἀπόστολος τοῦτο ἐμφῆναι, ὅτι μὴ κοινωνοῦσιν αὐτῷ κατὰ τὴν θείαν συγγένειαν ἠπιστηκότες Χριστῷ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν νῦν ἀναφανείσῃ γεννήσει, προσέθηκεν τὸ κατὰ σάρκα. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς προεκτεθείσης ῥήσεως ἀκριβὴς ἐρμηνεία, κωλύει δὲ οὐδὲν καὶ τὴν δόξασαν ἑτέροις εἰπεῖν. ἔφασαν τοίνυν τὸ λύπη μοί ἐστι μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ τὸν Παῦλον εἰπεῖν, οὐ διότι ἐδίωξε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ ἠῤυχετο ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀποβολῆς τῶν Ἰουδαίων τῶν συγγενῶν αὐτοῦ κατὰ σάρκα, ὑπὲρ ὧν καὶ αὐτὸ τοῦτο εὔχεσθαι τὸ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο τοῦτο μὲν οὐ φημι ὅτι οὐ περὶ ἐνεστώσης ἀλλὰ περὶ παρεληλυθυίας γνώμης ὁ λόγος αὐτῷ ηὐχόμεν γοῦν εἶπεν, οὐκ εὔχομαι· πολὺ γὰρ τῆς τῶν χρόνων ἐναλλαγῆς τὸ ἀδιάφορον παρὰ τῇ γραφῇ, ἐκεῖνο δὲ λέγω ὅτι οὐκ ἦν εἰκὸς Παῦλον τὸν ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης παθεῖν πάντα προθύμως καταδεχόμενον, ὡς εὐτελοῦς πράγματος διὰ τοὺς Ἰουδαίους καταφρονεῖν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἰδίας πρὸς τὸν Χριστὸν οἰκειώσεως οὕτως ἔμπροσθεν τὴν Ἰουδαίων σωτηρίαν ποιεῖσθαι ὡς καὶ εὔχεσθαι τὸ ἀπεσχίσθαι Χριστοῦ. ἀλλ' αὐτὸ τοῦτό φημι, τὴν τῶν Ἰουδαίων σωτηρίαν ἤδει καταθυμίαν οὔσαν Χριστῷ, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ οἰκείου καλοῦ τὸ φίλον Χριστῷ προετίμα. καλῶς οὐκοῦν καὶ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν οὔσαν Χριστῷ φίλην ἠπίστατο δήπουθεν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλως εἰπεῖν. ἦ τοίνυν ἐθεράπευεν, ταύτη παρῶξυνεν, καὶ χαριζόμενος μᾶλλον ἐλύπει· τὸ σῶζεσθαι γὰρ ἄλλους ἄλλων ἀπολλυμένων ἠκιστα Χριστῷ προσφιλές. ἀλλ' ἐπέπειστο, φησί, Χριστὸν αὐτὸν ἀποδεχόμενον τῆς τοιαύτης προθέσεως μὴ ἂν ἀπολεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἠῤυχετο ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ τοῦτο τοῦ προτέρου βαρύτερον, εἶπερ ἀσμενίζειν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐνοίαν ὑπεκρίνετο τιμωρίαν ἣν οὐδαμῶς συμβησομένην προήδει· θαρρῶν γὰρ τὸ μὴ παθεῖν εἰρωνεῖα τὴν εὐνοίαν διὰ τοῦ τοιοῦτου πάθους ἐπλάττετο. 389 {Rom 9,69} Πιστωσάμενος διὰ τῆς προτέρας ἑαυτοῦ γνώμης τὸ μὴ κατ' ἔριν Ἰουδαίων νῦν ἀνατρέπων τὰ νόμιμα καταγγέλλειν τὴν χάριν τὴν ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ τῷ πεισθῆναι βεβαίως ἀληθὲς εἶναι τὸ κηρυττόμενον, λοιπὸν ὁμόσαι χωρεῖ πρὸς τὴν ἔνστασιν κατ' ἀναίρεσιν εὐθὺς αὐτῆς συνήθως ποιούμενος τὴν ἀρχήν· φησὶ γάρ· οὐχ οἶον δὲ ὅτι ἐκ πέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. εἰς τοσοῦτον μὲν οὖν πρότερον ἠναντιώθη Χριστῷ ὑπὲρ τῶν ὡς ὠόμην τοῦ θεοῦ περὶ τοὺς κατὰ σάρκα μου συγγενεῖς ὑποσχέσεων, ἐφ' ὃ

δὴ καὶ ἀνιῶμαι διηνεκῶς· οὐ μὴν ἔστιν εἰπεῖν διὰ τὸ μὴ προσίεσθαι τούτους τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἵνα εἴπῃ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ θεοῦ ψευδῆς ἐξελέγηται. διὰ τί; οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. οὐ γὰρ ἐπειδὴ, φησὶν, ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ πάντες κατάγουσιν, ἤδη καὶ αὐτοὶ Ἰσραὴλ πάντες εἰσὶν, τοῦτ' ἔστιν οὐ συμμετέχοντες αὐτῷ τῆς εἰς θεὸν εὐγνωμοσύνης, οὐδὲ τοῦ πράγματος τοῦ ἐν τῷ ὀνόματι δηλουμένου μετέχουσιν, κἂν εἰ τὴν κατὰ σάρκα διαδοχὴν ἔχοιεν ἐκεῖθεν αὐχεῖν. καὶ σαφέστερον ἔτι τὸν λόγον τοῦτον ποιῶν τοῖς ἐξῆς· οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα. ἐπεὶ, φησὶν, εἰ μὴ τοῦτο τοιοῦτόν ἐστιν, ἀνάγκη καὶ σύμπαν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ ἐν τάξει τέκνων αὐτῷ καταλελογίσθαι. ἀλλὰ μὴν οὐχ οὕτως ἔχει, φησὶ γοῦν ὁ θεῖος χρησμὸς πρὸς αὐτόν· ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα. τοῦτο δὲ τί ἄλλο δηλοῖ ἢ ὅτι πάντως τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἔπεται τῇ σαρκικῇ συγγενείᾳ; καὶ γοῦν ὁ ἐκτὸς Ἄγαρ Ἰσμαὴλ καὶ οἱ ἐκ τῆς Χεττούρας μετὰ ταῦτα γεγεννημένοι σπέρμα καὶ αὐτοὶ τοῦ Ἀβραάμ οὐδὲν ἤττον ὑπῆρχεν. οὐ μὴν διὰ τοῦτο ὁ θεὸς ὁμοίως αὐτοὺς τῷ Ἰσαὰκ πάντας προσήκατο, ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἀπεώσατο, τοῦτον δὲ διὰ τὸ κατ' ἐπαγγελίαν αὐτῷ τετέχθαι θεοῦ προετίμησεν· ὅτι γὰρ δι' ἐπαγγελίας τὸν Ἰσαὰκ ἐτεκνώσατο μαρτυρεῖ, φησὶν, ἡ γραφὴ σαφῶς λέγουσα· κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι καὶ ἔσται τῇ Σάρρα υἱός. ἄρα οὖν ἀποδείκνυται τοῦτο ἐντεῦθεν ἀναντιρρήτως, ὅτι μὴ δουλεύει μηδὲ κατακολουθεῖ συγγενεῖα σαρκικῇ τὰ τῆς χάριτος. {Rom 9,10-13} Ἐπειδὴ ἦν εἰκὸς ἀντιλέγοντα τὸν Ἰουδαῖον ἢ τὰ τῶν γυναικῶν πρόσωπα προβαλέσθαι καὶ φῆσαι μὴ εἶναι δυνατὸν τοὺς ἐκ τῆς παιδίσκης τοῖς ἐκ τῆς ἐλευθέρας κληρονομεῖν, ἢ πράξεις τῶν τετεγμένων τινάς, εἴτα οἰηθῆναι τι λέγειν, ἀναιρεῖ καὶ τοῦτο καὶ φησιν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα, Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. συνῶδὰ τοῖς περὶ τὸν Ἀβραάμ, φησὶ, καὶ τὰ περὶ τὸν Ἰσαὰκ τε καὶ τὴν τούτου γαμετὴν Ῥεβέκκαν ἐστίν, καὶ ὁ αὐτὸς κάκ 390 τούτων λόγος πάλιν συνίσταται· ἐνταῦθα γὰρ ὑμῖν οὐδὲ προσώπων οὐδὲ χρόνων οὐδὲ πράξεων διαφορὰ, οὐδ' ἔτι τῶν τοιούτων ἔνεστιν αἰτιάσασθαι· πατὴρ τε γὰρ εἷς τῷ Ἡσαῦ καὶ τῷ Ἰακώβ καὶ μήτηρ μία καὶ ἐκ μιᾶς οἱ ἀμφοτέροι κοίτης. ἀλλ' ὅμως οὕτως ἐχόντων τῶν κατ' αὐτούς, μήπω γεννηθέντων μηδὲ πραξάντων αὐτῶν τι ἀγαθῶν ἢ κακῶν, ἵνα ἢ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ θεοῦ μένη, οὐκ ἐξ ἔργων ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρέθη αὐτῇ· ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. καὶ τοῦτο οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκβάν ἡ γραφὴ διὰ τοῦ προφήτου Ἀγγαίου. μαρτυρεῖ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις, ὅτι τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. ταύτην δὲ τὴν ῥῆσιν παρέθηκεν δεῖξαι βουλευθεὶς τὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν δικαίαν, εἶπερ οὖν τῇ περὶ αὐτῶν αὐτοῦ προγνώσει κάκείνων ὁ βίος ὕστερον ἀκόλουθος ὤφθη. καὶ μὴν εἰ τῇ κατὰ σάρκα διαδοχῇ τὰ τῶν εὐλογιῶν ἔπεσθαι χρή, καὶ σπέρμα τῷ Ἀβραάμ ἡ γραφὴ τὸ φυσικὸν ὑπισχνεῖτο, μάλιστα μὲν καὶ τὸν Ἰσμαὴλ τῶν ἴσων καὶ τῶν αὐτῶν ἐχρῆν ἀπολαύειν τῷ Ἰσαὰκ. εἰ δ' ἄρα τοῦτο οὐχ οἷόν τε τῷ τὸν μὲν εἶναι παιδίσκης τὸν δὲ ἐλευθέρας, καίτοι τοὺς ἐκ τοῦ Ἰακώβ οὐδὲν τοῦτο διέκρινεν, ἀλλ' οἱ τῶν παιδισκῶν ἐν ἴσῃ τάξει τοῖς τῶν ἐλευθέρων γεγένηται. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὴ δυνατὸν ἦν ἐπὶ τοῦ Ἰσμαὴλ τὸ τοιοῦτον, τοῖς γοῦν ἐκ τῆς Χεττούρας ἔδει τῶν ὁμοίων μετεῖναι· εἰ δὲ μηδὲ τοῦτο ἦν ἐνδεχόμενον τὸν γὰρ ἐκ μόνῃς τῆς Σάρρας καὶ τοὺς καθ' ἐξῆς ἐκ τούτου λοιπὸν τὰς ἐπαγγελίας προσήκεν διαδέξασθαι πῶς ὁ ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ Ἡσαῦ παρεώραται; ἔτι οὖν ἀμφιβάλλει τις τὸ μὴ φύσεως ἀνάγκη δουλεύειν θεόν, μηδὲ ἐξ ἔργων ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος εἶναι τὸ πᾶν. {Rom 9,14-21} Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; μὴ γένοιτο. περὶ τοῦ μὴ τὸν θεὸν τὰς οἰκείας ὑποσχέσεις ἠθετηκέναι ποιούμενος τὴν ἀπολογία, ἐκ τῆς ἀπολογίας αὐτῆς ἦσθετο ταύτην ὑπανακύπτουσαν αὐτῷ τὴν ἀντίθεσιν καὶ χωρεῖ μεταξὺ πρὸς τὴν ταύτης λύσιν. ἐκείνην ἐν μετεώρῳ τέως καταλιπὼν, ποιεῖ δὲ τοῦτο σοφῶς τε ἄγαν καὶ συνετῶς· παρεμπεσοῦσης γὰρ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τῇ τοῦ ἀκροατοῦ διανοίᾳ τῆς περὶ τούτου

ζητήσεως, ἦδει μάτην τὰ λοιπὰ τῆς προκειμένης ἀπολογίας ἐρῶν· οὐ γὰρ ἔμελλεν ἔτι δυνήσεσθαι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις ὁ ἀκροατῆς προσέξειν τὸν νοῦν, ἐπιπροσθούσης αὐτῷ τῆς ἀμφιβολίας τῷ λογισμῷ, καὶ ὧν ἀκούει συνιέναι μὴ συγχωρούσης. ἵνα οὖν μὴ γένοιτο τοῦτο, πρότερον τὸ ὑποφυέν ἀπόρημα διαλύει, καὶ οὕτως ἀνατρέχει πρὸς τὸ προκείμενον καὶ τὴν ἀπολογίαν ἀναλαμβάνει. 391 Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; μὴ γένοιτο. οὕτω μὲν οὖν, φησίν, ἐκ τῆς γραφῆς παιδευόμεθα τὸν θεὸν κατ' οἰκείαν πρόθεσιν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἔργων ἢ σαρκικῆς συγγενείας ποιεῖσθαι τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐκλογάς. πεφηνότος μέντοι τούτου τοιούτου τί φήσομεν; ἀδικεῖν τὸν θεόν; μὴ γένοιτο. καὶ τέως ἀποφήσας τὸ βλάσφημον, συλλέγει καὶ ἄλλας ῥήσεις τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἴσο δυναμούσας ταῖς προεκτεθείσαις αὐτῷ, καὶ προβαλλόμενος ὡς ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τὰς πάσας ὁμοῦ καὶ τὸν ἐπισυλλογισμὸν αὐταῖς προστιθεὶς μίαν ἰσχυροτάτην λύσιν τῶν πασῶν ἐποίησατο. λέγει τοίνυν· τῷ γὰρ Μωϋσεῖ λέγει· ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτειρῶ. εἶτα ἐπισυλλογισμός· ἄρα οὖν οὐ τοῦ τρέχοντος οὐδὲ τοῦ θέλοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. καὶ αὐθις λέγει ἡ γραφή τῷ Φαραῶ ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελη τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ. εἶτα πάλιν ὁ ἐπισυλλογισμός· ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. θεὸς οὕτω τὰς φωνὰς ταύτας ὡς ἂν ἀπὸ τοῦ δι' ἐναντίας προβληθείσας αὐτῷ, δέχεται τὴν ἀντίθεσιν· ἐρεῖς οὖν μοι· τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; πάντως οὖν, φησί, τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ἰσχυρόν, ὡς νομίζεις, ἐρεῖς ἐπὶ ταῖς ῥήσεσι ταύταις τὸ τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; εἶτα σφόδρα καιρίαν τε καὶ ἀγχίστροφον ποιεῖται τὴν πρὸς τοῦτο ἀπόκρισιν, τὴν αὐτοῦ φωνὴν ἀρπάσας ἐκείνου καὶ δι' αὐτῆς ἀνατρέπων αὐτόν· μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; ἐρωτᾷς με, φησί, τὸ τίς ἀνθ' ἐστηκεν αὐτοῦ τῷ βουλήματι; ἐγὼ δὴ σοὶ λέγω ὅτι σὺ πρὸ πάντων ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ· τίς μὲν γὰρ εἶ που πάντως; καὶ οὐκ ἂν οὐδεὶς εἶναί ποτε καταδέξαιο. ἀντιλέγων δὲ καὶ δικαζόμενος τῷ θεῷ πῶς οὐκ ἀνθέστηκες; οὐκοῦν τοῖς σαυτοῦ λόγοις ἐάλως, καὶ οἷς ἀρνῆ τούτοις ὁμολογεῖς τὴν ἀντίστασιν, καὶ σὺ σαυτοῦ πρὸ ἐμοῦ κατὴ γορος γέγονας· ζητεῖς μὲν γὰρ τίς ἀνθέστηκεν, τίς δὲ ὑπάρχεις αὐτός; εἰ μὲν οὖν ὁμολογεῖς εἶναι μηδεὶς, συγχωρῶ σοὶ τὸ μέμφεσθαι τοῖς ἀνθρώποις εἰκῆ τὸν θεόν, εἰ δὲ εἶ τις, κἂν μυριάκις ἀρνοῖοῦδῆ που γὰρ ἔψεται τοῖς σοῖς λόγοις ἢ φύσις, δίκαιος ὁ θεὸς ἀποδέδεικται, καὶ παρὰ σοῦ πρώτου φέρεται τὴν νικῶσαν. Ἀλλὰ γὰρ ὁ τινῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος τεθαύμακα, τοῦτο βούλομαι διελθεῖν. ἐπιχειρήσαντες τουτὶ τῆς ἐπιστολῆς τὸ μέρος ἐρμηνεῦσαί τινες, εἶτα οὐκ ἐξαρκέσαντες, τοῦ ἀγίου Παύλου τὴν οἰκείαν ἀπορίαν οὐκ ὤκνησαν καταψεύσασθαι· οὐ γὰρ ἐπιλυόμενον αὐτὸν τὰ παρὰ τῶν 392 ἐναντίων προβλήματα τὸ μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος; ἔφασαν εἰρηκέναι, ἀλλ' ἐπιτιμῶντα καὶ ἐπιπλήττοντα καὶ μόνον οὐ βεβαιοῦντα τὸ τῷ θεῷ παρ' ἐκείνων ἐπαγόμενον κατηγορημα. εἰ γὰρ οὐκ ἀποδίδωσι λόγον τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ θεοῦ προτεινόμενος ἐπιστομίζει τὸν ἀντιλέγοντα, τῷ ἐκείνου λόγῳ συντρέχων σαφῶς ἐλέγχεται συνομολογῶν, οὐ δικαίως μὲν, ἀλλ' αὐθεντία τὸν θεὸν τὰ ἀνθρώπινα διατάττειν, τοῖς δὲ προσήκειν ἡσυχῇ στέργειν, ὅπως ἂν ἔχοι τὰ κατ' αὐτούς, εὐκότας τοῖς ὑπὸ τῶν κεραμέων σκευέσι πλαττομένοις, οὐ διαδικάζεσθαι πρὸς τὸν δημιουργὸν γήσαντα φαύλους, εἶτα διότι φαῦλοι μεμφόμενοι. οὐς εἰ μηδὲν ἄλλο τῶν ὄλων, τοῦτο γοῦν ἐχρῆν συνιδεῖν, ὡς εἴπερ ὁ ἀπόστολος ἠπίστατο μὴ δυνάμενος κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον ἀπαντῆσαι ταῖς προστάσεσι ταύταις, οὐκ ἂν αὐτὰς προὔβαλλετο τὴν ἀρχήνου γὰρ καὶ τοῦτο δήπουθεν ἡδυνάτειοῦδ' ἂν αὐτὸς λαβὰς εἰς κατάλυσιν τοῦ ἰδίου κηρύγματος τοῖς ἀντιπάλοις παρείχετο καθάπερ τὰ ἐκείνων, οὐ τὰ οἰκεῖα συνιστάνειν προηρημένος· τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν ὁ πάντων ἔπαθεν εὐηθέστατος. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. τεθαρρηκῶς

δέ, οἶμαι, Χριστῶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ συν ηγορῶν οὐδεμίαν τοῖς ἐναντίοις εἰς διαβολὴν τοῦ εὐσεβοῦς δόγματος ὑπολείπεται πρόφασιν, ἀλλ' ὥσπερ τῶν ἄλλων πασῶν ἀντιθέσεων οὕτω καὶ ταύτης ἰσχυροτάτην ἐποίησατο τὴν ἀναίρεσιν, καὶ τῶν βλασφημῶν ἀπορράψας εὖ μάλα τὰ στόματα, προσεπάγει τούτοις καὶ ἕτερον ἐκ παραδείγματος τῷ πράγματι προσφυοῦς, τὸ μὲν ἐκείνων ἐπὶ πλέον ἀνατρέπων φρόνημα, τὸ δὲ εὐσεβὲς συνιστάς. μὴ ἔρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ποιῆσαι ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; οὕτω μὲν οὖν, φησὶν, αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ διηλέγχθης σαφῶς μοχθηρὸς ἐξ οἰκείας ὡν προαιρέσεως· ἀνθιστάμενος γὰρ ἐγκαλεῖς θεῷ καὶ λέγεις· τί ἔτι μέμφεται; εἰ δὲ ὅλως ἐθέλεις μαθεῖν, πῶς ἄν, εἴπερ φύσει πονηρὸς, ὡς φῆς, διεπέπλαστο, πρὸς τὸν πλάστην οὐ διαφέρει; σκόπησον ἐπὶ τῶν ὡς ἀληθῶς φυσικὴν τὴν κατασκευὴν ἢ πρὸς τὸ φαῦλον ἢ πρὸς τὸ καλὸν δεχομένων καὶ γνώμης καὶ προαιρέσεως λογικῆς ἀπεστερημένων, ὅπως ἕκαστον αὐτῶν ὁ γεγένηται στέργει καὶ τῆς δημιουργίας εὐθύνας οὐκ ἀπαιτεῖ καθὼς σὺ τὸν δημιουργόν. ὁ κεραμεὺς τὰ σκεύη τὰ πῆλινα πλάττων ἕκαστον τῶν ἔργων αὐτοῦ πρὸς ἐξουσίαν, ὅπως ἂν βουληθεῖ, δημιουργεῖ, καὶ διάφορα κατασκευάζεται τοῦ αὐτοῦ φυράματος σκεύη, γίνεται δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῶν αὐτοῦ γινομένων ἀντίρρησις οὐδεμία. ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐκ ἂν εἰκότως ὁ κεραμεὺς 393 μέμφοιτο σκεύει πρὸς ἀτιμίαν γεγενημένῳ, ἀλλ' οὐδ' ἂν τὸ πρὸς τιμὴν ἐπιτήδειον ἐπαινοῖ, ἐπεὶ μηδὲ παρ' αὐτῶν τίς ἐστι πρὸς αὐτὸν ἢ φαῦλος ἢ χρηστὸς ἀντιρρήσεως τρόπος, ἕκαστου φυσικὴν τὴν κατασκευὴν πρὸς ὃ γέγονεν εἰληφότος. ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ὁ αὐτὸς λόγος ἔχει χώραν οὐκέτι, αὐτεξουσίων τε καὶ κυρίων προαιρέσεως γενομένων, δυναμένων τε ἑαυτοὺς ἐκκαθαίρειν, εἰ βούλοιντο, πρὸς τὸ εὐχρηστα σκεύη τῷ ἑαυτῶν ἀποτελεῖσθαι δεσπότη καὶ ἅγια, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἐπὶ τοῖς κατὰ γνώμην ἔργοις ἢ τιμωρουμένων ἢ τιμωμένων· ταῦτα πρὸς τὸ τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστη κεν; ἀντειπὼν, ἐρμηνεύει λοιπὸν καὶ τῶν προτεθεισῶν τῆς γραφῆς ῥήσεων τὸν σκοπόν, ὧν ἐν μὲν τῇ πρὸς τὸν Μωϋσέα δηλοῦται φιλάνθρωπος ὁ θεός, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῇ πρὸς τὸν Φαραῶν τιμωρητικὸς τε καὶ αὐστηρὸς. τούτων οὖν τῶν ῥήσεων συνάξας τὸν νοῦν ἐπὶ τῶν περὶ τοὺς Αἰγυπτίους τε καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας συμβεβηκότων αὐτὸν ἐξετάζει καὶ φησι· εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ τὰ ἐξῆς. {Rom 9,22-28} Εἰ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατόν αὐτοῦ ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν. ἔστι δὲ ἀσαφὴς διὰ συντομίαν ὁ λόγος· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι λίαν εἴρηται κάλλιστα πρὸς τε τὸν Μωϋσέα τὸ ἐλεῆσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ πρὸς τὸν Φαραῶν τὸ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρα σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου. θέλων γάρ, φησὶν, ὁ θεὸς γνωρίμον ἅπασιν ἀνθρώποις τὴν οἰκείαν ἐργάσασθαι δύναμιν μεθ' ἧς τοὺς μὲν ὀργῆς ἀξίους κολάσει, τοὺς δὲ οἰκτεῖρων ἐλεήσει, τὸ κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπραγματεύσατο, διδασκαλίαν τῆς οἰκείας δικαιοκρισίας ταύτην κοινήν τῷ κόσμῳ προθεῖς καὶ παμπονήρους καὶ δυσσεβεῖς ὄντας τοὺς περὶ τὸν Φαραῶν καὶ τὴν ἐσχάτην δίκην ὑπομῆναι δικαίους, μακροθυμίᾳ μὲν τὴν κατ' αὐτῶν ἀνεβάλετο τιμωρίαν καὶ συνεχώρησεν 394 ὑψωθῆναι κατὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ, περιβλέπτους δὲ καὶ περιβοήτους ἤδη δι' ὑπερβολὴν ὠμότητος καταστάντας ἐμφανῶς τε καὶ λαμπρῶς ἀπολώλεκεν, καὶ τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλεήσας πανδημεὶ διεσώσατο γένος ἐπίδοξον ταῖς εὐεργεσίαις ποιήσας. αὕτη μὲν οὖν ἐστὶ τῆς ἀποστολικῆς ῥήσεως ἡ διάνοια, ἐνδεῖ δὲ αὐτῇ πρὸς ἀποπλήρωσιν τὸ τί ἔτι μέμφεται; ἵνα ἢ τοιοῦτον τὸ πᾶν· εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατόν αὐτοῦ ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον

τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκευὴ ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν, τοῦτο κατηγορεῖς; πληρώσας μέντοι τὰ πρὸς τὴν παροῦσαν ἀντίθεσιν ἄχρι τούτου, πρὸς τὴν τοῦ ζητήματος ἐντεῦθεν ἐπανερχεται λύσιν, ἀκόλουθον καὶ συνεχῆ τοῖς προκειμένοις, ὡς πολλάκις ἔφην, τὴν ἀπὸ τῆς παρενθέσεως ἐπάνοδον πρὸς τὰ πρότερα ποιησάμενος· εἰπὼν γὰρ ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν, εἰρημένον περὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου, εὐθὺς ἐπισυνῆψεν· οὐς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν, ὥστε καὶ νῦν παραπλησίως, φησί, τῇ αὐτοῦ κρίσει τε καὶ προγνώσει δικαία τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τε ἡμᾶς προσδραμόντας αὐτῷ κέκληκεν ὁ θεός, καταλελοιπῶς τοὺς οὐ βουληθέντας. καὶ καινὸν οὐδὲν παρὰ τὰ πρόσθεν οὐδὲ ἀλλοιότερόν ἐστι τὸ συμβάν ἐφ' ἡμῶν. καὶ τῶν αὐτῶν ἐχόμενος ἔτι δείκνυσι καὶ ἐκ προφητῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο πολλάκις προμηνυθέν, καὶ πρῶτον μὲν τίθησι τὴν τοῦ Ὡσηὲ περὶ τούτου φωνὴν δι' ἧς Ἰσραηλιτῶν τε τῶν μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀποβολή, τῶν δὲ πάλιν ἐξ αἰχμαλωσίας οἰκείωσις καὶ ἐθνῶν ὁμοῦ κλήσις προσημαίνεται. εἶτα μετὰ ταύτην Ἡσαΐου διαρρηδὴν βοῶντος τὸ πᾶν σχεδὸν τοῦ Ἰσραὴλ πλὴν ὀλίγων ἔσεσθαι τὴν ἀπόπτωσιν· φησὶν δὲ ὁ ἀπόστολος οὕτως ὡς καὶ ἐν τῷ Ὡσηὲ λέγει καὶ τὰ ἐξῆς. {Rom 9,29-31} Τίς ἄρα, φησί, τῆς τοιαύτης ἐναλλαγῆς τῶν πραγμάτων ὁ λόγος; καὶ πῶς οἷς μὲν ἔμελλε δικαιοσύνης οὐδὲ οὗτοι τετυχήκασι ταύτης, οὐδὲ 395 νόμῳ βιοῦντες καὶ δι' αὐτοῦ περὶ αὐτῆς παιδευόμενοι εἰς αὐτὴν οὐκ ἐφθάκασιν; {Rom 9,32-33} Λίθον προσκόμματος τὸν δεσπότην λέγει Χριστόν, ὡς τοῖς οὐ προσιεμένοις τὴν κατ' αὐτὸν οἰκονομίαν προσκεκοφόσιν αὐτῷ καὶ τῆς ἐκ χάριτος δι' αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις δοθείσης δικαιοσύνης ἐκπεσοῦσι δι' ἀπιστίαν.

{Rom 10,13} Ταῦτα γοῦν, φησὶν, ἔφην περὶ αὐτῶν οὐκ ὄνειδίζειν ἢ ἐπεμβαίνειν βουλούμενος, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς ἠναγκασμένος τῆς ἀληθείας, ἐπεὶ τό γε ἐμὸν οὕτως ἔχω εὐνοίας περὶ αὐτοὺς ὡς συνεύχεσθαι τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς. καὶ δείκνυς τὸ εὐλογον τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διαθέσεως ἐπήγαγεν· μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν. σύννοδα, φησί, καὶ μαρτυρῶ ζήλω θείῳ τὴν πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ἀνειληφέναι μάχην αὐτούς· εἰς γὰρ ἦν τούτων ποτὲ καὶ αὐτός, ζήλω μὲντοι γνώσεως ἀληθινῆς ἀπεστερημένῳ· οὐ γὰρ συνιέντες τῆς δικαιοσύνης τὸ μέγεθος, ὅτι θεία χάριτι μόνως ἂν αὐτῆς ἄνθρωποι τεύζωνται, φιλονεικοῦσιν εὐήθως τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα κυρῶσαι καὶ τῆς δικαιοσύνης δι' οἰκείων ἔργων ἐπιτυχεῖν, ἀντιλέγοντες τῇ ὑπὸ θεοῦ νῦν ἐν Χριστῷ δοθείσῃ ἡμῖν. {Rom 10,4} Τὸν γὰρ τοῦ νόμου σκοπὸν Χριστὸς τελειοῖ διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως τὴν δικαιοσύνην τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ πᾶσι δωρούμενος. {Rom 10,5} Ἐκ συγκρίσεως δὲ τῆς πρὸς τὸν νόμον δείκνυς τῆς χάριτος τὸ φιλότιμον, λέγει, φησὶν, ὁ Μωϋσῆς μὴ πρότερον ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαί τινα, ἕως ἂν πληρώσῃ τὰ τοῦ νόμου ἅπαντα παραγγέλματα. 396 {Rom 10,6-10} Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, φησὶν, οὕτως λέγει, τοῦτ' ἔστι περὶ δὲ τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης οὕτως φησὶν· ἐκ γὰρ τοῦ Μωϋσέως, φησὶν, ἐστὶ καὶ τὰ ἐφ' ἐξῆς, τὸ δὲ μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; ἐγγὺς γὰρ σου τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, πρὸς τὸν λαὸν εἶρητο. τῷ Μωϋσεῖ διδάσκοντι τοῦτο αὐτὸν ὅτι μηδ' ὄτιοῦν αὐτῶν συνεισενεγκαμένων ἰδίᾳ φιλοτιμία θεὸς τῆς τῶν νομίμων αὐτοὺς ἠξίωσε λήψεως, καὶ οὐ δέοι διὰ τοῦτο τῷ μεγέθει τῆς δωρεᾶς αὐτοὺς ἀπιστεῖν, ἀλλ' ἀντιποιεῖσθαι μᾶλλον διὰ τοῦτο πλέον τῆς ἀρετῆς· τὸ γὰρ μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔνεστιν οὔτε λογίσασθαι τί σοι τοιοῦτον, οὔτε εἰπεῖν, προλαβόντος σε τοῦ θεοῦ τῇ δόσει τοῦ νόμου. ὅπερ τοίνυν ἐκείνοις ἐλέγετο περὶ τῆς τοῦ νόμου δόσεως τότε, φησί, τοῦτο καὶ ἡμῖν νῦν ἐπὶ τῆς διὰ Χριστοῦ χάριτος ἐφαρμόττει· τὸ γὰρ τοῦτ' ἔστιν ταῖς Μωϋσαϊκαῖς αὐτὸς τρίτον παρέθηκε ῥήσεσιν, τοιοῦτόν τι διὰ

τούτου σημαίνων ὅτι τοῦτο δὲ ἴσον ἐστὶν οἶον ἂν εἰ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐλέγετο μὴ χρῆναι διαπιστεῖν ἢ περὶ τῆς ἐξ οὐρανῶν τοῦ σωτῆρος καθόδου ἢ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ πάλιν ἀνόδου, ἀλλὰ τελεία καρδία πεπιστευκότας ὁμολογεῖν καὶ διὰ γλώττης τὴν χάριν περιγενήσεσθαι γὰρ ἡμῖν τοῦτο ποιοῦσι τὴν διὰ τῆς δικαιοσύνης σωτηρίαν συμβῆ. τὸ γὰρ εἰς δικαιοσύνην καὶ τὸ εἰς σωτηρίαν διεῖλε συνήθως, καὶ τὸ μὲν τῇ πίστει τῆς καρδίας, τὸ δὲ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ στόματος ἀποδέδωκεν, ἑκατέρους ἀρμόττοντος ἑκατέρου. {Rom 10,14-15} Ἡ μὲν γραφή, φησί, τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου λέγει σωθήσεσθαι. οὐχ οἷόν τε δὲ τινὰ τῶν πάντων ἐπικαλέσασθαι μὴ πιστεύσαντα πρότερον, πιστεῦσαι δὲ πάλιν ἀδύνατον μὴ τὸ πιστευθησόμενον προακούσαντα, καὶ μὴ ἀκοῦσαι πλεον ἀμήχανον οὐκ ὄντος τινὸς τοῦ κηρύσσοντος· κηρῦξαι δὲ αὐτῶς πῶς ἐνδεχόμενον οὐκ ἀποσταλέντα εἰς τοῦτο; οὐκοῦν ἠγεῖσθαι δεῖ τῆς μὲν κηρύξεως τὴν ἀποστολήν, τῆς ἀκοῆς δὲ τὴν κήρυξιν, τὴν ἀκοὴν δὲ τῆς πίστεως, τὴν πίστιν δὲ γε τῆς ἐπικλήσεως· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο τὰ δευτέρα τῶν προτέρων οὐκ ὄντων. εἰ τοίνυν τὸ πρᾶγμα ταύτη χρηὶ προελθεῖν, ταύτη καὶ 397 προὔβη, καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις ἐπισκῆψαι τοῖς ὑπὸ θεοῦ τὸ παράπαν· πέπομφε γὰρ προχειρισάμενος τοῖς ἅπασιν περιαγγελοῦντας τὸ κήρυγμα, ὥστε καὶ προσήκειν αὐτοῖς ἐκεῖνο τὸ τῆς γραφῆς· ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ. {Rom 10,16-17} Τοῦτο θέλει διὰ τούτων εἰπεῖν, ὅτι θαυμάζω μηδεὶς, εἴ τινες πρὸς τὸ εὐαγγέλιον διαμάχονται καὶ τῶν εἰρήνην τε καὶ ἀγαθὰ κηρυττόντων οὐχ ὑπακούουσιν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλαι προανεφώνησεν Ἡσαΐας. θεὸς δὲ αὐτοῦ τὴν φωνήν· κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; συνίστησι καὶ ἐκ ταύτης τὸ εἶναι αὐτῶν προειρησθαι· πῶς δὲ πιστεύουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν αἰεὶ· λέγει γὰρ· ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. τοῦτο ἐκεῖνο φησὶν ὁ μικρῶ πρόσθεν ἐφάσκομεν, ὅτι τὸν πιστεῦειν μέλλοντα δεῖ πρότερον τῆς περὶ τοῦ πιστευθησομένου διδασκαλίας ἀκοῦσαι. ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ, ἀντὶ τοῦ ἢ μέντοι διδασκαλία δι' ἐνεργείας θείας τοῖς διδάσκουσι παραγίνεται. {Rom 10,18} Ἄλλ' ἄρα, φησὶν, ὁ θεὸς μὲν καὶ προεβίβασεν ἀποστόλους καὶ ἀπεκάλυψε αὐτοῖς ὃ κηρύξουσιν, αὐτοὶ δὲ κατερραθύμησαν. εἶτα τοῖς οὐ πιστεύουσι τὸ μὴ ἀκοῦσαι τοῦ κηρύγματος τῆς ἀπιστίας παρ' αἴτιον γέγονεν. οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδὲ τοῦτο, φησὶν· μᾶλλον γὰρ ἐπὶ τούτων ἀληθέστερον γένοιτο τοῦ Δαυὶδ τὸ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν. {Rom 10,19-21} Ἄλλ' ἄρα, φησὶ, μὴ ἢ τῶν ἐθνῶν κλησὶς ἀγνοουμένη τῷ Ἰσραὴλ, ὡς καινοτομηθεῖσα νῦν αὐτὸν ἐσκανδάλισεν; καὶ μὴ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχαίου τοῦτο προεπαιδεύοντο, Μωϋσέως μὲν προαπειλοῦντος αὐτοῖς τὸ ἀγνωμονούντων αὐτῶν τὰ ἔθνη προτιμηθήσεσθαι, Ἡσαΐου δὲ πρὸς αὐτοὺς πάλιν ὕστερον ἐλεγκτικώτερον τε καὶ φανερώτερον λέγοντος, περὶ μὲν τῶν ἐθνῶν· εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, περὶ δὲ 398 αὐτῶν ἐκείνων τὸ ὄλην τὴν ἡμέραν διεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα.

{Rom 11,12a } Τάχα ἂν οὖν, φησὶν, εἴποι τις, οὐδὲν ἕτερον τοῖς λόγοις τούτοις ἢ προδήλως τοῦτο βοᾷν ὅτι τὸν ἑαυτοῦ λαὸν ὁ θεὸς ἀπέωσατο. ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτό φημι, ὅς γε καὶ αὐτὸς γνήσιος Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν. οὐκ ἀπέωσατο οὖν ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω· διὰ τῆς ὃν προέγνω προσθήκης ἐμφήνας οὐδὲ λαὸν εἶναι τοὺς ἄλλους θεοῦ, κἂν τὸν αὐτὸν τούτοις ἐπιγράφοιντο κατὰ σάρκα προπάτορα. {Rom 11,2b3} Καὶ ἅμα ἐκ τῆς γραφῆς ταύτης παρίστησι τὸ κἂν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποδοκιμασθῆναι. τὸ μέντοι ἐν τῷ Ἠλίᾳ ἀντὶ τοῦ διὰ τοῦ Ἠλίου εἶρηται. {Rom 11,45} Οὐδὲν οὖν, φησὶν, ὡς ἔοικεν, καινὸν οὐδὲ ἐν τῷ παρόντι γεγένηται, λειψάνου τινὸς κατὰ χάριν

ἐκλεγέντος καὶ νῦν ἐκ τοῦ παντός γένους ἡμῶν· ὥσπερ γὰρ τότε κατὰ τὸν γραφικὸν λόγον οὐδ' ἂν εἶς σέσωστο, μὴ ἑαυτῷ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὑπολειπομένου θεοῦ, τοῦτ' ἔστι μὴ θείας χάριτος αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γνώμης τῆς εὐσεβοῦς διακρατη σάσης, οὕτως οἶμαι καὶ νῦν. {Rom 11,6} Οὐ τηνάλλως ἀδολεσχήσαι βουλόμενος οὕτω ταῦτα τέθεικεν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ δεῖξαι σπουδάζων ἀσύμβατον ὄντα παντελῶς τὸν νόμον τῆ χάριτι, καὶ οὐ δυνάμενα κατ' αὐτὸν ἀμφοτέρα ταῦτα συνελθεῖν οὐδεπώποτε, ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχον θάτέρῳ θάτερον ὑπεξίστασθαι. 399 {Rom 11,7} Ὁ μὲν οὖν θεός, φησὶν, ὃν προέγνω λαὸν οὐκ ἀπώσατο. τί δέ ἐστὶν ὃ φημι; ὅτι ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραήλ, τοῦτο νῦν παρὸν οὐ προσίεται, ἀλλ' οὐς μὲν ἐξελέξατο ὁ θεός, οὗτοι τετυχήκασι τούτου. τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν ἀναισθησίαν τινὰ χαλεπωτάτην καὶ ἀναλγησίαν ἐνόησεν, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πεπονθότας αὐτοὺς ἐστὶ γινῶναι πολλάκις ἐκ τῆς τοῦ Ἡσαΐου γραφῆς· λέγει γοῦν αὕτη· ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως. {Rom 11,8} Τῷ μὲν οὖν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως ἔοικε τὸ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν. τὸ δὲ πνεῦμα κατανύξεως ἀντὶ τοῦ προαίρεσιν βαρυτάτην δεομένην μετανοίας καὶ διορθώσεως. {Rom 11,11} Καθελὼν ἱκανῶς καὶ καταγωνισάμενος τὴν τῶν Ἰουδαίων μερίδα τετυφωμένων εἰκῆ καὶ καθυπερηφανευομένων διὰ τὸν νόμον τῶν ἐθνικῶν καὶ αὐτῶν σφάλμα διόλου τὴν αὐτῶν δεῖξας ἀποβολὴν καὶ οὐ τοῦ κηρύγματος, ἵνα μὴ ἢ αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἢ καὶ οἱ πεπιστευκότες περὶ αὐτῶν ὡς περὶ παντάπασι ἀπολωλότων ἔχοντες τέλει ἀπογνώσιν, τοῦτο ἐπήγαγεν· λέγω οὖν, μὴ ἔπταισαν ἵνα πέσωσιν; ἄρα οὖν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἀνίατον εἰς τὸ παντελὲς εἶναί φημι; τὸ γὰρ ἵνα κἀνταῦθα κατὰ τὸ σῆμα λέγει. μὴ γένοιτο· τούναντίον γὰρ τούτων πταισάντων τὰ ἔθνη προσεκλήθη, ὡς ἂν εἰς τὸν πρὸς αὐτοὺς ταύτη ζῆλον ἐρεθισθέντες, μὴ ἐναπομείνοιν εἰς τὸ διηνεκὲς ἐν τῷ πτώματι. {Rom 11,12} Ἐνθυμεῖσθε τοίνυν, φησὶν, οἳ οἱ τινὲς ποτέ εἰσιν καὶ πόσον τι τῷ κοινῷ πρὸς κέρδος ἢ τῶν πάντων προσθήκη, ὧν τὸ παράπτωμά τε καὶ ἥττημα πλοῦτου παραίτιον τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ πᾶσιν ἔθνεσι γέγονεν. εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς οἶμαι πεφιληκός θεοῦ, ὥστε δι' αὐτοὺς χαρίσασθαι τὴν σωτηρίαν τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα ταύτη γοῦν παρερεθισθέντες εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἐπανέλθοιν. 400 {Rom 11,13-14} Σάρκα αὐτοῦ τοὺς κατὰ σάρκα φησὶ συγγενεῖς, ὡς καὶ ὁ προφήτης Ὡσηὲ τὸ σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν. τοῦτο γὰρ ἴστε, φησὶν, ὧ ἐθνικοί λέγει δὲ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστούς· καθὼ τῶν ἐθνῶν ἐχειροτονήθη ἀπόστολος, εἰς δύναμιν ἐμὴν τὴν ἐγχειρισθεῖσάν μοι σεμνύνω διακονίαν, εἰδὼς τοῦ θεοῦ τὸν σκοπὸν καὶ πραγματευόμενος ταύτη καὶ αὐτὸς τοῖς ὁμογενέσι τὴν σωτηρίαν· ἴσως γὰρ ἐκ τούτου πρὸς ζῆλον κινήθεντες προσδραμοῦνται τῇ πίστει. {Rom 11,16} Ἀπαρχὴν μὲν λέγει τὸν δεσπότην Χριστὸν ὡς ἐξ αὐτῶν κατὰ σάρκα γενόμενον καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς υἰοθεσίας κατάρξαντα, ρίζαν δὲ τὸν Ἀβραάμ ὡς πρῶτον τοῦ γένους παντός, φύραμα δὲ καὶ κλάδους σύμπαντα τὸν λαόν. {Rom 11,19-21} Κἀνταῦθα τὸ ἵνα συνήθως σημαίνει τὸ ἀποβάν. ἐρεῖς γάρ, φησὶ, μεγαλαυχούμενος ὅτι ἐκκοπέντων ἐκείνων ἐνεκεντρίσθη ἐγὼ· οὐκοῦν προσκατανοῶν καὶ τὸ αἴτιον τῆς τε ἐκείνων ἐκτρίψεως καὶ τῆς σῆς ἀναστάσεως εὐλαβοῦ καὶ σωφρονίζου καὶ δέδιθι. {Rom 11,22-23} Ἔχων τοίνυν, φησὶν, ἐν τοῖς περὶ σέ τε καὶ τὸν Ἰουδαῖον τῆς δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ τὴν ἀπόδειξιν, ἀντέχου χρηστότητος ἴν' ἀντέχοιτό σου θεός, ἐπεὶ καὶ σὲ κατενεχθέντα πρὸς ἀπιστίαν ὅμοια τῷ Ἰουδαίῳ παρέψεται. εἴτα πάλιν κάκεῖνοις εἰ βουληθεῖεν ἂν, ἀνῆψαι πρὸς τὸ συμφέρον χρηστὰς ἐλπίδας ὑποδεικνύει· κάκεῖνοι γάρ, φησὶν, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτε μνησίκακος, φησὶν, ἐστὶν ὁ θεός, οὕτε σωθῆναι θελήσαντας ἀδύνατος πρὸς σωτηρίαν ἀνακαλέσασθαι. {Rom 11,25} Μετριάζειν τοὺς ἀπ' ἐθνῶν πιστούς

νουθετήσας καὶ τὸ κατεπαίρεσθαι τῶν Ἰουδαίων αὐτοῖς ἀπειπῶν, ἐκκαλύπτει καὶ μυστικόν τινα λόγον 401 αὐτοῖς τοῖς ἄχρις ἐκείνου πᾶσιν ἀπόρρητον· ὡς ἂν γάρ, φησί, μὴ μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ὑπονοοῖτε περὶ ἑαυτῶν ἀπατώμενοι, ὡς ὄντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὑμεῖς συνετοί, μάθετε συντόμως μυστήριον φρικωδέστατον, ἄφατον τοῦ θεοῦ, τὴν περὶ πάντας πρόνοιαν ἀποφαῖνον τῶν Ἰσραηλιτῶν πλὴν τῆς ἐκλογῆς· τὸ γὰρ ἀπὸ μέρους τοῦτο φησι· πωρωθέντων καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπωθουμένων ἐφ' ὑμᾶς μετήνεγκε ταύτην ὁ θεός, εἰσποιεῖ θέντων μέντοι πάντων ὑμῶν κάκεινους αὐθις ἢ χάρις ἅπαντας περιλήψεται. {Rom 11,26} Ἀφαιρέσεως τε καὶ ἀφέσεως αὐτοῖς γινομένης ἀμαρτημάτων, ἢ σωτηρία σαφῆς τε καὶ ἀναντίρρητος. {Rom 11,28-29} Εἰ γὰρ καὶ νῦν, φησὶν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ προσκρουσάντων αὐτῶν ὑμεῖς ἀντεισῆχθητε ἀλλ' οὐκ ἐκ πατέρων κάκεινοι πεφίλονται. προσῆκεν δὲ δήπου ὑπάρχειν ἀψευδῆ τε καὶ βέβαια πάντα τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ. {Rom 11,30-32} Συντόμως καὶ διὰ τοῦτο ἀσαφῶς εἴρηται τὸ προκείμενον, ἀνάγκη τοίνυν αὐτὸ σαφηνίσαι. ὅτι γάρ, φησὶν, οὐδὲν ἄπιστον λέγω, καὶ εἰς τὰ καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς ἀποβλέψατε· ὑμῶν ἀπειθούντων πάλαι ποτὲ τούτους ἠλεῖκε θεός, νῦν τὸ ἀνάπαλιν τούτων ἀπειθησάντων ὑμεῖς ἠλεήθητε. ὡσπερ οὖν τῆς νῦν σωτηρίας ὑμᾶς ἢ πρόσθεν οὐκ ἐκέκλικε ἀπειθία, τὸν αὐτὸν οἶμαί που τρόπον οὐδὲ τούτοις ἐν καιρῷ τῆς σωτηρίας ἐμποδῶν ἢ νῦν ἀπειθία κατασταθῆσεται· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀντιλογίας ἐκνικηθῆναι, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀντιτεινόντων αὐτὸς περὶ πάντας τὸν οἰκεῖον ἔλεον ἐπιδείξεται. τοιγαροῦν ἔκλεισεν ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. παραπλήσιόν ἐστι τὸ νόμος δὲ παρεῖς ἦλθεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. οὔτε γὰρ ὁ θεὸς αὐτοὺς 402 ἀπειθεῖς ἐποίησεν, ἀλλ' αὐτὸς σωτήρια δέδωκεν παραγγέλματα καὶ τούτοις ἡμῶν ἀσφαλιζόμενος τὴν φύσιν περιεφράξατο, τῶν δὲ ἀνομησάντων τοῦτο ἐκβέβηκεν· οὔτε διὰ τοῦτο τὰ προστάγματα δέδωκεν ἵνα ἀπειθήσαντας ἐλεήσῃ, ἀλλ' οὕτω τοῦτο διὰ τὴν ἐκείνων ἀποβέβηκεν ἀπειθειαν. τούτου δὲ τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα τῶν προεκτεθέντων ἐστίν, οἷον πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ οὐ γὰρ ἵνα σωθῶσιν οἱ ἔθνη, διὰ τοῦτο τοῦ Ἰσραὴλ τινες ἐπωρώθησαν, ἀλλὰ πωρωθέντων τούτων ἐκεῖνο ἐπηκολούθησεν καὶ τὸ ἠπειθῆσαν δὲ τῷ ὑμετέρῳ ἔλεει ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσιν, καὶ πάντα ὅσα τοιαῦτα κατ' αἰτιατικὸν ἐκπεφώνηται τρόπον, οὐκ ἔχοντα τὸν νοῦν αἰτιατικόν. {Rom 11,33-36} Διακύψας πρὸς τὸ ἀνέκφραστον καὶ ἀπερινόητον πλῆθος τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ σοφῶς ὅπως κατὰ καιρὸν διαμένει πραγματευόμενος τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀναλογισάμενος, εἶτα ἐκπλαγεῖς καὶ ὄλος γενόμενος πρὸς τῷ θαύματι μέγιστον τοῦτο ἀνέκραγεν ἐκ ψυχῆς. τὸ μὲν οὖν βάθος πλούτου τὸ πολὺ καὶ ἄφθονον καὶ ἀκατάληπτον αὐτοῦ τῆς ἀγαθότητος λέγει, τὸ δὲ σοφίας ὅτι σοφῶς καὶ συνετῶς διέπει τὰ καθ' ἡμᾶς, τὸ δὲ γνώσεως ὅτι περὶ ἐκάστων ἀκριβεστάτην ἔχων τὴν πρόγνωσιν οὐδὲν ἐξ ἀμαθίας εἰς τὴν ἡμετέραν διοίκησιν παραβλάπτεται, ὡς δεῖ καὶ ὅτε δεῖ, τὰ πάντα οἰκονομούμενος, τὸ δὲ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ὅτι τῶν κεκριμένων καὶ δοκίμων καὶ πολυτρόπων αὐτοῦ διατάξεων ἀπαρακολούθητος ἢ πορῖα καὶ ἄδηλος. ἅπασιν τούτοις ἐπάγει μαρτυρίαν σύμφωνον τῆς τοῦ Ἡσαΐου γραφῆς, ὅτι τε ἀκατάληπτος ἐπὶ πᾶσι καὶ ἀνευδεὴς πάντων ἐστίν. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; καὶ ἔτι διδάσκων ὅτι περ οὐκ ἀμοιβὴν ἀλλὰ χάριν οἱ ἄνθρωποι παρ' αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ σύμπαντα κομιζόμεθα, ἐπάγει· ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι τὴν ἀρχῆθεν γένεσιν ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ τὴν διαδοχὴν καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα τὴν ἀνακαίνωσιν ἔσχεν, αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.

{Rom 12,1} Συμπεράνας τὸν περὶ τοῦ δόγματος ἅπαντα λόγον ἐντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν μεθίσταται, καὶ διὰ τῆς καθόλου συμβουλῆς τῶν 403 πρακτέων δείκνυσιν ἡμῶν τὸ πρὸς τοὺς ἐν τῷ νόμῳ διαφέρον, ὃ διὰ πολλῶν καὶ ἐν αὐτοῖς ἀπεδείκνυ τοῖς περὶ τοῦ δόγματος λόγοις. ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, ἄπειρον, ὧ ἀδελφοί, τῶν τοῦ θεοῦ περὶ ἡμᾶς οἰκτιρμῶν τὸ πλῆθος ἐστίν, τοῦτο δέομαι καὶ ἀντιβόλῳ ἑαυτοὺς ἡμᾶς ὅλους ἀντὶ πάσης θυσίας ἀφορίσαι καὶ ἀναθῆναι θεῷ· οὐ γὰρ ὡσπερ ἡ ἐν τῷ νόμῳ πρὸς θάνατον οὕτω καὶ ἡ νῦν, ἀλλὰ πρὸς ζωὴν ἢ τοιαύτη θυσία προσάγεται τὸν ἁγιασμόν ἀσκουμένη, καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη μᾶλλον ἐκείνης ἀρέσκει τε καὶ ἤδει θεόν, ὅσῳ καὶ τιμιωτέρα τῶν ἀλόγων ἢ τῶν λογικῶν προσφορά. {Rom 12,2} Ὁ παρῶν βίος, φησί, ῥευστός ἐστι καὶ φθαρτός, καὶ ἥκιστα μετέχων τοῦ σταθεροῦ πρὸς πολλὰ μεταβάλλεται. μὴ τοίνυν τὴν οἰκείαν ζωὴν πρὸς τὸ τούτου μεταφέρετε σχῆμα, καθάπερ ἡ τῶν ὑγρῶν φύσις τοῖς εἰς ἅπερ ἐνίεται σκεύεσι συναποτυποῦται. ἔξομοιοῦμενοι δὲ μᾶλλον πρὸς ὄνπερ ἀνεκαινίσθητε τύπον τὸν πνευματικόν τε καὶ νοερόν, δεδοκιμασ μένον τὸ περὶ ὑμᾶς θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθόν τε καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον διαπράττεσθε. {Rom 12,3a } Λέγω γάρ, φησί, διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι ἵνα εἶπη τὴν τοῦ περὶ τούτων διδάσκειν ἐξουσίαν ἐκ θείας χάριτος εἰληφώςπαντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖντοῦτ' ἐστίν ὅστις ἂν ἐν ὑμῖν εἶναι νομίζοιτο μέγιστος, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν κάλλιστα τὴν ὑπερηφανίαν παραφροσύνην ὠνόμασεν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. χρῆσθαι δὲ μᾶλλον παραινῶ μετρίῳ φρονήματι· σωφροσύνη γὰρ τὸ τοιοῦτόν ἐστιν. λέγει δὲ ταῦτα διὰ τοὺς ἐπαιρομένους κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἐκ τῶν χορηγουμένων αὐτοῖς τότε πρὸς θαυματουργίαν πνευματικῶν χαρισμάτων· οὐ γὰρ ἵνα, φησὶν, ἀπεχθάνοισθε πρὸς ἀλλήλους, οὐδὲ ἵνα πρόφασις ὑμῖν ἦ πολέμου τὰ θεῖα, δέδωκεν ὑμῖν ὁ θεὸς τὴν ἑαυτοῦ δωρεάν, ἀλλ' ὑπὲρ ὁμονοίας καὶ φιλίας καὶ τῆς πάντων σωτηρίας κοινῆς. 404 {Rom 12,3b } Οὐδεὶς ὑμῶν, φησὶν, οὐδὲν οἴκοθεν ἔχει, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ μεζονος καὶ ὁ τοῦ ἡττονος ἠξιωμένος χαρίσματος παρὰ θεοῦ δέδοκται τοῦτο λαβῶν, ὃς εἰδὼς ἀκριβῶς τὴν ἐκάστου πίστιν ἀνάλογον ταύτης ποιεῖται τὴν τούτου διανομήν. {Rom 12,49a } Οὐκοῦν προσήκοι ἄν, φησί, καὶ ἡμῶν τὸν καθ' ἓνα τὴν αὐτὴν τάξιν ἣν ἔχει μέλη πρὸς σῶμα, ταύτην ἔχοντα καὶ αὐτὸν πρὸς Χριστὸν χρῆσθαι κατ' ἐκεῖνα πρὸς ὄφελος τοῦ κοινοῦ τῷ δεδομένῳ χαρίσματι καὶ συνεισφέρειν τὸ ἐπιβάλλον ἐν ᾧ τίς ἐστίν. ὡς ἐν μὲν τῷ παντὶ σῶματι συγκεκριημένῳ καὶ αὐτὸς συμμεθέξει τοῦ κέρδους τὸ μέρος, τούτου δὲ φαύλως διακειμένου τὸ καθ' αὐτὸν αὐτὸς οὐδὲν ὠφελήσεται. τὸ μέντοι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως οὐ τῇ προφητεῖα μόνῃ προσήκει, κοινὸν δὲ κατὰ πάντων ἐστὶ τῶν μετέπειτα καὶ πρὸς αὐτὸ τὴν ἀναφορὰν ἔχει τὰ πάντα. διακονίας δὲ χάρισμα τὴν πρὸς τὸ δια κονεῖσθαι τοῖς δεομένοις πρὸς οὐς ἀντιτείνει, φησὶν, ἐπιτηδειότητα, διδασκαλίαν δὲ τὴν ἀπόλυτον συμβουλήν, παράκλησιν δὲ τὴν ἕκ τινος προφάσεως παραπεσούσης διδασκαλίαν κατάλληλον. ἀπλό τητα τὸ ἀπλοϊκόν τε καὶ ἄφθονον λέγει, ἰλαρότητα δὲ τὴν πρόθυμον εἰς ἔλεον γνώμην φησὶ καὶ τὴν σὺν χαρᾷ τὸν οἶκτον ἐνδεικνυμένην. εἶτα τὸ τούτων κεφάλαιον καὶ δι' οὗπερ ἂν αὐτοῖς ταῦτα κατορθωθείη· ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος· ἐὰν γὰρ τὸ χρῆμα, φησὶ, τῆς ἀγάπης εἰλικρι νὲς καὶ γνήσιον ἔχητε, χρήσεσθε δεόντως οἶδ' ὅτι καὶ τοῖς χαρίσμασιν. {Rom 12,9b } Οὐκ ἂν τις ἀπέχεσθαι μὲν αὐτοὺς τοῦ πονηροῦ νουθετῶν, ἔχεσθαι δὲ προτρέπων τοῦ ἀγαθοῦ, ἀμφοτέρων ἐχρήσατο τοῖς ὀνόμασιν· εἷς τε γὰρ φυγὴν τοῦ πονηροῦ πέρας ἢ στύγησις, καὶ εἰς κτήσιν τοῦ ἀγαθοῦ τῆς κολλησεῶς τε καὶ τῆς ἐνώσεως τῆς ἀδιασπάστου κυριώτερον οὐδέν. {Rom 12,10} Μετὰ στοργῆς, φησὶ, τὴν φιλίαν τὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς, τοῦτ' ἐστίν ἐπιτεταμένην αὐτὴν καὶ πολλὴν ἔχετε, ὥστε καὶ ἑαυτῶν ἐκείνους μᾶλλον τοῦ πλείονος ἀξιοῦν. 405 {Rom 12,1112} Τὰ σπουδαῖα, φησὶ, δίχα παντὸς ὄκνου ζεούση

προθυμία δια πράττεσθε ὡς δουλείαν τῷ κυρίῳ πληροῦντες, καὶ τὴν ἐλπυζομένην ὑπὲρ τούτων ἀμοιβῆν ἐκδεχόμενοι χαίρετε, ὑπὲρ ἧς καὶ τὰς ἐπαγομένας ὑμῖν θλίψεις μεθ' ὑπομονῆς δίκαιοι φέρειν ἐστέ. μὴ μὴν ἀπαγορεύειν πρὸς τὴν ἐπὶ τούτοις τοῦ θεοῦ μακροθυμίαν, ἀλλ' ἀπερισπάστως αὐτὸν ἐν πᾶσιν ἐπιβοᾷσθε καὶ πάντοτε. {Rom 12,13-14} Ταῖς χρεΐαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες. οἰκειούμενοι τὰ τῶν ἀγίων, φησί, καὶ ὡς κοινῶν τῶν ἐκείνων χρεΐων προνοούμενοι· ἀγίους μέντοι τοὺς πιστοὺς ὀνομάζει ὡς πρὸς ἀγιασμὸν κεκλημένους. Τοσοῦτον βούλομαι, φησίν, ὑπάρχειν ἐν ὑμῖν τὸ φιλανθρώπινον ὡς καὶ τοῖς πολεμοῦσιν ὑμᾶς φιλοῦντων παρέχεσθαι συγγνώμην. {Rom 12,15-16} Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, ἵνα εἴπη βασκανίας ὑμᾶς ἀπηλ λάχθαι καλόν. κλαίειν μετὰ κλαιόντων, ἐφήδεσθαι συμφοραῖς ἀλλοτρίαις οὐ δίκαιον. μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐν ἀμφοτέροις, ἀλλὰ καὶ τὸ πλέον παρήνεσεν· τοῦ γὰρ μὴ φθονῆσαι περιττὸν τὸ καὶ συνησθῆναι, καὶ τοῦ μὴ ἐφρησθῆναι περιττὸν τὸ καὶ συναληγήσαντα κλαυθμοῦ κοινωνῆσαι. Γίνεσθε, φησί, περὶ ἀλλήλους ὁμόψυχοι, μὴ κατὰ τῶν πέλας φρονήματι χρώμενοι, συγκατιόντες δὲ τοῖς πλησίον καὶ συμπεριφερόμενοι μᾶλλον. {Rom 12,17} Ἐπειδὴ τὸ μὴ τοῖς ὁμοίοις ἀμύνεσθαι τοῖς πονηροῖς τοῦ θεοῦ διαγορευόντος νόμου, πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς ἀδικίαις ἐρεθίζο μένοις ὑπὸ θυμοῦ μωρία τοῦτο δοκεῖ, καὶ τὸ στέργειν τὴν ἡσυχίαν ἐῶντες ὡς ἄνανδρον, εἰς σπουδὴν μεΐζονος βλάβης προάγονται, παραινεῖ μὴ οὕτω ποιεῖν μηδὲ τοῖς ἐξ ὀργῆς οἰκειοὺς παραχωρεῖν ὡς κρείττοσι τῆς θεΐας διατάξεως λογισμοῖς, ἀλλ' ὑπακοῦειν ἐκείνῃ χαίρειν φήσαντος τούτοις. 406 Μὴ νομίζετε, φησί, προσήκειν ὑμῖν πρὸς ἐνίους μὲν εἶναι καλοῖς, πρὸς ἐνίους δὲ γε κακοῖς, ἀλλὰ κακοῖς μὲν πρὸς οὐδένα, καλοῖς δὲ πρὸς ἅπαντας. {Rom 12,18} Καλῶς τὸ εἰ δυνατόν· ἔστι γὰρ ὅτι καὶ διαμαχομένου μοι τοῦ πλησίον ἐγὼ τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην οὐ βούλομαι. συνεστῶς οὖν πρὸς τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ πράγματος ποιεῖται τὴν συμβουλήν· τὸ τῆς ὑμετέρας γνώμης ὑγιαίνειν ἐθέλω, φησίν, κἂν νοσοῖεν ἄλλοι τινές. {Rom 12,19} Ὡς ἂν μᾶλλον εἰς ὑπακοὴν αὐτοὺς ἀγάγοι τῆς συμβουλῆς, ἐπιφέρει ταῦτα λέγων ὅτι τῆς φιλονεικίας ἐξισταμένοις ὑμῖν ὑπάρξει τὸ τῆς ἐκδικήσεως ἄμεινον· τιμωρήσεται γὰρ τοὺς ἡδίκηκότας ὑμᾶς ὑπὲρ ὑμῶν ὁ θεός. {Rom 12,21} Ὅντος οὖν, φησί, πολὺ δυνατωτέρου τοῦ τὴν ὑπὲρ σοῦ δίκην εἰσπραξαμένου, πάρες αὐτὸς τὸ διὰ τῶν ἴσων ἔργων μιμῆσθαι τὸν πονηρόν· ταύτη γὰρ ἢ κάκεῖνον ἀπολύεις τοῦ ἐγκλήματος ἢ καὶ σαυτὸν αὐτῷ συνυπάγεις εὐεργετεῖν αὐτὸν μᾶλλον εἰς δύναμιν πρόθυμον· συμ βήσεται γὰρ οὕτως ἐκείνῳ πεφηνότι περὶ σὲ τὸν εὐεργέτην ἀδίκῳ τὴν ἐσχάτην ἀπενέγκασθαι κόλασιν. μέχρι τούτου συνδραμῶν τοῦ ἀδίκου μένου τῷ πάθει καὶ προσδοκίᾳ μεΐζονος τιμωρίας τῆς μὲν ἐν χερσὶν αὐτὸν ἀποστήσας, εὖ δὲ ποιεῖν ἀναπεισας, ἐπάγει λοιπὸν ὡς ἂν ἤδη τοῦ θυμοῦ καθυφέντα καὶ τῶν λεγομένων ἐπαΐειν δυνάμενον, τῆς νουθεσίας τὸ ἐντελὲς καὶ φησιν. Σοῦ μὲν οὖν, φησίν, οὐκ ἐπεξίοντος, μᾶλλον δὲ καὶ εὐεργετοῦντος, πρόδηλον ὡς ἀμυνεῖται θεὸς ὑπὲρ σοῦ τὸν ἡδίκηκότα, καὶ περὶ τούτου λεγούσῃ διαπιστεῖν οὐ χρὴ τῇ γραφῇ· βούλομαι μὲν τοιαύτη γνώμη τὰ καλὰ περὶ τὸν ἐχθρόν ἐπιδείκνυσθαι· τοῦτο γὰρ ἦττης, οὐ νίκης μαρ τύριον τῶν κακῶν ἐν κακίᾳ πλεονεκτεῖν καὶ τὴν εὐποΐαν εἰς βλάβην τούτων ἐπιτηδεύειν περὶ οὓς ἐνεργεῖται. ὄρα τοίνυν ὅπως μὴ συναρ πασθεὶς ἠττηθῆς ποτε τοῦ κακοῦ, φαίνου δὲ αὐτοῦ κρείττων ἀεὶ διὰ τῆς συμμαχίας τοῦ ἀγαθοῦ. ταῦτα περὶ ὁμονοΐας τοῖς πιστοῖς τῆς εἰς ἀλλήλους καὶ τῆς εἰς πάντα διαλεχθεῖςπρέπον γὰρ εἶναι τοῖς τὴν ἐν Χριστῷ κεκτημένοις ἐλπίδα τοιοῦτοιςμεταβαίνει πρὸς ἄλλο πάλιν κεφάλαιον. 407

{Rom 13,1a } Ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος κεκρατημένοις τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν προτέρων ἐθῶν, ἀναγκαίως δυσπαράδεκτον ὑπῆρχεν τὸ εὐαγγέλιον, ἄλλως τε

καὶ τὰ ὑπὲρ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν ὑπισχνούμενον καὶ προσέτι παρ' ἰδιωτῶν καὶ πτωχῶν καὶ ἀγραμμάτων ἀνθρώπων καταγγελλόμενον. τούτου χάριν πολλή τις ἦν ἐν τῷ τότε τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἢ χορηγία δυσωποῦσα τὸ γένος τῶν ἀρχαιοτέρων ἀφισταμένους μετα μανθάνειν τὰ παρὰ τῶν ἀποστόλων διδάγματα. κάτοχοι δὴ γινόμενοι τῷ πνεύματι καὶ μονονουχὶ παρόντα θεωροῦντες τὰ κηρυττόμενα διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πνεύματος διδομένης αὐτοῖς πρὸς σημείων ἐνέργειαν ἐξουσίας, ἠτίμαζον, ὡς εἰκός, τὰ παρόντα καὶ τῆς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος ματαιότητος κατεγέλων, φαυλίζοντες μὲν πλοῦτον, φαυλίζοντες δὲ δόξαν, φαυλίζοντες δὲ δυναστείαν, ὑπερορῶντες δὲ καὶ αὐτῆς βασιλείας ὡς ὄνειρατος ἢ σκιάς διηλλαχότων οὐδέν. ἐκ δὲ τούτων προβαίνειν ἔμελλεν εἰς στάσεις καὶ πολέμους αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα, κατὰ μικρὸν περιττὸν ἡγουμένους μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ἔτι τοῖς πρόσθεν ἐμμένειν καταστάσεως σχήμασιν, καὶ τῆς θείας χάριτος ἐν ἴσῳ προσιεμένης τοὺς ἅπαντας αὐτοὺς τοῦ παρόντος ἔτι βίου τῆς ἀνωμαλίας ἀνέχεσθαι, μάλιστα τῆς τοιαύτης γνώμης αὐτοῖς καὶ ἐξ αὐτῆς πλέον τῆς ἐπιστολῆς κυρουμένης· διὰ πάσης γὰρ τοῦτο αὐτοῖς συνεβούλευσεν τὸ μὴ κατὰ σάρκα δεῖν ἔτι ζῆν αὐτοὺς ὡς Χριστῷ μεταστάντας ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· ὑμεῖς γάρ, φησὶν, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. τοῦτο οὖν προϋπιδόμενος ὁ μακάριος Παῦλος τὴν ἀρμόττουσαν εἰκότως πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ τούτου ποιεῖται διδασκαλίαν καὶ φησιν· πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτατέσθω. καὶ πρῶτον μὲν περιληπτικὸν καὶ κοινὸν κατὰ πάντων ἐποιήσατο τὸ παράγγελμα, εἶτα οὐκ εἶπεν ἐξουσία, φησὶ, παρὰ γνώμην θεοῦ, δεῖ πεπεῖσθαι σαφῶς αὐτῷ δοκοῦν εἶναι τὰς οὐσας. {Rom 13,23} Τί δὲ ὅλως, φησὶ, καὶ διαστασιάζεις, εἶπέ μοι, πρὸς τὴν ἀρχήν; χρηστὸς εἶ καὶ μισεῖς πονηρίαν, οὐκοῦν ἔπαινον ἐξ αὐτῆς ἀλλ' οὐ φόβον δεῖ περιμένειν· συνεργὸν γάρ σοι τοῦ καλοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔδωκεν ὁ θεός. {Rom 13,45} Εἰ δὲ πρὸς κακίαν ῥέπεις, φησὶ, καὶ τοῦ χείρονος εἶ φιλητής, εἰκότως ταραττή καὶ δέδοικας· ὑπεύθυνον γάρ εἰς τιμωρίαν σαυτὸν αὐτῷ παραδίδως ἔχοντι τοῦ κολάζειν τοὺς κακοὺς θεόθεν τὴν ἐξουσίαν. ἐν αὐτῷ μέντοι καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἐξουσίαις αὐτοὺς ὁποῖους εἶναι χρή, συνεβούλευσεν. Πανταχόθεν ἄρα τὸ εἶκειν αὐτοῖς καὶ ὑποτάσσεσθαι φαίνεται, φησὶν, ἀναγκαῖον, καὶ χωρὶς γὰρ τοῦ ἐκ τῆς τῶν ἀρχόντων, οἴμαι, τιμωρίας δέους ὑπ' αὐτοῦ τοῦ οἰκείου συνειδότος ἐν τῷ ποιεῖν τὰ ἄτοπα κολαζόμεθα. {Rom 13,6} Ἀλλὰ μὴν, φησὶν, ἱκανὸν καὶ ἡ τῶν χρημάτων εἰσφορὰ πρὸς τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ἐνάγειν ὑμᾶς· μεγίστη γὰρ ἀπόδειξις, οἴμαι, καὶ τοῦτο τῷ θείῳ δόγματι λειτουργοῦντας αὐτοὺς τῇ τοιαύτῃ προσκαρτερεῖν λειτουργίᾳ. ἐν μέντοι τούτοις ἅπασιν τὸ τῷ σωτῆρι λεχθὲν πρὸς Ἰουδαίους ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὅτι ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. ὅθεν συνάγων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον αὐτῷ τὰ προειρημένα συνετῶς ἐπιφέρει· ἀπόδοτε οὖν πᾶσιν τὰς ὀφειλάς καὶ τὰ ἐξῆς. {Rom 13,7-8} Ἔστι μὲν ὁ φόρος καὶ τὸ τέλος ταυτόν. ἀμέλει φόρους ἐν τῷ πρὸ τούτου ῥητῷ τελεῖν αὐτοὺς ἔφησεν διὰ τοῦτο γάρ, φησὶ, καὶ φόρους τελεῖτε, νῦν δὲ αὐτὸ διεῖλεν, ἢ τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι εἴτε φόρον εἴτε τέλος τὸ τοιοῦτό τις ἐθέλοι καλεῖν, ὑμῖν γε αὐτὸ παντὶ 409 τρόπῳ προσῆκεν ἐκτινύναι· ἢ τὸ μὲν, ἔφησε, δηλῶν τὴν εἰς τὸ δημόσιον τῶν χρημάτων συντέλειαν, τὸ δὲ τὰς ἰδικὰς τοῖς κεκτημένοις προσόδους. τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον οἶον τοῖς ἐν ἀρχαῖς, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν οἶον τοῖς φίλοις καὶ ὄλοις τοῖς πλησίον. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· οὐχὶ μὴ ἀποδιδόναι τὴν ἀγάπην ἐν τούτοις φησὶν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ μόνον τὸ τῆς ἀγάπης χρῆμα διὰ παντὸς ἀλλήλοις

ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον ὄφλημα κατατίθεσθε· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἕκαστον χρεῶν ἀποδεδωκότες ἔχετε μετὰ τὴν ἔκτισιν τὸ ἀνεύθυνον, ἐπὶ δὲ τῆς ἀγάπης τοῦτο οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀεὶ δεῖ ταύτην ἐκτινύναι καὶ ἀεὶ χρεωστεῖν. {Rom 13,11} Μάλιστα δέ, φησὶν, ὑμᾶς καὶ τὸ βραχὺ τοῦ παρόντος αἰῶνος παρακαλείτω πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐπιεικές· ἐπὶ θύραις γὰρ καὶ ὅσον οὐπω τῆς ἀναστάσεως ἐφέστηκεν ὁ καιρὸς καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῆς συντελείας γινόμεθα πλησιέστερον. {Rom 13,12} Νύκτα τὴν θνητὴν λέγει κατάστασιν ὡς τῶν ἐν αὐτῇ κατακρατούσης ἀγνοίας θεοῦ, ἡμέραν δὲ γε τὴν ἐν Χριστῷ φησι διαγωγὴν τὴν ἀκήρατον ὡς τῶν καταξιουμένων ἐκείνης ὑπὸ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας καταυγαζομένων τριάδος.

{Rom 14,14} Πρὸς ἄλλο πάλιν κεφάλαιον μέτεισιν ἀφ' οὗ καὶ πρὸς τὸ γράψαι Ῥωμαίοις τὴν ἐπιστολὴν ἔσχε πρόφασιν. ἤδει τοῖς ἐξ Ἰουδαίων τῇ πίστει προσιοῦσι φιλονεικίαν πρὸς τοὺς ἐξ ἔθνων πιστεύοντας γινομένην περὶ τινῶν ἰδικῶν τοῦ νόμου παρατηρήσεων οἷον περὶ φυλακῆς ἡμερῶν καὶ βρωμάτων διαφορᾶς, καὶ τοιούτων ἄλλων τινῶν τῶν μὲν Ἰουδαίων φυλαττόντων, τῶν δὲ ἐξ ἔθνων αὐτῶν τε ἀπεχομένων, οὐ κρατούντων αὐτά, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιμεφομένων τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆς, καὶ πρὸς παροξυσμὸν αὐτῶν ἐπ' αὐτῶν ἐσθιόντων ὡς ἔχθραν αὐτοῖς ἐνεῖναι συμβαίνειν ἐκ τούτου πράγματος ἀδιλλάκτον καὶ πρὸς ἀλλήλους ὑπόπτως διακειμένους τῆς ἐν Χριστῷ κλήσεως ὑβρίζειν τὸ ἔκκριτον, τὴν ἀγάπην φημί. διορθούμενος οὖν καὶ περὶ τούτων αὐτοῦς, ἐπειδὴ τὸ ἀπ' ἔθνων μέρος ἐν τῇ Ῥώμῃ τοῦ ἀπὸ Ἰουδαίων προσεληλυθότος πλείον τε ὑπῆρχε καὶ δυνατώτερον, ἀπὸ τοῦ πρὸς αὐτοὺς εἰκότως ἄρχεται λόγου· τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμ 410 βάνεσθε. ἐντρεπτικώτατα σφόδρα τῷ προκειμένῳ μετὰ τῆς ἀληθείας ἐνέβαλεν· ἀσθενοῦντα μὲν γὰρ τὸν Ἰουδαῖον εὖ μάλα προσεῖπεν ὡς ἀσθενεῖα λογισμῶν τοῖς νομικοῖς ἔτι κατακρατούμενον ἔθεσιν, ἐνέτρεψε δὲ γε διὰ τούτου τὸν ἔθνικὸν ἱκανῶς εἰς τὸ πεισθῆναι τῇ συμβουλῇ· τίς γὰρ οὕτως ἀπάνθρωπος ὅστις ἀσθενοῦντι τὸ συγγινώσκειν ἀφείς ἐπεμβήσεται, καὶ δέον ἐπικουρεῖν ὅδε καὶ προσεπιθήσει τῇ συμφορᾷ; ἐποίει δὲ ταύτην ἀναγκαίαν αὐτῷ τὴν παραίνεσιν καὶ ἡ προλαβοῦσα διδασκαλία· τὸν γὰρ νόμον καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ἅπασαν πολιτείαν ὑπὸ τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος κατηργῆσθαι παντοίως ἀπέδειξεν. συνεῖδεν οὖν, ὡς εἰκός, βαρύτερον τῷ Ἰουδαίῳ τὸν ἔθνικὸν ἐσόμενον καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς φιλονεικίαν ἐπιτεθησομένην, εἰ μὴ τὰ εἰκότα πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ τούτου διαλεχθῆ. μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. ὅς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει καὶ τὰ ἐξῆς. τέλειοι, φησί, τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν ὄντες μὴ ἐκβιάζεσθε τοὺς οὐκ ἐξικνουμένους ἔτι πιστῶς καὶ ἄνευ διαλογισμῶν ποιεῖσθαι τὴν πάντων ἀδιακρίτως μετάληψιν, ἀλλ' αὐτοὶ μὲν τοῦ κρείττονος ἔχεσθε, τοὺς δὲ ἢ βλάπτεσθαι διὰ βρώσεως ἢ καὶ ὠφελεῖσθαι διὰ παρατηρήσεως οἰομένους προσλαμβάνεσθε, τοῦτ' ἔστιν· οἰκιοῦσθε καὶ θάλπετε καὶ μὴ ἀποστρέφεσθε. συντόμως δὲ εἶπεῖν· μηδὲ ὁ ἐσθίων ὡς τελεώτερος ὢν αὐτὸς ἐκφραυλιζέτω τὸν οὐκ ἐσθιόντα, μήτ' αὖ ὁ μὴ ἐσθίων ὡς παρανομοῦντος τοῦ ἐσθιόντος καταψηφίζεσθω. καὶ τὸ εὐλογόν τε ὁμοῦ καὶ δίκαιον ἐμφαίνων τῆς παραινέσεως· ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο. σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; εἰ γὰρ ὁ θεὸς αὐτὸν προσήκατο, πῶς οὐ τολμηρόν σοι, πῶς δὲ ἀκίνδυνον οἰκέτην ἄλλω διαφέροντα κατακρίνειν; καὶ ἐπειδὴ περὶ τὸ κήδεσθαι ἐκατέρων ἐκάτεροι προβάλλεσθαι ἔμελλον, τῷ ἰδίῳ, φησί, κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. περιττὴ σοι παντελῶς ἡ περὶ τὴν μάχην, φησὶν, ἐστὶν ἀφορμὴ· εἴτε γὰρ ἔστηκεν εἴτε καὶ μὴ, σοὶ κινδυνεύεται πρὸς οὐδέτερον, οὔτε πρὸς ζημίαν οὔτε πρὸς κέρδος. τοῦτο εἰπὼν εἰς τὸ περιελεῖν αὐτῶν τῆς φιλονεικίας τὴν πρόφασιν, ἵνα μὴ τῆς ἀλλήλων ἀπογινώσκειν σωτηρίας ἐντεῦθεν προάγοιντο,

σταθήσεται δέ, φησίν, δυνατὸς γὰρ ὁ θεὸς στήσαι αὐτόν. {Rom 14,6} Ἀμφότεροι γάρ, φησίν, οὗτος κάκεινος ἐνὶ χρῶνται σκοπῶ, τιμῇ τῇ περὶ τὸν θεόν· ὃ τε γὰρ παραφυλαττόμενος τὴν ἡμέραν οἶεται θεοῦ 411 νόμον πληροῦν, ὃ τε ἀδιαφορῶν περὶ τούτων πᾶσαν ὡς ὑπὸ θεοῦ γενομένην ἡμέραν δι' ὁμοίας ἔχει τιμῆς. {Rom 14,9} Καὶ περὶ τῶν διὰ κακουχίας τοῦ σώματος νεκρῶν τοῖς πάθεσιν καὶ ζώντων ἐν Χριστῷ. {Rom 14,10-11} Σὺ δέ, φησί, τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; πάλιν ἀνέλαβε τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον καὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἀτοπίαν τοῦ γινομένου μᾶλλον παρέστησεν. συναγαγὼν δὲ τὸ προκείμενον οὕτω παρεισφέρει καὶ τῆς κρίσεως μνήμην, τῷ φόβῳ ταύτης νηφαλιωτέρους αὐτοὺς ἔργα ζόμενος· πάντες γὰρ παραστησόμεθα, φησί, τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. μονονουχὶ τοῦτο λέγων· ἔστι κριτὴς ὁ Χριστός, καὶ καιρὸς ἕτερος ὠρισταὶ κρίσεως. τί βιάζῃ; τί παρεξωθεῖς τὸν κριτὴν; τί τὸ μὴ σὸν προαρπάξεις; οὐκ ἄλλους σὺ κρίνεις ἐτάχθης, ἀλλ' αὐτὸς ὅπως ἀπολογία κρινόμενος μεριμνᾶν προσετάχθης. καὶ ἐπάγει γραφὴν κὴν τοῦ Ἡσαΐου μαρτυρίαν πάλιν τὸν περὶ τῆς κρίσεως λόγον πιστοῦ μενος· ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ καὶ τὰ ἐξῆς. συνίσταται σαφῶς καὶ διὰ τῆς ῥήσεως ταύτης τοῦ υἱοῦ τὸ πρὸς τὸν πατέρα τελῶς ἰσότιμον, Ἡσαΐου γὰρ αὐτὴν ἐκ προσώπου λελέχθαι τοῦ θεοῦ φήσαντος οὕτως· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι ἄλλος. κατ' ἐμαυτοῦ ὁμνύω, ἢ μὴν ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη, οἱ λόγοι μου οὐκ ἀποστραφήσονται, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ. οὕτως εἰπόντος αὐτὴν τοῦ προφήτου Παῦλος ὡς ἐφαρμόττουσαν ἐξεδέξατο τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, οὔποτ' ἂν τοῦτο ποιήσας, εἰ μὴ θεὸν ἀληθινὸν εἶναι καὶ τὸν Χριστὸν ὡς τὸν πατέρα ἠπίστατο. ὑπομνήσας δὲ τῆς κρίσεως αὐτοὺς καὶ συστείλας αὐτῶν ταύτη τὰ φρονήματα καὶ μετριώτερα καταστήσας ἐπιφέρει· ἄρα οὖν ἕκαστος περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ θεῷ. {Rom 14,12-13} Ἀφόμενοι τοίνυν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔριδος καὶ φιλονεικίας τοῦτο στήσομεν μᾶλλον παρ' ἑαυτοῖς, τὸ μετ' ἀγάπης ἀλλήλοις συζῆν, ὡς ἀδελφοῖς πρὸς ἀδελφούς πρέπον ἐστίν. φυλαττόμενοι τὸ καὶ κατὰ μικρὸν 412 λύπης ἢ βλάβης ὅλως τινὸς τοῖς ὁμοπίστοις παραίτιοι γίνεσθε. καὶ ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἦν ὁ λόγος οὗτος ἀποτεινόμενος, ἵνα μὴ νομίσωσι ταῦτα λέγειν αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸ μὴδὲ αὐτὸν ποτε ὄσσην ἔδει περὶ τῶν τοιούτων ἔχειν τὴν γνῶσιν, ἐπήγαγεν· οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ καὶ τὰ ἐξῆς. {Rom 14,14} Οἶδα καὶ πέπεισμαι, φησίν, ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτοῦ. ἐμοὶ μὲν οὖν, φησί, πεπιστευκότι βεβαίως Χριστῷ, πρόδηλον ὡς ἀτελῶν ἐστὶν ἢ περὶ τῶν τοιούτων διάκρισις· πάντα γὰρ ὑπάρχει καθαρὰ τῆς ἐκεῖθεν εὐλογίας μετέχοντα. {Rom 14,15-17} Θαυμασιώτατα τὸ πρᾶγμα διέλαβεν· πρῶτον μὲν τῷ εὐτελεῖ καὶ ταπεινῷ τῆς προφάσεως διὰ βρῶμα εἰπῶν, εἶτα τῷ προσώπῳ περὶ ὃ τὸ ἀμάρτημα, ὁ ἀδελφός σου φήσας, εἶτα αὐτῷ τοῦ πλημμελήματος τῷ ἀποτελέσματι ἀπώλειαν ἄντικρυς αὐτὸ προσειπῶν, τέταρτον τῷ εἰς ὃν ἡ ἀναγωγή τοῦ τολμήματος, ὑπὲρ οὗ γάρ, φησί, Χριστὸς ἀπέθανεν, πέμπτον ὅτι βλασφημεῖσθαι ποιεῖ τὴν εὐσέβειαν, ἕκτον ὅτι οὐχ ὑπὲρ τούτων ἢ τοιούτων ἀπολαύσεως τῇ Χριστοῦ πίστει προσεληλύθαμεν, ἀλλ' ἐπὶ μετουσίᾳ δικαιοσύνης, τοῦτ' ἔστιν ἀναμαρτησίας καὶ εἰρήνης καὶ χαρᾶς· ἐκ γὰρ τῆς ἀμαρτίας ἢ πρόσκρουσις, ἐκ δὲ τῆς προσκρούσεως ἢ λύπη, ἐκ δὲ τῆς λύπης κατάκρισις. ἀρθείσης μὲν οὖν τῆς ἀμαρτίας καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἐξήρηται, ἀντεισαχθείσης δὲ τῆς δικαιοσύνης εἰκότως εἰρήνη καὶ χαρὰ συνεισῆχθη. τὸ δὲ ἐν πνεύματι ἀγίῳ τὸν αἴτιον τῶν τοσούτων δηλοῖ ἀγαθῶν· τῇ γὰρ τοῦ ἀγίου πνεύματος χάριτι πρὸς υἰοθεσίαν ἀναγεννώμενοι, τοῦτ' ἔστι πρὸς ἄφθαρτον καὶ ἀπαθῆ καὶ ἀθάνατον ἀνιστάμενοι φύσιν, τῶν μὲν κακῶν τῶν προτέρων ἀπαλλαττόμεθα, τῇ δὲ τοῦ θεοῦ βασιλείας ἐντὸς καθιστάμεθα. {Rom 14,18} Ὁ τοίνυν ἐν τούτοις ὑποταττόμενος, φησί, τῷ

Χριστῷ καὶ τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν ἐπιδείκνυσθαι τοιαύτην ἐσπουδακῶς, ὁ τοιοῦτος καὶ θεῷ προσφιλῆς καὶ ἀνθρώποις ἐπαινετός. 413 {Rom 14,21-22a} Καλόν, φησί, τὸ μὴ φαγεῖν κρέα μηδὲ πιεῖν οἶνον καὶ τὰ ἐξῆς. τί οὖν; ἐγὼ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἀρνήσομαι δι' ἐκεῖνον; εἶπεν ἄν ἴσως τις. πρὸς δὴ τὸν τοιοῦτον ἐπήγαγεν· οὐκ ἐκοτῆναί σε, φησί, κελεύω τῆς πίστεως, τούναντίον μὲν οὖν καὶ παρακαλῶ σε ταύτης ἀντέχεσθαι. ἀλλὰ τί λέγω καὶ τί νουθετῶ; μὴ σκανδαλίζειν ταύτη τὸν ἀδελφὸν ἀλλὰ τούτου φειδόμενον ἧς ἔχεις πίστεως ἀρκεῖσθαι μάρτυρι μόνῳ θεῷ· ἔξεστι γὰρ οὕτω καὶ σὲ μὴ ζημιουῖσθαι τὴν πίστιν κάκεινον μὴ παραβλέπεσθαι. {Rom 14,22b23} Ἀκριβεστάτη τοῦτο καὶ ἀπηρτισμένη περὶ ἀρετῆς συμβουλή, τὸ μὴ ταῦτά τινα ποιεῖν ἐφ' οἷς ὑπὸ τοῦ ἰδίου κατακρίνεται συνειδότος. ἔαν δέ τις, φησί, τὸ μὲν ἐπιτετράφθαι τὴν βρῶσιν διαπιστῆ, ὡς δὲ κεκωλυ μένης μετέχη, παρανομίας ὑφ' ἑαυτοῦ σαφέστατα κατακέκριται. {Rom 15,12} Ὑπάρξαι μὲν οὖν φησιν ἐκ θεοῦ τελείας τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος ἀπολαῦσαι. δεῖ μέντοι τοὺς παρ' ὑμῖν ἀσθενοῦντας ὑπὸ τῶν παρ' ὑμῖν δυνατωτέρων ἀνέχεσθαι καὶ τοῦ κοινου πρὸς τὸ λυσιτελὲς ὑμᾶς ἔχειν τὴν πρόνοιαν, ἀλλ' οὐχὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ὑμῶν ἕκαστον μόνον ὀρᾶν. {Rom 15,3} Τοῦ Χριστοῦ φησιν ἐν τούτοις ἔσσεσθαι μιμηταί, ὅς τοσοῦτον τοῦ καθ' αὐτὸν ὑπερεῖδεν, ὡς ἐφαρμόττειν αὐτῷ σφόδρα τὸ ἐκ τοῦ Δαυὶδ γραφικόν· οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. τοῦτο δὲ διττὴν ἔχει τὴν ἔννοιαν· λέλεκται μὲν γὰρ ὡς πρὸς τὸν πατέρα καὶ θεὸν παρὰ τοῦ υἱοῦ, δύναται δὲ καὶ ὡς οἰκειομένου τοῦ μονογενοῦς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα βλασφημίαν εἰρησθαι, καὶ ὡς τὴν τῶν βλασφημούντων τὸν θεὸν ἀνθρώπων κόλασιν ὑπὲρ ὧν ἐβλασφήμουν αὐτόν, ἐφ' ἑαυτὸν ἀναδεξά μένου. 414

{Rom 15,4} Καὶ γὰρ οἶμαι, φησίν, οὐ τὴν ἄλλως τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων πράξεις τε καὶ προαιρέσεις παραδοθῆναι γραφῆ, ἀλλ' ἵνα ἐξ αὐτῶν καὶ ἡμεῖς ὠφελοίμεθα τῆς γνώσεως αὐτῶν παραπεμφθείσης ἄχρις ἡμῶν, καὶ μὴ ἀποναρκήσαιμεν πρὸς τὰς ὑπὲρ τῶν ἐλπιζομένων θλίψεις ἐπαγομένας ἡμῖν. {Rom 15,56} Θεὸν ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως λέγει τὸν τὴν ὑπομονὴν καὶ παράκλησιν χαριζόμενον ὡς καὶ θεὸν ἐλέους καὶ θεὸν οἰκτιρῶν. τὸ δὲ δῶν ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἀντὶ τοῦ μηκέτι κατὰ τὰ παλαιὰ τῶν πατέρων ὑμῶν ἔθη διαιρουμένους ἀλλ' ἐνουμένους κατὰ τὸν οὐράνιον ἄνθρωπον. τὸ δὲ τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα εἴπη τὸν θεὸν ὅς, ὅτι περ εἰς υἰοθεσίαν ἡμᾶς προσεκαλέσατο διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐπιστάσατο περὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν πρῶτον τοῦτο διοικησάμενος. τὸ μέντοι δῶν ὑμῖν ὁ θεὸς τὸ αὐτὸ φρονεῖν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζητε τὸν θεὸν οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου σημαίνων ἔφη θεοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ πάλιν ἀντὶ τῆς ἀντωνυμίας τὸ αὐτὸ τέθεικεν ὄνομα. ἦν γὰρ ἄν σαφέστερον οὕτω λεχθέν· δῶν ὑμῖν ὁ θεὸς τὸ αὐτὸ φρονεῖν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζητε αὐτόν, νῦν δὲ ἀντὶ τοῦ αὐτὸν τέθεικε τὸν θεόν. καὶ τοῦτο δὲ ἰδίωμα τῆς γραφῆς ὡς τὸ ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου, τοῦτ' ἔστι παρ' ἑαυτοῦ, καὶ τὸ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, τοῦτ' ἔστιν ἑαυτοῦ. καὶ τὸ δῶν αὐτῷ ὁ κύριος εὐρεῖν ἔλεος παρὰ κυρίου, καὶ τὸ ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη θεοῦ καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. {Rom 15,7} Προσηκὲν οὖν ὑμᾶς ἧς αὐτοὶ παρὰ Χριστοῦ συγκαταβάσεως ἀπελαύσατε προσληφθέντες εἰς τὴν ὑπὸ θεοῦ δόξαν δοθεῖσαν αὐτῷ, ταύτην καὶ ὑμᾶς ἀλλήλοις παρέχεσθαι. 415 {Rom 15,89} Τῷ σκοπῷ, φησί, τῆς περιτομῆς διακονησάμενος ὁ δεσπότης Χριστός, τοῦτ' ἔστι ὄλον τὸν νόμον εἰς πᾶσαν ἐκπληρώσας ἀκρίβειαν ὁ γὰρ περιτεμνόμενος, φησίν, ὀφειλέτης ἐστὶν ὄλον τὸν νόμον πληρῶσαι, οὐκ εἶασε τοῦ θεοῦ τὰ πρὸς τοὺς πατέρας ὑποσχέσεις διαπεσεῖν, ἀλλ' ἐπηγγελμένον αὐτοῖς ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου

εὐλογηθήσεται πάντα τὰ ἔθνη, γεννηθεὶς αὐτὸς ἐξ αὐτῶν κατὰ σάρκα καὶ γενόμενος ὑπὸ νόμον, καὶ φανερωθεὶς μὲν ἐν σαρκί, δικαιωθείς δὲ ἐν πνεύματι πάντας Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων τοὺς προσδραμόντας προσήκατο, καὶ διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως τῆς δικαιώσεως κατηξίωσεν, ὥστε προσήκειν τοῖς ἔθνεσι μάλα διηνεκῶς ἀνευφημεῖν τὸν θεὸν τῆς περὶ αὐτοὺς ἀμυθήτου φιλανθρωπίας, δι' ἣν ἀπηλλοτριωμένους ὄντας καὶ ξένους τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας εἰσεποίησατο. {Rom 15,13} Ὁ δὲ θεὸς τῆς ἐλπίδος, φησὶν, ἀντὶ τοῦ ὁ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἡμῖν χαρισάμενος, τοσαύτην ὑμῖν ἐπιχορηγήσῃ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν, ὥστε κατὰ περισσίαν πεπληροφορημένους ὑμᾶς ὑπὲρ τῆς πιστευομένης ἐλπίδος ἐνδεῖν μηδενὸς μηκέτι τῶν εἰρήνης ὑμῖν καὶ χαρᾶς παραιτίων. νουθετήσας δὲ αὐτοὺς μάλα σαφῶς καὶ περὶ τοῦ χρῆναι μηδενὸς ἔνεκεν ἀξιολόγου πράγματος, τῆς τῶν τοιούτων φημὶ νομίμων παρατηρήσεως, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπέχθειαν ἀναδέχεσθαι, καὶ τοῦτο συμπληροῦν τὸ κεφάλαιον. ἐπάγει δὲ αὐτὸ κατ' ἐπανάληψιν ἐτέραις λέξεσι τὸ προοίμιον· τὸν γὰρ αὐτὸν νοῦν καὶ ἐν τούτοις ἀνακεφαλαιοῦται, θεραπεύων μὲν κάκεινους καὶ ἐπαινῶν, ὑπεραπολογούμενος δὲ καὶ ἑαυτοῦ, ὅτι μήτε μεμφόμενος αὐτοῖς ἢ ἐγκαλῶν τι τὴν πρὸς αὐτοὺς ταύτην ἐπιστολὴν ἐποίησατο, ἀλλ' ἀναγκαίως αὐτῷ χρεῖαν ἐπιβάλλουσιν ἐκπληρῶν, μήτε μὴν ῥαθυμία τὴν ὡς αὐτοὺς ἄφριζιν ἄχρι τοῦ νῦν ὑπερέθετο, συνετῶς ἀπὸ τούτων ἀρξάμενος καὶ εἰς ταῦτα τῆς ἐπιστολῆς τελευτήσας· οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖν οἶδεν προσεχεστέρους ἀκροατὰς ὡς ἢ πρὸς τὸν λέγοντα σχέσις, καὶ τὸ μὴ ὑπόπτως ἀλλ' εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὸν διακεῖσθαι. τούτου χάριν ἐπήγαγεν. {Rom 15,15-16} Κατὰ τρεῖς τρόπους ἐργάζεται τὴν παραίτησιν, τῷ τε ἐκ μέρους καὶ τόλμαν εἰπεῖν εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ τῷ μὴ διδασκαλίας ἔνεκεν ἀλλ' ἐπαναμνήσεως τετολημμένα αὐτό, καὶ τῷ οἰκεῖον αὐτῷ καὶ προσήκον 416 εἶναι τὸ φρόντισμα, πρὸς τοῦτο αὐτὸν τῆς θείας χάριτος προχειρισμένης. τὸ μέντοι ἵνα γένηται ἢ προσφορά τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ, τοῦτ' ἔστι τὴν πνευματικὴν ἀγιότητα καθαρὰν καὶ ἀμιγῆ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἐπιφερομένη· αὕτη γὰρ ἔστι φίλη θεῷ καὶ εὐπρόσδεκτος, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς πνευμά ἐστιν. {Rom 15,17-19a} Τοιγαροῦν καὶ σεμνύνεσθαί μοι, φησὶν, ἔξεστιν ἐν τοῖς κατὰ θεὸν ἐπὶ τῇ διὰ Χριστοῦ δοθείσῃ πρὸς τοῦτό μοι χάριτι· μὴ γὰρ οὕτω κἀγὼ γενοίμην τολμητίας ποτὲ ὡς ἐπιγράφειν ἑμαυτῷ τὰ μὴ ἐμοὶ Χριστοῦ κατορθώματα. πολλοῖς γοῦν τὸ κήρυγμα περιήγγελκα καὶ πολλοὺς προσηγαγόμεν τῇ πίστει Χριστοῦ δυναμούμενος πρὸς πᾶσαν θαυματουργίαν ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτος. {Rom 15,19b-22} Τὸ γοῦν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, φησί, μέχρις Ἰλλυρίων ἅπαν ἐν κύκλῳ περιελθὼν τοῦ εὐαγγελίου πεπλήρωκα, καὶ Χριστὸς τοῖς πόνοις καὶ τοῖς ἰδρωσὶ τοῖς ἐμοῖς εἰς σωτηρίαν σχεδὸν ἅπαντας τοὺς τῆδε προσκέκληται. ἦν δὲ μοι καὶ τοῦτο, φησί, περισπούδαστον, μὴ τοὺς ὑπ' ἄλλων περὶ Χριστοῦ προακηκοῦτας ἐπεκδιδάσκω ὕστερον ἐφιστάμενον, ἀλλ' αὐτὸν κατάρχειν καὶ παρὰ τούτους ἵεναι παρ' οὓς οὐδεὶς ἕτερος προάφικτο. καὶ ἦν ἰδεῖν πληρούμενον ἐν τούτοις ὑπ' ἐμοῦ γιγνομένοις ἐκεῖνο τὸ λόγιον· οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται καὶ τὰ ἐξῆς. Οὗτος ὁ λογισμὸς με, φησί, καὶ τῆς τοιαύτης σπουδῆς ὁ σκοπὸς τῆς ἄχρι νῦν πρὸς ὑμᾶς ἀφίξεως διεκώλυσεν· ὑμῖν μὲν γὰρ ἠπιστάμην Πέτρον ἐληλυθότα διδάσκαλον, τοῖς ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἦν τις τέως ὁ παραδοὺς τὰ περὶ Χριστοῦ. {Rom 15,23-27} Ἐπιποθίαν δὲ ἔχων, φησί, τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὡς ἐὰν πορεύωμαι εἰς Σπανίαν. προσυπακουστέον τούτοις τὸ ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς· κατὰ γὰρ ἀποσιώπησιν εἴρηται τούτου. τὸ δὲ ἐὰν πρῶτον ὑμῶν ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ, τοῦτ' ἔστι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἐμπλησθῶ. 417 {Rom 15,28-29} Πρὸς ὑμᾶς, φησί, παραγενόμενος πολλὴν ἐν ὑμῖν τοῦ κατὰ Χριστὸν εὐαγγελίου τὴν παράκλησιν ἔξω τε καὶ παρέξω, μυρίων ἐπαίνων καὶ μυρίων εὐφημιῶν ἀξίου τοῦ κατὰ Χριστὸν ἡμῶν

εὐαγγελίου τυγχάνοντος· ἴσον γάρ ἐστι τῷ τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ. ἡ πλήρωμα εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ τοὺς δεσμοὺς ἑαυτοῦ καὶ τὰ πάθη προλέγει μεθ' ὧν παρεπέμφθη οὕτως. ἀμέλει καὶ πρὸς Θεσσαλονικέας φησὶν ὅτι ἡ εἴσοδος ἡμῶν ἢ πρὸς ὑμᾶς οὐ κενὴ γέγονεν, ἀλλὰ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες καθὼς οἴδατε ἐν Φιλίπποις. {Rom 15,30-32} Τὴν ἐν Χριστῷ, φησί, συγγένειαν αἰδεσθέντες ὑφ' ἧς εἰς ἐν οἱ πιστοὶ πάντες πνευματικὸν συνήφθημεν σῶμα, ὥστε καὶ τοὺς πλησίον διὰ τὴν ἀγάπην ἄλλους ἑαυτοῦ καθορᾶν. ἐκτενεῖς τὰς ὑπὲρ ἐμοῦ ποιήσασθε προσευχάς, ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ τὰ ἐξῆς. ἐνέφηνε δὲ διὰ τούτων πολλοὺς ἑαυτῷ τοὺς κινδύνους ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ προοράσθαι, καὶ ὅτι οὐδὲ οὕτως ὅμως τὸ θεοῦ ἔργον κατώκνησεν.

{Rom 16,171} Πάλιν αὐτοῖς παραινεῖ τὰς Πέτρου κατέχειν ἀκριβῶς παραδόσεις, φυλαττομένοις τὴν Ἰουδαϊκὴν τερατολογίαν, οὐς καλῶς οὐχὶ τῷ Χριστῷ δουλεύειν ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν, ἔφη, κοιλίᾳ διὰ τὸ μονονουχὶ τὴν εὐσέβειαν αὐτοὺς ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν βρωμάτων ὀρίζεσθαι. οὐ τοίνυν ὑμῖν καλῶς ἔχει, φησί, διαβροθεῖσιν ἐπὶ τῇ περὶ τὴν πίστιν εὐγνωμοσύνη, οὔτε ἑαυτοὺς τῆς εὐκλείας ἀποστερῆσαι παρακρουσθέντας, οὔτε τὴν ἡμετέραν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐδοκιμήσεως ἀμβλύναι χαράν. θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν, ἀντὶ τοῦ βούλομαι γινώσκειν μὲν ὑμᾶς τὰ τοῖς καλοῖς ἐναντία καὶ εἶναι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ποιῆσαι σοφοὺς, ἀφελεῖς τε καὶ ἀπανούργους ὑπάρχειν καὶ κακίας ἀπλῶς ἀμαθεῖς. Τὰς ἐν Χριστῷ, φησί, διαλλαγὰς πρὸς ἡμᾶς ποιησάμενος αὐτὸς ἡμῶν κατευθύνει τὸν βίον, ἅπαν ἐναντίωμα ποιούμενος ἐκ ποδῶν. 418 {Rom 16,25-27} Δόξα μέντοι, φησί, τῷ θεῷ πάντοτε ὑπὲρ πάντων, ὃς δυνατὸς ὧν βεβαιώσει περὶ τὸ κηρυττόμενον ὑμᾶς κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν εὐαγγέλιον, ὃ μέχρι μὲν τοῦ νῦν τοῖς πᾶσιν ἀπόρρητον ἦν, ἀπεκαλύφθη δὲ νῦν καὶ πεφανέρωται τῶν γεγονυιῶν περὶ αὐτοῦ προρήσεων θεῖω κελεύσματι δεδεγμένων τὴν ἔκβασιν, ᾧ καὶ πιστεύσαντα πάντα τὰ ἔθνη τῆς τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ γνώσεως ἠξιώθη.